

**Latvijas Komunistiskās partijas
stratēģija un taktika**

**1905. - 1907. GADA
REVOLŪCIJA**

**Проблемы стратегии
и тактики
Коммунистической партии
Латвии**

**РЕВОЛЮЦИИ
1905 - 1907 ГОДОВ**

LATVIJAS KOMUNISTISKĀS PARTIJAS
STRATĒGIJA UN TAKTIKA
1905.-1907.gada revolūcija

ПРОБЛЕМЫ СТРАТЕГИИ И ТАКТИКИ
КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ ЛАТВИИ
Революция 1905-1907 годов

Министерство высшего и среднего специального образования
Латвийской ССР
Латвийский ордена Трудового Красного Знамени
государственный университет имени Петра Стучки
Кафедра истории КПСС

ПРОБЛЕМЫ СТРАТЕГИИ И ТАКТИКИ
КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ ЛАТВИИ
Революция 1905-1907 годов

Республиканский межвузовский сборник
научных трудов

Латвийский государственный университет им. П.Стучки
Рига 1976

Latvijas PSR Augstākās un vidējās speciālās
izglītības ministrija
Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotā
Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitāte
PSKP vēstures katedra

LATVIJAS KOMUNISTISKĀS PARTIJAS
STRATĒGIJA UN TAKTIKA
1905.-1907.gada revolūcija

Republikas augstskolu
zinātnisko rakstu krājums

P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte
Rīga 1976

Rakstu krājums veltīts 1905.-1907.gada buržuāziski demokrātiskās revolūcijas 70.gadadienai. Krājumā ietvertie raksti apgaismo dažus aktuālus, pagaidām nepietiekami izpētītus Krievijas pirmās revolūcijas aspektus. Krājuma autori koncentrējuši uzmanību uz atsevišķiem partijas stratēģijas un taktikas, ideologiskās cīņas, kā arī partijas celtniecības jautājumiem.

Сборник статей посвящен 70-летию буржуазно-демократической революции 1905-1907 гг. Статьи, включенные в сборник, освещают актуальные, но до сих пор недостаточно исследованные аспекты первой русской революции. Авторы сборника сконцентрировали свое внимание на анализе отдельных проблем стратегии и тактики большевистской партии и партийного строительства.

Гедколлегия:

И.Капениеце, А.Литвиненко, А.Купцов

Печатается по решению редакционно-издательского совета
ЛГУ им.П.Стучки от 30 января 1976 года

© Р.Стуцкас Latvijas Valsts universitāte, 1976

Л 10203-044u 76
М 812(11)-76

24

А. ЛИТВИНЕНКО

Латвийский государственный
университет им. П. Стучки

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ОРГАНИЗАЦИОННОГО СТРОИТЕЛЬСТВА
РСДРП В ГОДЫ ПЕРВОЙ РУССКОЙ РЕВОЛЮЦИИ 1905-1907 гг.

Буржуазно-демократическая революция в России была первой народной революцией эпохи империализма, в которой пролетариат выступил как самостоятельная политическая сила. Осуществить свою руководящую роль он мог лишь будучи сплоченным под знаменем социал-демократической рабочей партии. Единственной, до конца последовательной, революционной партией, вооруженной научно обоснованной программой борьбы за демократию и социализм и способной возглавить борьбу рабочего класса, была партия большевиков, основанная В.И. Лениным на II съезде РСДРП.

Взяв на свои плечи всю тяжесть по руководству политической борьбой масс, партия большевиков впервые в истории мирового революционного рабочего движения должна была незамедлительно перестроиться применительно к новой обстановке первого штурма царизма. "Сугубое значение приобретает роль п а р т и и , как авангарда класса, воспитателя, организатора"^I - писал В.И. Ленин в самом начале революции.

Высокая миссия требовала прежде всего укрепления самой партии, последовательного осуществления и развития принципов марксизма в области партийного строительства, приведения в соответствие форм организации новым тактическим приемам борьбы.

Обосновывая необходимость перестройки, В.И. Ленин в статье "Новые задачи и новые силы" писал о том, что новые

^I Ленин В.И. Полн. собр. соч. Изд. 5-е, т. 9, с. 406.

условия требуют более массовой, широкой, подвижной и крепкой организации, способной руководить политической борьбой рабочих и крестьян.

На пути к решению этих задач стояла дезорганизаторская деятельность меньшевиков, которые после II съезда РСДРП проводили раскольническую политику и подрывали единство партии. Их идейные разногласия с большевиками и организационный оппортунизм привели к тому, что к началу революции в России фактически сложилось две социал-демократические партии, каждая из которых функционировала на собственной платформе.

Партия большевиков представляла из себя единый комплекс организаций, построенных на основе принципа демократического централизма, который сочетал централизм руководства всей деятельностью партии сверху донизу с правом всех членов партии проявлять творческую инициативу и широко обсуждать все вопросы партийной работы.

Меньшевики же характеризовала организационная неформальность, рыхлость и кружковщина, что теснейшим образом было связано с противопоставлением централизма демократии, боязнью партийной дисциплины и их проповедью "широкого демократизма" и свободного членства в партии. В нарушение уставного положения, меньшевики строили свою партию не сверху вниз, а снизу вверх, от низовых партийных организаций, утверждая, что часть не должна подчиняться целому.

Захватив в свои руки центральные учреждения партии: ЦК и ЦО, меньшевики превратили их в рупор своих идей, надеясь в этих условиях быстро покончить с большевизмом. "Новая "Искра" преподносит нам отрывку оппортунизма - главным образом в вопросах организационных",¹ - писал В.И. Ленин.

Выход из создавшегося кризисного положения мог быть лишь один, - созыв III съезда партии. " С п а с е н и е

¹ Ленин В.И. Полн. собр. соч. Изд. 5-е, т.8 с.402.

о д н о , - говорил В.И. Ленин, - съезд. Лозунг его: борьба с дезорганизаторами¹.

Разработка вопросов строительства партии в период подготовки съезда ставила перед В.И. Лениным, большевиками двойную задачу; не только развить их применительно к новым историческим условиям, но также развенчать оппортунизм меньшевиков в данной области и разоблачить их практику использования § 1 действовавшего Устава, открывавшего двери в партию проходивцам, случайным, неподготовленным элементам.

Начало крутому повороту в развитии внутривнутрипартийного кризиса было положено на совещании 22 большевиков, проведенном В.И. Лениным в августе 1904 года в Швейцарии. Намеченные на нем кандидатуры В.И. Ленина, М.М. Литвинова, Г.С. Замлячки, С.И. Гусева и других товарищей были избраны в Бюро Комитетов Большинства тремя областными конференциями - южной, кавказской и северной.

Налиживая и расширяя связи с партийными организациями на местах, БКБ стало выполнять функции большевистского центра в России.

Для завершения объединения партийных организаций на принципах революционного марксизма и идейного руководства ими В.И. Лениным была основана газета "Вперед", первый номер которой вышел в январе 1905 года в Женеве.

Продолжая революционное дело старой "Искры", новая газета успешно выполняла роль коллективного пропагандиста, агитатора и организатора. Редакция "Вперед" получала информацию из 80 городов России, в том числе из Петербурга, Москвы, Риги. Под неустанным руководством В.И. Ленина, который напечатал на страницах партийного органа более 60 статей и заметок, газета сумела сплотить вокруг себя местные партийные организации, отстоять и развить организаци-

¹ Ленин В.И. Полн. собр. соч. Изд. 5-е, т. 46, с. 329.

онные принципы партии нового типа. И если, - писал В.И. Ленин в феврале 1905 г., - меньшевиков поддерживали четыре русских комитета из двадцати, то за большевиками шли 14 комитетов¹.

Значительный вклад в подготовку III съезда и укрепление большевистских позиций партии внесла Заграничная большевистская организация РСДРП. Заграничная база, по мнению В.И. Ленина, большевиков, была обязательна в условиях подполья. Однако "Лига русской революционной социал-демократии", захваченная меньшевиками, в это время вела раскольническую деятельность среди заграничных групп содействия - секций РСДРП. Верных большинству - распускала, а меньшевистские насаждала насильственно.

В.И. Ленин, работавший в Женевской группе, энергично боролся за создание центра, который на деле объединил бы всю партийную работу за границей. Такой центр был создан в марте 1905 года в Женеве на учредительном съезде заграничных групп, избравшем Комитет заграничной организации (КЗО), в который вошли П.А. Красиков, Р.П. Аврамов, М. Каменский и другие. Съезд утвердил устав организации, разработанный при участии В.И. Ленина. Позже III съезд РСДРП утвердил КЗО в качестве полноправного комитета партии.

Одной из важнейших сторон подготовки III съезда, обеспечивающих полное организационное единство партии, была разработка большевиками Устава, призванного поднять роль партии как авангарда пролетариата и решить вопрос о форме организации партии вообще.

Теоретической базой нового Устава стали труды В.И. Ленина, особенно книга "Шаг вперед, два шага назад", формулирующая организационные принципы партии нового типа.

В своих статьях и выступлениях В.И. Ленин неоднократно возвращается к вопросу об условиях членства в партии,

¹ См. Ленин В.И. Полн. собр. соч. Изд. 5-е, т. 9, с. 236.

настоятельно требует замены § I Устава в духе большинства II съезда¹.

Важность этого требования подчеркивало Бюро Комитетов Большинства в принятом им обращении "К партии", автором которого был Владимир Ильич. Ленинскую формулировку первого параграфа неустанно пропагандировала газета "Вперед".

Ленинское требование повышения организационного единства в партии и приведения форм организации и методов борьбы в соответствие с задачами революционной борьбы стало исходным в работе созданного большевиками в Мелееве партийного клуба, членами которого в числе других являлись Н.К.Крусская, П.Н.Лепешинский, М.С.Ольминский, А.М.Эссен. В работе дискуссионного собрания организационной секции клуба 5 марта 1905 года принял участие В.И.Ленин. Он предложил участникам заседания анкету, разработанную им в статье "О созыве III партийного съезда". Вопросник предполагал получение сведений, "выяснение которых необходимо для переработки устава и составления резолюций съезда"². Они касались места и продолжительности работы члена партии, количественного и качественного состава партийных организаций, отношений между партийными комитетами и периферией. В частности, спрашивалось: "8) Считаете ли возможным и желательным введение выборного начала? Если нет, почему? Если да, то как именно? ... 12) Считаете ли полезным введение в устав партии каких-либо норм относительно местных организаций (комитетов и др.)? Если да, просят наметить эти нормы. 13) Считаете ли желательным определение в уставе партии точных прав ЦК на введение (и исключение) членов из комитетов и других организаций? Каковы должны быть точные права ЦК?"³.

¹ См. Ленин В.И. Полн. собр. соч. Изд. 5-е, т.9, с.11.

² Ленин В.И. Полн. собр. соч. Изд. 5-е, т.9, с.290.

³ Ленин В.И. Полн. собр. соч. Изд. 5-е, т.9, с.291.

Ответы на вопросы анкеты поступали в газету "Вперед", которая затем должна была передать их съезду. Таким образом, каждый делегат мог ознакомиться с мнением товарищей и их предложениями относительно норм партийной жизни и принципов руководства. Все это говорит о том, как высоко В.И. Ленин, партия ценили коллективный опыт, стремились обобщить и использовать его в практической деятельности.

Много внимания Кеневский партийный клуб уделял кардинальным проблемам партийного строительства, решая их в духе ленинского понимания организационных принципов партии нового типа.

Ленинские рекомендации, материалы организационной секции и дискуссионного собрания Кеневского клуба, а также предложения с мест легли в основу Устава партии, проект изменений которого по поручению ВКБ был разработан А.А. Богдановым. В начале апреля 1905 года текст доклада по организационному вопросу и проект Устава были помещены в газете "Вперед" для широкого обсуждения.

Опубликованные документы не вызвали каких-либо возражений ни до, ни во время III съезда партии, поскольку в связи с бойкотом съезда меньшевиками он по составу был чисто большевистским.

III съезд РСДРП, собравшийся в апреле 1905 года в Лондоне, существенно переработал общие организационные нормы партии, пересмотрев весь ее устав. В.И. Ленин в статье "Третий съезд" указывал на три основные положения, которые подвергались пересмотру: а) изменение § I устава, б) точное определение прав ЦК и автономии комитетов с расширением этой последней, в) создание единого центра¹.

Основные задачи организационного строения партии были решены в соответствии с марксистско-ленинскими принципами, в частности, была восстановлена ленинская формулировка первого параграфа Устава партии, которая требова-

¹ См. Ленин В.И. Полн. собр. соч. Изд. 5-е, т. 10, с. 214.

да не только принятия программы и поддерживания партии материальными средствами, но и личной работы в одной из ее организаций.

Такая постановка вопроса имела громадное значение в борьбе за укрепление партии как организационного целого. В этих условиях партия функционировала как стройная система первичных партийных организаций, действующих по единому плану и олицетворяющих дисциплину и организованность.

С введением нового Устава высшим руководящим органом партии, направляющим всю ее деятельность между съездами, утверждался Центральный Комитет. Таким образом, ликвидировалась существовавшая прежде система троцентризма: ЦК, ЦО, Совет партии. Редакция центрального органа больше съездом не избиралась, редактор его назначался из состава членов ЦК. Ввиду оппортунизма "Искры", съезд поручил ЦК создать новый Центральный Орган, который получил название "Пролетарий". Совет партии, координировавший прежде работу двух руководящих центров и представлявший партию в сношениях с другими партиями, упразднился как непригодный "к выполнению поставленной ему задачи..."¹ Центральный Комитет сосредоточивал в своих руках и организационно-практическую функцию, и идейно-политическую, входившую прежде в компетенцию Центрального органа.

Съезд избрал новый ЦК во главе с В.И. Лениным.

Став единственным руководящим центром, ЦК смог осуществлять авторитетное и действенное руководство партией через газету, через свои партийные комитеты, которые он организовывал и которые были ему подотчетны, через собственные постановления, которые по новому Уставу становились, безусловно, обязательными для всех партийных организаций. ЦК получил также право полностью распоряжаться распределением сил и средств партии.

¹ Ленин В.И. Полн. собр. соч. Изд. 5-е, т. 9, с. 20.

Централизуя партийное руководство, что было необходимо в условиях полицейского режима и нелегального существования партии, съезд счел возможным принять ряд мер, обеспечивающих осуществление внутрипартийной демократии. Они, в частности, нашли выражение в расширении прав местных партийных организаций. Сохранив свою автономию, местные, районные и т.п. комитеты получили право издавать от своего имени партийную литературу, утверждать периферийные организации, требовать в случае необходимости созыва в течение двух месяцев партийного съезда, соглашаться с решением ЦК о роспуске местного комитета лишь в случае поддержания его 2/3 голосов членов ЦК и 2/3 рабочих, входящих в местные организации.

Идея развития демократического начала в партии подчинялось принятое по предложению В.И.Ленина решение о введении периодической двухнедельной отчетности партийных организаций перед ЦК. Такая практика обеспечивала возможность контроля партийных органов как со стороны руководящих партийных центров, так и со стороны рядовых членов партии, и укрепляла связь периферии с центром.

В специальной резолюции "Об обязанности центров осведомлять периферию о партийных делах и считаться с их советательным голосом" повышались обязанности ЦК и местных комитетов.

Новый Устав подтверждал содержащееся в прежнем Уставе положение о съезде как верховном органе партии, а в специальной резолюции было признано целесообразным проводить периодические конференции представителей различных организаций партии¹.

В примыкавшей по содержанию к Уставу резолюции "О пропаганде и агитации" подчеркивалось необходимость привлечения и использования в качестве агитаторов, пропагандистов, членов местных и общепартийных центров сознатель-

¹ См. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, т. I, с. 122.

ных рабочих, связывающих партию с революционным движением. В.И. Ленин считал выдвижение передовых рабочих в руководящие партийные органы непеременимым условием организационного руководства массами.

Идея укрепления единства партии составляла существо резолюции съезда "Об отколовшейся части партии". В ней указывалось, что меньшевикам, так же как и экономистам, свойственно подчинять элементы сознательности в пролетарской борьбе элементам стихийности. Этот рецидив экономизма в организационных вопросах проявлялся в так называемой теории "организации-процесса", что на практике вело к нарушению партийной дисциплины, проповеди выборности в партии без учета конкретной ситуации, подрыву партийных связей.

Принятый съездом Устав и решения по вопросам партийного строительства закрепляли в качестве основного принципа построения партии - принцип демократического централизма, а в качестве руководящих правил - ленинские нормы партийной жизни и принципы партийного руководства. Их последовательное осуществление выводило партию из кризиса, делало ее единой, боевой, революционной организацией, способной выступить в роли политического руководителя рабочего класса и всего трудового народа.

На первом заседании ЦК, состоявшемся 11 мая 1905 года, было создано два бюро: одно для России, кругое - для заграницы. Ответственным редактором газеты "Пролетарий" и представителем ЦК за границей был избран Владимир Ильич Ленин.

Параллельно III съезду РСДРП в Вене меньшевики собрали конференцию, которая приняла "Организационный устав" своего рода перл, - как характеризовал его В.И. Ленин¹.

В отличие от большевистского Устава, в нем совсем не было упоминания об условиях членства в партии, игнорировалось даже мартовское требование признания программы партии, был сущен вопрос о централизованном руководстве в

¹ См. Ленин В.И. Полн. собр. соч. Изд. 5-е, т. 10, с. 319.

партии. Оказался обойденным вопрос о съезде как высшем органе партии, не рассматривались нормы, касающиеся прав местных партийных организаций и членов партии. "Само собой разумеется, что этот устав ... брать всерьез было бы смешно, — писал В.И. Ленин в работе "Третий шаг назад". Никогда он применяться не будет"^I.

Решения III съезда стали основой для перестройки всей партийной работы применительно к условиям революции. Несмотря на то, что партия действовала в глубоком подполье, развитие революции содействовало росту партийных рядов, особенно за счет рабочих. За короткий промежуток времени — первые три месяца революции — втрое увеличилась Петербургская организация большевиков, где насчитывалось более тысячи человек, 1035 членов партии насчитывала летом 1905 г. Московская большевистская организация. Показателен рост Рижской организации РСДРП, она, будучи малочисленной и связанной лишь с 2-3 предприятиями, к весне увеличилась до 250 человек и установила связи с 25 заводами и фабриками. Резкое увеличение партийных рядов наблюдалось в Иваново-Вознесенской, Воронежской, Нижегородской, Минской и других организациях.

В новых условиях, требовавших от партии овладения наступательными формами борьбы, неизмеримо возрастала роль партии как политического вождя революционного народа. Положение о руководящей роли марксистской партии как авангарда пролетариата в революции было научно обосновано в ряде работ В.И. Ленина, в том числе в книге "Две тактики социал-демократии в демократической революции".

Развивая эту проблему, В.И. Ленин указывал на наличие объективных и субъективных факторов в революции, подчеркивая при этом, что первые лишь создают возможность победы революции, в то время как в реальную действительность их можно превратить лишь сознательной и организованной

^I Ленин В.И. Полн. собр. соч. Изд. 5-е, т. 10, с. 320.

борьбой пролетариата. Это призвана осуществить марксистская партия - его боевой авангард.

Идея повышения руководящей роли большевистской партии в революции пронизывает всю ленинскую работу, составляет ключ к пониманию стратегического плана и тактической линии большевиков.

В.И. Ленин исходил прежде всего из того, что революция вызвала к жизни небывалую активность народных масс. Этот факт неизмеримо повышал ответственность партии по руководству борьбой народа с самодержавием.

Гарантией верности выбранного пути является овладение марксистской теорией, тесно связанной с практикой и опытом борьбы, распространение идей марксизма среди трудящихся.

В.И. Ленин обращал особое внимание на воспитание новых членов партии, пополнявших ее ряды в годы великих революционных событий, укрепление широких связей с массами, на творческое решение вопросов партийного строительства.

Вопрос о повышении роли большевистской партии, как партии социальной революции, был особенно актуален в связи с попытками меньшевиков создать реформистскую партию, которой в революции отводилась лишь роль парламентской оппозиции.

Осенью 1905 года, когда революция одержала свою первую победу во Всероссийской политической стачке и страна получила относительные свободы, партия большевиков впервые получила возможность выйти из подполья и стать массовой партией пролетариата.

Стремясь установить более тесную связь с массами, местные партийные организации реорганизовали свою структуру, создавая новые комитеты, группы, кружки, фабрично-заводские ячейки.

Новые районные организации действовали в Петербургской, Московской, Рижской, Одесской, Воронежской и других партийных организациях. Во главе многих из них стояли общегородские комитеты. В Москве и Петербурге началось деление на подрайонные организации.

Однако, оценивая состояние партийной работы на данном этапе, В.И. Ленин отмечал ее отставание от громадных задач революции, которые требовали от партии еще большей гибкости, приспособления своей тактики к новому политическому положению.

Практические рекомендации по этому вопросу были даны в работе В.И. Ленина "О реорганизации партии".

Определяя новые формы партийной работы, В.И. Ленин предлагал использовать все возможности - легальные, полунелегальные, нелегальные как во внутрипартийной работе, так и при установлении связей с массами. При этом следовало сохранять и укреплять конспиративный аппарат, проводить реорганизацию местных организаций на выборных началах, вовлекать в партию новых членов, особенно из рабочей среды. Более широкой по сравнению со старыми кружками должна быть форма основной организационной ячейки.

Красной нитью всю ленинскую работу пронизывала мысль о необходимости творческого подхода к решению вопросов партийного строительства. "Тут нельзя указать никаких заранее определенных норм, - писал Ильич, - ибо все это дело новое; тут должно найти себе приложение знание местных условий и, главное, инициатива в с е х членов партии" ^I.

В основу проводимой организационной перестройки партийных рядов был положен принцип демократического централизма, который реализовывался, в частности, через вводимое в партийной работе выборное начало. Теперь из голой фразы периода конспирации оно превращалось в реальность. Партийные организации начали широко проводить выборы руководящих партийных органов, начиная с ячеек и выше. Так, например, на основе решений Петербургского Комитета РСДРП были проведены выборы районных, подрайонных и фабрично-заводских комитетов партии, введено в жизнь проведение партийных собраний.

^I Ленин В.И. Полн. собр. соч. Изд. 5-е, т. 12, с. 88.

Принцип демократического централизма и, прежде всего, выборное начало легли в основу Уставов местных партийных организаций - Петербургской, Московской, Иваново-Вознесенской, которые составлялись с учетом местной специфики, на основе общепартийного Устава.

В осенние месяцы возникло много новых партийных комитетов. Всего к концу 1905 года в стране действовало более 50 большевистских комитетов и групп.

Партия много внимания уделяла созданию и укреплению фабрично-заводских ячеек. Следуя ленинским указаниям, большевики смело выдвигали рабочих в руководящие партийные органы и пополнили за счет лучших представителей российского пролетариата свои ряды. Ярким примером роста авторитета партии и ее связи с массами является рост ее рядов. Так, если к началу революции 1905 года в партии большевиков было всего 8,5 тысяч членов, то в апреле 1906 года насчитывалось уже около 40 тысяч человек.

Только за один 1905 год в десять раз увеличилось Петербургская и Московская партийные организации, втрое Нижегородская, 1500 членов объединила к концу первого революционного года Рижская большевистская организация РСДРП.

Знамя российской социал-демократии высоко несли рядовые партии, цвет рабочего класса - слесарь Обуховского завода В.А.Шелдунов, токаря Путиловского завода М.И.Калинин и И.Г.Полетаев, сормовский слесарь П.А.Заломов, иваново-вознесенский ткач Ф.И.Самойлов и тысячи других борцов за счастье народа. Под лозунгами большевиков поднялся весь пролетариат России. "Весной 1905 г. наша партия была союзом подпольных кружков; осенью она стала партией м а л - л и о н о в пролетариата"¹, - писал В.И.Ленин.

Вернувшись 8 ноября 1905 года из эмиграции в Россию, В.И.Ленин сразу же включился в практическую революционную

¹ Ленин В.И. Полн. собр. соч. Изд. 5-е, т.17 с.145.

работу. Он непосредственно руководит деятельностью ЦК, выступает на партийных собраниях, конференциях, совещаниях партийных работников в Петербурге и Москве. По неполным данным в течение ноября - декабря под его руководством состоялось 6 заседаний Центрального Комитета партии

В этот период В.И. Ленин стал фактическим руководителем первой легальной большевистской газеты "Новая жизнь", издаваемой М.Ф. Андреевой¹. Здесь впервые была напечатана его статья "О реорганизации партии", в редакции газеты проходили совещания партийных работников, сюда из самых отдаленных уголков России и рабочих центров приезжали за справками, указаниями, литературой, партийными директивами. В адресной книжке газеты насчитывалось около 270 адресов более чем в 60 населенных пунктах страны. Органом рабочих интересов назвал В.И. Ленин газету "Новая жизнь", ставшую практически центральным органом партии.

Развитие революции и особенно необходимость выработки единства действий в вооруженном восстании остро поставили перед большевиками вопрос о преодолении раскола и завоевании масс на свою сторону. Дело в том, что после III съезда РСДРП меньшевики не прекратили свою дезорганизаторскую политику. Разоблачая их оппортунизм, В.И. Ленин предупреждал большевиков о том, что III съезд вовсе не закончил борьбу, а только открыл новую фазу ее с искушенными долгим опытом демагогии новоискровцами.

В этот период широкое распространение получило единство действий снизу, вылившееся в создании федеративных советов и объединенных комитетов городских социал-демократических организаций, а порой и в прямом слиянии большевистских и меньшевистских организаций.

Под давлением масс меньшевики начали предпринимать определенные шаги навстречу большевикам в области тактики.

Тем не менее, В.И. Ленин, большевики были готовы идти на объединение, лишь сохранив неизменными свои идеинке

¹ Нелегальный "Пролетарий" прекратил к этому времени свое существование.

позиции. К декабрю 1905 года обе части договорились о созыве объединительного съезда.

Однако начавшееся декабрьское вооруженное восстание отодвинуло его срок, и съехавшиеся в Петербург делегаты от большевиков решили провести конференцию в Таммерфорсе. В центре ее работы стоял вопрос об объединении обеих частей партии. Делегаты были единодушны в необходимости скорейшего созыва съезда, предложив немедленное оложение на основе равенства практических и литературных центров большевиков и меньшевиков.

В своих решениях конференция организационно закрепила идею единства централизма и демократии, определенную III съездом РСДРП.

В специальной резолюции "Реорганизация партии", основу которой составила Ленинская работа "О реорганизации партии", предусматривалось соблюдение принципа демократического централизма в деятельности партии. Впервые в партийном документе фиксировалось определение принципа демократического централизма, раскрывалась его сущность и составные элементы.

Конференция еще раз подчеркнула необходимость использования всех форм организации партии при неуклонном сохранении конспиративного аппарата.

В духе идей III съезда и ленинских указаний был рассмотрен вопрос о представительстве на съездах. Впервые в истории вводился новый порядок выбора делегатов: пропорционально числу членов партии в организации при соблюдении прямого и тайного голосования.

Ход и развитие революции подтвердили верность политики большевиков, жизненность выработанных ими организационных основ партии. Октябрьская всеобщая политическая стачка и декабрьское вооруженное восстание показали важность единства действий пролетариата, действительно поставили на повестку дня вопрос об объединении обеих частей партии на принципиальной основе марксизма.

В конце декабря 1905 года было осуществлено слияние руководящих центров обеих фракций и создан единый ЦК, который должен был созвать съезд. В январе следующего года был выпущен первый номер объединенного Центрального Органа партии - "Партийные известия".

Накануне объединительного съезда и большевики, и меньшевики подготовили проекты резолюций по основным вопросам, которые были в корне противоположны друг другу. Документы большевиков, автором которых был В.И. Ленин, были проникнуты духом революционности и звали к новому штурму самодержавия, в то время как меньшевистские проекты были насквозь оппортунистическими и вели к блоку с либеральной буржуазией.

Таким образом, накануне съезда снова столкнулись две платформы, в основе которых лежали идейные разногласия по вопросам теории, программы, тактики и организации. Идя на съезд, большевики ленинскими словами определили свою позицию: "Объединять две части - согласны. Спутать две части - никогда"¹.

На IV съезде РСДРП, состоявшемся в Стокгольме в апреле 1906 года, произошло лишь формальное объединение обеих частей партии. Оставшись на своих принципиальных позициях, большевики сохранили организационную самостоятельность и руководящий центр, которым фактически с августа 1906 г. стала газета "Пролетарий", руководимая В.И. Лениным².

Следует учесть, что сам съезд проходил в сложных условиях постепенного отступления революции, сопровождавшегося реакцией и репрессиями со стороны царского самодержавия. Удары контрреволюции пришлось по основным центрам восстания, где во главе стояли большевики. Это предопределило преобладание меньшевистских делегатов на съезде,

¹ Ленин В.И. Полн. собр. соч. Изд. 5-е, т. 47, с. 80.

² Согласно Уставу газета "Пролетарий" могла выходить как орган местных комитетов РСДРП.

работавших в непромышленных губерниях, и меньшевистский характер многих резолюций на съезде.

Тем не менее, в вопросах строительства партии, в частности, при обсуждении Устава, большевики отстаивали свои принципиальные позиции. Съезд принял ленинскую редакцию первого параграфа и впервые записал в Устав положение о демократическом централизме как основополагающем принципе деятельности и строения партии. С тех пор положение о демократическом централизме входит во все редакции Устава партии.

Меньшевикам удалось восстановить лишь систему двоецентризма - ЦК и ЦО, просуществовавшую лишь один год - до V съезда РСДРП. В состав ЦК было избрано 7 меньшевиков и 3 большевика, в состав редакции ЦО - одни меньшевики.

Большой заслугой съезда явилось объединение РСДРП с социал-демократией Польши и Литвы и выработка условий объединения с Латвийской социал-демократической рабочей партией. Она вошла в РСДРП на правах территориальных организаций, объединяющих все национальности своего района.

Это была большая победа большевиков, отстаивавших принцип пролетарского интернационализма в деятельности и организации партии. Начиная со II съезда, отвергнувшего принцип федеративного построения, большевики последовательно проводили линию на согласование действий РСДРП с национальными социал-демократическими организациями, на объединение в единую марксистскую партию рабочего класса.

В резолюциях III съезда тоже было записано, что интересы экономической и политической борьбы требуют объединения усилий всех национальных социал-демократических организаций.

Оценивая факт объединения национальных социал-демократических организаций России в составе единой РСДРП, В.И. Ленин писал: "Крупным практическим делом съезда является намеченное (частью уже осуществленное) слияние с национальными с.-д. партиями. Это слияние укрепляет Российскую социал-демократическую рабочую партию... Оно внесет

свежую струю в работу партии. Оно в громадной степени уси-лит мощь пролетариата всех народов России"¹.

"Проект условий объединения Латвийской социал-демократической рабочей партии с РСДРП" был единогласно принят делегатами III съезда ЛСДРП, проходившего в июле 1906 г. в Риге - Майори. Для ЛСДРП это был крупный шаг вперед, заложивший основу единой социал-демократической организации в Латвии. Став частью РСДРП, социал-демократия латвийского края, как она теперь называлась, приняла ее программу.

Объединив национальные социал-демократические партии с РСДРП, Стокгольмский съезд создал единую РСДРП в масштабе всей страны.

В то же время съезд со всей определенностью вскрыл идейные и политические разногласия большевиков и меньшевиков, ясно и определенно подчеркнул размежевку левого и правого крыла социал-демократии.

После окончания работы съезда меньшевики еще сильнее повернули вправо, чиня препятствия большевикам по реализации принципа демократического централизма, урезая право свободного обсуждения решений съезда в местных партийных организациях. Центральный Комитет, где хозяйничали меньшевики, все больше скатывался в болото оппортунизма, обнаруживая полное политическое банкротство. Так, в вопросах думской тактики меньшевики дошли до проповеди блока с кадетской партией.

"Допущение блоков с кадетами, - указывал В.И. Ленин, - окончательно определило физиономию меньшевиков, как оппортунистического крыла рабочей партии"².

Большевики со всей страстностью развернули борьбу с оппортунистическим ЦК, показывая его неспособность руководить партией. "Во главе партии, - писал Петербургский комитет РСДРП, - стоит Центральный Комитет, представляющий

¹ Ленин В.И. Полн. собр. соч. Изд. 5-е, т. I3, с. 60.

² Ленин В.И. Полн. собр. соч. Изд. 5-е, т. I4, с. I25.

только одну из фракций (бывшее меньшинство) и последними своими действиями ясно показавший, что он разошелся с мнениями и волей большинства партии"¹.

Петербургский комитет стал инициатором созыва нового чрезвычайного экстренного съезда. Его поддержали крупные партийные организации: Московская, Уральская, Минская, Нижегородская и другие. Социал-демократия Латвийского края совместно с Главным правлением Социал-демократии Польши и Литвы, Областным бюро социал-демократических организаций Центральной России и редакцией газеты "Пролетарий" обратилась с призывом к партийным организациям выступить за созыв нового съезда. Латвия и поляки четко определили свою позицию, отвергнув попытку меньшевистского ЦК, - говорил о них В.И. Ленин².

В промежутке между IV и V съездами партии В.И. Ленин продолжал уделять большое внимание вопросам партийного строительства. В частности, ряд своих работ он посвящал анализу существа принципа демократического централизма, марксистского понимания партийной демократии. "Это значит, - писал Владимир Ильич в работе "Социал-демократия и выборы в Думу", - что все дела партии ведут, прямо или через представителей, все члены партии, на равных правах и без всякого исключения; причем все должностные лица, все руководящие коллегиалы, все учреждения партии - выборные, подотчетные, сменяемые"³.

Незыблемость ленинских организационных основ партии нового типа была подтверждена V съездом РСДРП, состоявшимся в апреле/мае 1907 года в Лондоне.

По сравнению с предыдущими, это был наиболее представительный партийный съезд. 303 делегата с решающим и

¹ "История коммунистической партии Советского Союза" М., 1966, т.2, с.208

² Ленин В.И. Полн. собр. соч. Изд. 5-е, т.15, с.317.

³ Ленин В.И. Полн. собр. соч. Изд. 5-е, т.14, с.252.

39 с совещательным голосом представляли 150 тысяч членов партии, в том числе от национальных организаций.

Впервые в работе съезда РСДРП приняла активное участие социал-демократия Латвийского края, приславшая в Лондон 26 делегатов во главе с Ф.А.Розинем и Я.Д.Ленцманом. Несмотря на отдельные колебания, делегаты СДЛК, в большинстве случаев, по основным вопросам поддерживали большевиков.

В целом, большинство съезда составляли большевистские делегаты, что и предопределило характер его решений по вопросам партийного строительства. Они знаменовали собой новую победу ленинских организационных основ партийного строительства, которые родились и получили право на жизнь в острой борьбе представителей двух различных течений в российской социал-демократии — революционной и оппортунистической.

Еще до съезда по содержанию опубликованных большевиками и меньшевиками платформ было ясно, что их расхождения в вопросах тактики снова приведут к организационным разногласиям. Так и получилось, меньшевики приехали в Лондон с идеей так называемого "рабочего съезда". Такой съезд должен был объединить в одну широкую рабочую партию, либо в некий "всероссийский союз" рабочих социал-демократов, эсеров, анархистов, зубатовцев, все профсоюзы, рабочие кооперативы, клубы и другие пролетарские организации. Фактически, суть идеи "рабочего съезда" заключалась в растворении нелегальной партии в массах, в ликвидации РСДРП вообще.

В противовес этим ликвидаторским замыслам большевики предлагали увеличивать партию и расширять ее исключительно за счет чисто пролетарских элементов. Главным условием, обеспечивающим партии сохранение роли авангарда рабочего класса, его политического вождя было последовательное соблюдение принципов революционного марксизма.

Вопреки противодействию меньшевиков, на V съезде партия вновь вернулась к идее единого руководящего партийного

центра, дав право Центральному Комитету назначать и контролировать редакцию ЦО. Это положение осталось неизменным во всех последующих Уставах.

Новый ЦК был довольно пестрым по составу: пять большевиков, четыре меньшевика, два польских социал-демократа и один представитель латышских социал-демократов. Остальных трех членов ЦК должны были позже делегировать Бунд и ОДЛК.

Учитывая уроки прошлого и неустойчивость отдельных членов нового ЦК, большевики на специальном совещании избрали Большевикотский центр во главе с В.И. Лениным.

Гибкость партии в выработке новых норм партийной жизни прослеживалась на решениях съезда, касающихся отдельных положений Устава. Так, введя еще на Таммерфорской конференции как норму выбор делегатов на съезд в зависимости от числа членов партийной организации, партия постоянно изменяет норму представительства с учетом числа членов партии.

Так, на IV съезд было предусмотрено посылать одного делегата от каждых 300 членов партии. По Уставу, принятому IV съездом, полагалось избрать одного делегата от 500 человек. Что же касается V съезда, то он увеличил норму представительства — один делегат от 1000 членов партии. Причем, допускалось объединение малочисленных организаций с тем, чтобы они могли послать своего представителя на съезд.

В практику партийной работы вводились периодические партийные совещания при ЦК "из представителей областных союзов отдельных организаций, Бунда, социал-демократии Польши и Литвы и социал-демократии Латышского края"¹.

Итоги работы съезда, его решения по принципиальным вопросам явились ярким свидетельством роста авторитета и крепости большевиков, руководимых В.И. Лениным. Они дали партии ясную перспективу дальнейшей работы и способствовали укреплению большевизма.

¹ КПСС в резолюциях и решениях ... , с. 220-221.

В огне революции 1905-1907 гг. наша партия прошла большую жизненную школу. Творчески решая вопросы партийного строительства в тесной взаимосвязи с конкретной обстановкой, большевики проявили исключительную гибкость и маневренность. Руководствуясь ленинскими учениям о партии как авангарде пролетариата - гегемона данной революции, они боролись за организационное единство, за преодоление партийного кризиса, за выработку наибольшего соответствия формы организации революционным задачам, за сплоченные вокруг марксистской партии широких масс рабочего класса. В острой и принципиальной борьбе с оппортунизмом меньшевиков им удалось выработать и отстаивать ленинские нормы партийной жизни и принципы партийного руководства, на практике реализовать принцип демократического централизма в партии.

Ход и развитие революции показали, что партия большевиков во главе с В.И.Лениным сформировалась в самостоятельную политическую силу, способную руководить революционной борьбой пролетариата.

БОЛЬШЕВИЗАЦИЯ ДВИНСКОЙ /ДАУТАВПИЛСКОЙ/
ОРГАНИЗАЦИИ РСДРП В 1905 ГОДУ

Вопрос о большевизации Двинского комитета РСДРП и всей Двинской партийной организации в 1905 году в нашей литературе до сих пор остается невыясненным. Правда, Р. Боржова в своей работе "В огне революционной борьбы" ¹ писала, что во все периоды существования в городе партийной организации тон в ней задавали большевики. Однако это утверждение она не всегда убедительно обосновывала. Я. Бабрис, исследуя революционные события в Латгалии в 1905 - 1907 годах, ² иногда показывал позицию партийной организации по тому или иному коренному вопросу революции. Однако процесс большевизации организации РСДРП в Двинске в его работе не рассмотрен. Это понятно - Я. Бабрис не ставил своей целью подробное исследование деятельности социал-демократов Латгалии.

Настоящая статья представляет попытку на основе анализа материалов большевистской печати и архивных документов выяснить, как под влиянием исторических решений III съезда РСДРП, прошедшего под идейным и практическим руководством В. И. Ленина, происходил поворот руководителей Двинской партийной организации к признанию правильности большевистской линии в революции; показать на примере организации РСДРП в Двинске, какую огромную работу проводили большевики, ленинский Центральный Комитет партии для того, чтобы вырвать партийные организации из-под влияния меньшевиков.

С началом первой буржуазно-демократической революции в России Двинская организация РСДРП повела настойчивую борьбу за привлечение на сторону революции широких масс трудящихся всей Латгалии, выполняя роль организатора и руково-

¹ Боржова Р. В огне революционной борьбы. М., 1957.

² Babris J., 1905.-1907.g. revolūcija Latgalē. Rīga, 1960.

дителя революционной борьбы. Большим препятствием в выполнении этих задач служила раскольническая деятельность лидеров Двинского комитета Бунда, пользовавшихся определенным влиянием среди еврейских рабочих мелких промышленных предприятий и ремесленных мастерских. Приходилось также преодолевать упорное сопротивление эсеров и анархистов, бороться с шумной пропагандой сионистской партии "Поалей-Цион", а также многочисленных ответвлений международных сионистских организаций, активно действовавших в крае.

О том, каким образом удавалось Двинской партийной организации повести за собой большинство рабочих и крестьян, с какими лозунгами шли в массы двинские социал-демократы, можно узнать из анализа листовок, издававшихся и распространявшихся двинским комитетом РСДРП, и из практических действий партийной организации по руководству революционной работой.

Подготавливая забастовку протеста против расстрелов 9 января 1905 года в Петербурге, двинские социал-демократы выпустили в феврале листовку "Борьба за свободу! На улицы!".¹ В ней они призывали начать открытую борьбу с самодержавием. В день начала всеобщей стачки, 17 февраля, когда было достигнуто соглашение с Бундом о совместном выступлении, комитетами РСДРП и Бунда было выпущено воззвание "На улицы."² Листовка призывала двинских рабочих бороться вместе со всем пролетариатом России против царского самодержавия и формулировала основные требования рабочего класса, среди них ликвидация монархии, созыв Учредительного собрания, немедленная реализация 8-часового рабочего дня, гражданские свободы, немедленное окончание войны с Японией. Воззвание заканчивалось призывами: "К оружию! Долой самодержавие! Да здравствует политическая свобода! Да здравствует демократическая республика! Да здравствует социализм!"³. Всеобщая

¹ Арек. Babris J. 1905.-1907.g. revolūcija Latgalē, 61. lpp.

² См. "Пролетарий", 1905, № 5, 26 /13/ июня.

³ Babris J. 1905.-1907.g. revolūcija Latgalē, 63. lpp.

забастовка прекратилась 21 февраля в 4 часа дня по призыву, опубликованному в совместной листовке РСДРП и Бунда.¹

На следующий день после окончания всеобщей забастовки социал-демократы организовали общее собрание рабочих, на котором было решено продолжить на некоторых предприятиях стачку, выдвинув экономические требования. Требования были выработаны и изданы в виде листовок для каждого бастовавшего предприятия в отдельности.² В основном они касались улучшения положения рабочих. Предприниматели в условиях нарастающей революции были вынуждены уступить почти по всем пунктам. Более того, под влиянием успешных стачек повышалась заработная плата на небастовавших предприятиях. Например, правлению акционерного общества "Двина" два раза, в феврале и мае, пришлось повысить оплату труда рабочим спичечной фабрики.³

В начале марта в Двинске широкое распространение получили листовки Северо-Западного комитета РСДРП "Ко всем рабочим" и "Ко всем гражданам".⁴ Первая из них посвящена разбору некоторых уступок царского правительства рабочим, в частности, намерения ввести страхование. Листовка разъясняла вынужденный характер этой уступки, показывала, что принятие законов, отражающих интересы рабочих даже в более развитых странах Запада есть результат борьбы пролетариата с предпринимателями и правительством. Здесь же изложены требования по рабочему вопросу, записанные в Программе РСДРП.⁵ Во второй листовке разбиралось, как отнеслось российское общество к начавшейся революции, к кровавым событиям в Петербурге и других городах страны.⁶ Лозунги обеих листовок Северо-Западного комитета РСДРП не отличались от призывов про-

¹ См. "Пролетарий", 1905, № 5, 26 /13/ июня.

² Там же.

³ См. "Двинский листок", 1905, 16 февраля и 11 мая.

⁴ ЦГАОР, ДП, 00, 1905 г., д. 5, ч. 37, лл. 93-94.

⁵ См. ЦГАОР, ф. 1741, ед. хр. 4442.

⁶ См. там же. ед. хр. 4440.

клямаций, изданных в этот период комитетом партии в Двинске.

В марте и апреле Двинский комитет РСДРП выпустил листовку, посвященную намерению царской администрации создать в губерниях комиссии из чиновников, предпринимателей и рабочих для выяснения причин недовольства рабочих. В ней раскрывалось истинное значение этого маневра царизма как попытки отвлечь рабочих от революционной борьбы. Одновременно была проведена большая устная агитационная работа. В результате выборы в комиссию в Двинске не состоялись ни на одном предприятии.¹

Накануне 1 Мая по всей Латгалии широко распространялась прокламация Северо-Западного комитета "1-е Мая".² Листовка не только призывала к единению и братской солидарности рабочего класса в борьбе против самодержавия; она формулировала требования, которых должны были добиваться рабочие, активно отмечая праздник. Заканчивалась листовка лозунгами: "Да здравствует 1-е Мая! Да здравствует 8-часовой рабочий день! Долой войну! Да здравствует мир! Долой самодержавие! Да здравствует полная политическая свобода! Долой национальную рознь! Да здравствует солидарность! Да здравствует социализм! Да здравствует РСДРП!"³ Праздник пролетарской солидарности в 1905 году рабочие Двинска отметили очень активно. Подавляющее большинство промышленных предприятий города бастовало. Правда, Бунд отказался совместно отмечать этот праздник, и под влиянием его агитации продолжала работать большая часть ремесленников.⁴ Тем не менее забастовка получилась вынужденной, хотя никаких демонстраций в городе провести не удалось, так как власти вводили улицы войсками.

¹ См. "Пролетарий", № 5, 26 /13/ июня 1905 г.

² ЦГАОР, ДП, 00, 1905 г., д. 5, ч. 37, л. 125.

³ Листовки большевистских организаций в первой русской революции 1905 - 1907 гг. Ч. I, январь - июль 1905 г. М., 1956, с. 832.

⁴ См. "Искра", 1905, № 100, 15 мая.

Следующая прокламация, распространявшаяся Двинской партийной организацией, была издана ею и распространена 29 мая 1905 года. Она извещала о резолюции комитета "не организовывать всеобщей забастовки, организованным же своим членам по мере возможности принять участие в устраиваемой Бундом политической забастовке".¹ Забастовка являлась протестом против вынесения военно-полевым судом смертного приговора бундовскому террористу М. Дейчу, ранившему в марте 1905 года в Двинске помощника полицейского пристава. Политическая стачка протеста в Двинске состоялась 1 июня. В ней не приняли участия рабочие железнодорожных мастерских,² лишь незадолго до того закончившие трехнедельную забастовку.³

Большую актуальность в Латгалии имел национальный вопрос, так как население в крае было многонациональным, а царское правительство стремилось отвлечь рабочие массы от революционного движения разжиганием национальной розни. Первомайская листовка Северо-Западного комитета партии содержала лозунг "Долой национальную рознь!". Специально национальному вопросу Двинский комитет РСДРП посвятил листовку "Бакинская резня", изданную в августе 1905 года. В ней на конкретном примере татаро-армянской резни в Баку, спровоцированной царскими властями в феврале 1905 года, разбирались истоки национальной вражды, разъяснялся классовый интерес царизма в натравливании политически несознательных татар на армянских рабочих Баку, принимавших активное участие в революционном движении. Листовка признавала: "На борьбу же все те, в ком жива еще совесть... Все рабочие на борьбу, на баррикады. Вооружайтесь, товарищи, готовьтесь к бою... Да здравствует восставший народ! Долой сеятелей национальной вражды! Долой самодержавие!"⁴. Листовка "Бакинская резня"

¹ ЦГА, ф. 1405, оп. 530, д. 206, л. 34.

² Там же, л. 33.

³ Революция 1905 - 1907 гг. в Латвии. Документы и материалы. Рига, 1956, с. 35; "Двинский листок", 1905, 4 мая.

⁴ ЦГАОР, ф. 1741, ед. хр. 4464.

была отпечатана тиражом в 6 тысяч экземпляров и широко распространялась по всей Латгалии.¹

Разоблачению маневров царского правительства по удушению революции путем созыва Булыгинской думы посвящена листовка Двинского комитета РСДРП "Милость царская и свобода народная". "В этой Думе не будет наших выборных, - сказано в листовке. - Царь выдвигает против нас вооруженных солдат - вооружимся и мы! Нужно приготовиться к восстанию... Долой Государственную думу! Долой обманщика царя! Да здравствует народное восстание!"². Двинский комитет РСДРП сумел развернуть широкую агитационную кампанию против выборов в Думу, издал еще ряд листовок, посвященных бойкоту выборов.³

В конце лета и осенью 1905 года в Латгалии получили распространение листовки Двинского комитета и Северо-Западного союза РСДРП /Северо-Западный комитет на съезде в конце июля был реорганизован в Северо-Западный союз РСДРП/, обращенные к солдатам, с призывом поддержать восстание рабочих. В канцарских делах встречаются такие названия прокламаций: "Солдаты, вооружайтесь" /распространялась в августе/,⁴ "К солдатам", "Война окончена" /распространялись в августе и сентябре/,⁵ "К солдатам", "К солдатам I резервной бригады" /распространялись в декабре/⁶ и другие.

Двинские социал-демократы внимательно следили за развитием революции в России и вели широкую разъяснительную работу по поводу происходящих событий. Например, накануне Всероссийской октябрьской политической стачки Двинский комитет РСДРП выпустил листовку "Ко всем рабочим кожевенных за-

¹ ЦГАОР, ДП, ОО, 1905 г., д. 5, ч. 37, л. 181; ЦИА, ф.1405, оп. 530, д. 211, л. 57.

² Революция 1905 - 1907 гг. в Латвии. Документы и материалы, с. 50-51.

³ Arsk. Babriv J. 1905.-1907.g. revolūcija Latgalē, 78. lpp.

⁴ ЦГАОР, ДП, ОО, 1905 г., д. 1350, ч. 25, л. 41.

⁵ Там же, д. 1877, ч. 13, л. 4.

⁶ Там же, лл. 31-32.

водов гор. Двинска". В ней рассказывалось о тяжелой семидневной забастовке рабочих кожевенных заводов в Вильно, о тех практических завоеваниях, которых добились вилены под руководством социал-демократов. Двинский комитет призвал рабочих кожевенных предприятий города последовать примеру виленских товарищей.¹ Листовка выпущена 9 октября 1905 года. Уже 11 октября двинские кожевенные заводы Грилихеса, Вальденберга и Зактейма прекратили работу. А так как в это время началась Всероссийская октябрьская политическая стачка, то Двинский комитет РСДРП выпустил листовку, в которой оценил ее как начало всеобщего народного восстания, и призвал бастовать всех двинских рабочих.² 15 октября стачка в городе стала всеобщей. Организованно же она и прекратилась.

10 декабря по призыву партийной организации Двинска, опубликованному в прокламации от 7 декабря 1905 года, рабочие города начали всеобщую забастовку с целью поддержки московского пролетариата.³ Через день, 12 декабря 1905 года Латгалия была объявлена на военном положении, а еще через несколько дней на ее территории уже всю свирепствовали карательные отряды.⁴

Из анализа содержания листовок, распространявшихся Двинской партийной организацией, следуют некоторые выводы.

1. Двинский комитет РСДРП верно оценивал маневры царского правительства по удушению революции и руководил ответными действиями рабочих.

2. Двинский комитет РСДРП гибко сочетал политическую борьбу рабочих с экономической борьбой, руководил и той и другой, помогая формулировать требования, выпуская листовки, возглавляя стачки.

¹ Революция 1905 - 1907 гг. в Литве. Документы и материалы. Вильнюс, 1961, с. 173-174.

² Babris J. 1905.-1907.g. revolūcija Latgalē, 102. lpp.

³ Turpat, 125. lpp.

⁴ См. Брежго Б. Р. Очерки по истории крестьянских движений в Латгалии. 1877 - 1907. Рига, 1956, с. 156.

3. Двинский комитет РСДРП большое внимание уделял национальному вопросу, разъясняя рабочим и всем трудящимся классовое содержание поощрявшейся царским правительством национальной розни и вражды.

4. Двинская организация РСДРП правильно оценила значение "кровавого воскресенья" как начала революции в России и сумела организовать всеобщую стачку протеста. Однако она не полностью разобралась в задачах начавшейся революции. Призыв к вооружению, к подготовке восстания появляется в листовках Двинского комитета РСДРП в августе 1905 года. До этого в них выдвигались на первый план требования буржуазно-демократических свобод и не популяризировался лозунг вооруженного восстания — то есть проводилась меньшевистская линия в революции.

В начале революции двинские социал-демократы плохо понимали суть расхождений между большевиками и меньшевиками в партии. "Итак, если мы присмотримся к делу, то увидим, что не так уж сильны разногласия, из-за которых вы там за границей на стенку лезете да столько бумаги перепортили. Откиньте только личное, и все поправится," — говорится в корреспонденции из Двинска, опубликованной большевистским "Пролетарием".¹

Непонимание сути расхождений между большевиками и меньшевиками, организационного, а затем и тактического оппортунизма меньшевиков привело двинских социал-демократов к недоверию партийным руководителям. Д. С. Постоловский, делегат Северо-Западного комитета на III съезде РСДРП, избранный членом Центрального Комитета партии, сообщил 8 июня /26 мая/ 1905 года В. И. Ленину из Двинска: "Клич "долой генералов!" висит в воздухе. Был встречен приветствием: "Генералам не доверяем"."²

Подобные же взгляды бытовали в начале революции во всех

¹ "Пролетарий", 1905, № 13, 22 /9/ августа.

² Партия в революции 1905 года. М., 1934, с. 144.

партийных организациях Северо-Западного края, за исключением Минской. Характеризуя политическое лицо руководящих работников организаций РСДРП Северо-Западного края, Д. С. Постоловский отмечал "отсутствии самостоятельной и вообще определенной принципиальной позиции как в организационных, так и в тактических вопросах".¹ Он сообщал также о том, что "недоверие к верхам" проникло в сознание определенной части рабочих.²

"Недоверие к верхам" неодинаково распространялось двинскими социал-демократами на большевиков и меньшевиков. По сообщению Д. С. Постоловского, у руководителей Двинского комитета РСДРП укрепилось большее недоверие к руководителям большевиков.³

Нам представляется очевидным, что в создании неверного представления о большевистских вождях и в укреплении недоверия к ним у руководителей Двинского комитета РСДРП большую роль сыграла меньшевистская "Искра". Используя заслуженно высокий авторитет в рабочих массах и у членов партии ленинской "Искры" и прикрываясь ее именем, меньшевистская "Искра" развернула массовую кампанию по дезориентации членов партии о причинах организационного кризиса в РСДРП, обвиняя в раскольнической деятельности большевиков, выставляя виновниками раскола в партии большевистских руководителей. Особым нападкам меньшевистской "Искры" подвергнулся В. И. Ленин.

Нельзя сбрасывать со счетов также и некоторые особенности Двинской партийной организации, вытекающие из особенностей экономического и политического развития Латгалии,⁴ способствовавшие восприятию информации меньшевистской "Искры",

¹ ЦПА ИМЛ, ф. 17, оп. 1, ед. хр. 545, л. 36.

² Там же.

³ См. Партия в революции 1905 года, с. 145.

⁴ Подробнее об особенностях рабочего движения и организации РСДРП в Двинске см. Алексеенков П. В. Борьба двинских социал-демократов за большевизацию масс в 1905 году. - "Коммунист Советской Латвии", 1974, № 6, с. 85-86.

а в определенной степени и меньшевистских взглядов.

Меньшевистская линия Двинского комитета партии рельефно проявилась в негативном отношении к созыву III съезда РСДРП. После того, как III съезд состоялся и Двинская партийная организация получила его решения, Двинский комитет принял резолюцию против съезда.¹ Д. С. Постоловский в письме В. И. Ленину из Двинска так объяснял причины отрицательного отношения к съезду и его решениям местного комитета: "Для Вас, должно быть, не безынтересна суть споров. Она состояла в следующем. Съезд должен быть выразителем мнения всех членов партии. Все подлежащие разрешению вопросы должны быть обсуждены заранее. Этого сделано не было, поэтому был не съезд партии, а съезд "генералов", верхушек и тому подобное... Недоверие к социал-демократической выдержанности вождей создает препятствие к признанию съезда."² В своем официальном отчете Центральному Комитету РСДРП за май и июнь 1905 года Д. С. Постоловский отмечал как характерную черту местных руководителей партийных организаций Северо-Западного края, с одной стороны, их неспособность "самоостоятельно вполне твердо стать на ту или другую принципиальную позицию как в вопросах организационных, так и тактических", а с другой стороны, страх "взять на себя ответственность работать в известном направлении".³

Негативное отношение Двинского комитета РСДРП к III съезду партии и его решениям позволило меньшевистской "Искре" причислить партийную организацию Двинска, наряду с организациями Вильно и других революционных центров Северо-Западного края к меньшевистским. Однако меньшевики поторопились. Они сбрасывали со счетов время, которое все больше подтверждало жизненность основных решений III съезда партии в период разворачивающейся революции. А главное, меньшевики недооценивали огромной организаторской и пропагандистской работы

¹ ЦПА ИМЛ, ф. 17, оп. 1, ед. хр. 545, л. 26.

² Партия в революции 1905 года, с. 145.

³ ЦПА ИМЛ, ф. 17, оп. 1, ед. хр. 545, л. 2.

ленинского Центрального Комитета и всех большевиков по разоблачению оппортунизма меньшевиков и ознакомлению местных партийных организаций с решениями III съезда РСДРП. Вышеизвая меньшевиков, большевистский "Пролетарий" перепечатал из "Юкры" список организаций, не признавших III съезд РСДРП и сопроводил его замечанием: "Курьеры скажут, 30 000 курьеров приглашают новоискровских Хлестаковых партией управлять!"¹.

В Двинской партийной организации ко времени революции не произошло организационного размежевания между большевиками и меньшевиками. Более того, вначале в организации была верх меньшевистская линия. Сохранение организационного единства с меньшевиками в этот период в партийных организациях - явление, характерное не только для Двинска. Белорусский историк В. В. Скоробогатый, исследовавший возникновение и основные этапы становления большевизма в Белоруссии в 1903 - 1917 годах, пришел к такому выводу: "Почти все организации в Белоруссии, да и в других районах страны, за исключением промышленных центров, в этот период не были однородными. В них входили и большевики и меньшевики, хотя и вели между собой борьбу по организационным, идейным и тактическим вопросам. Перевес сил был то на одной, то на другой стороне, в зависимости от конкретно-исторической обстановки и характера возникавших спорных вопросов. Общая же тенденция в этой борьбе с самого начала складывалась в пользу большевиков, которых поддерживала передовая часть пролетариата - промышленные рабочие".² Этот вывод целиком относится к Двинской партийной организации. На наш взгляд, сохранение организационного единства с меньшевиками в организации РСДРП в Двинске, да и во многих партийных организациях Белоруссии, являлось следствием влияния многочисленного мелкобуржуазного населения в крае, определенная часть которого просачивалась в пролетарскую партию, внося в ее

¹ "Пролетарий", 1905, № 9, 3 июля /20 июня/.

² Скоробогатый В. В. Большевизм в Белоруссии на первом этапе его формирования. Автореферат докторской диссертации. Минск, 1974, с. 22.

ряды свои мелкобуржуазные взгляды.

Однако это вовсе не означало, что в Двинске не было большевиков. Во время работ III съезда партии, на его 18 заседании, на котором решался вопрос о правомочности делегата Северо-Западного комитета, Д. С. Постоловский огласил полученное им письмо из Двинска от члена СЗК товарища "Семена", в котором последний обращался к Д. С. Постоловскому как "к делегату Северо-Западного комитета, заседавшему на съезде".¹ Другими словами, товарищ из Двинска признавал III съезд РСДРП, проводя по этому вопросу, вопреки Двинскому комитету партии, большевистскую линию. Отзвуки ожесточенной борьбы между большевиками и меньшевиками в организации слышны о протесте против участия делегата из Двинска в работах меньшевистской Женевской конференции.² Вряд ли следует считать случайным появление лозунга "К оружию!" в одной из листовок, изданных Двинским комитетом РСДРП /совместно с Бундом/ в феврале 1905 года.

Центральный Комитет РСДРП под руководством В. И. Ленина провел огромную работу по привлечению на сторону большевиков местных партийных организаций. Во всех крупных революционных центрах Северо-Западного края с докладами о работах III съезда партии и его решениях выступил Д. С. Постоловский. В Двинске он выступил два раза. Один доклад был сделан членам Двинского комитета РСДРП и руководителям районных организаций, затем Д. С. Постоловский выступал перед передовыми рабочими. Негативную резолюцию в отношении III съезда партии приняло первое из названных собраний. Что касается отношения к съезду рабочих, то Д. С. Постоловский сообщал В. И. Ленину: "У организованных рабочих — отказ вынести немедленно какую бы то ни было резолюцию."³ На наш взгляд, такое положение — явление не случайное. По-видимому, будет правиль-

¹ Третий съезд РСДРП. Протоколы. М., 1959, с. 321.

² См. "Искра", 1905, 21 июня.

³ Партия в революции 1905 года, с. 145.

ным рассматривать отказ немедленно вынести определенную резолюцию в отношении III съезда РСДРП организованными рабочими Двинска вопреки решению местного комитета, который не признал III съезд, как следствие борьбы большевиков за победу ленинской линии в революции.

Руководителей Двинской партийной организации нельзя признавать убежденными меньшевиками, несмотря на то, что им была вынесена меньшевистская резолюция. Д. С. Постоловский писал В. И. Ленину из Двинска: "Когда между прочим изложил некоторые планы относительно организации положительной работы, получил ответ: "По существу со всем согласен, но если в дело вступает Дон-Жуан /ДК/, то это повредит".¹ В другом месте письма эта мысль выражена еще яснее: "По существу работы съезда признаются и приемлемыми, и более политически зрелыми, чем работы конференции. Тем не менее, недоверие к социал-демократической выдержанности вождей создает препятствие к признанию съезда".² Руководители Двинского комитета РСДРП были меньшевиками скорее по неосведомленности, дезориентированности. Конечно, от этого они не переставали быть меньшевиками, но это обстоятельство вселяло надежду, что в конце концов они разберутся в сложных теоретических вопросах революции и сделают соответствующие практические выводы.

Вскоре после того как с докладами в революционных центрах Северо-Западного края выступил Д. С. Постоловский, Вильно и Двинск посетил агент центрального органа партии газеты "Пролетарий" "Потапыч". Он сообщал в редакцию газеты, что партийная группа в Вильно "считает себя меньшевистской. Но после доклада делегата она /как и Двинская/ в большом сомнении. Действия делегата находят законными,³ но сами наме-

¹ Партия в революции 1905 года, с. 144.

² Там же, с. 145.

³ Здесь речь идет об инциденте на III съезде, когда члены ЦК-меньшевики попытались дезавуировать П. С. Постоловского /см. Вопросы партийного строительства в истории КП Латвии. - "Ученые записки Латвийского университета", 1973, т. 194, с. 9/.

рены выжидать, поддерживать сношения с обеими сторонами. Кто окажется работоспособнее, к тому пойдут".¹ Несколько ранее д. С. Постоловский делал такой же вывод: "Только положительная работа, то есть пуды /литературы/ могут поднять наш престиж".² И такая положительная работа была проведена.

Для преодоления меньшевистского влияния на партийные организации следовало прежде всего наладить подробную информацию членов партии на местах об общепартийных делах. Отсутствие регулярного печатного органа у большевиков со времени перехода "Искры" в руки меньшевиков и до декабря 1904 года, когда большевики сумели наладить выпуск газеты "Вперед", тяжело сказалось на местных организациях. Меньшевистская "Искра" унаследовала старые связи и распространялась во всех революционных центрах России; благодаря этому обстоятельству меньшевики сумели дезинформировать определенную часть партийных организаций относительно своей раскольнической деятельности, особенно в таких сравнительно менее развитых районах, каким в то время был Северо-Западный край. Двинская партийная организация поддерживала тесные связи с меньшевистской "Искрой" на протяжении всего 1904 и начала 1905 годов. Об этом свидетельствуют обстоятельные корреспонденции из Двинска, регулярно публиковавшиеся газетой.

Большевики, наладив издание газеты "Вперед", прилагали много усилий для доставки ее в революционные центры России. В отчете издательства "Вперед" III съезду РСДРП указывалось, что в Вильно и Двинск оно присылало 50 экземпляров каждого из 8 первых номеров газеты "Вперед".³ Тесные связи имела Двинская организация с центральным органом партии большевистским "Пролетарием". Это подтверждают сообщения, публиковавшиеся газетой, о событиях в партийной жизни города, о революционном движении в Латгалии.

¹ ЦПА ИМЛ, ф. 26, оп. I, ед. хр. 63, л. I

² Партия в революции 1905 года, с. 144

³ См. Третий съезд РСДРП. Протоколы, с. 521

По-видимому, вскоре после III съезда РСДРП устанавливаются непосредственные связи Двинского комитета с ленинским Центральным Комитетом партии. Н. К. Крушская внесла под номером 36 Двинск в "Тетрадь со списком организаций партии в России, связанных с Заграничным бюро ЦК РСДРП, с указанием их нужд в литературе и партийных работяках для ведения местной работы, с надписью на обложке: "Требования комитетов" /датирована позднее 3 июня /21 мая/ 1905 года/."¹ 27 августа 1905 года Надежда Константиновна писала из Женевы Л. А. Фотиевой, что ЦК имеет связи с Северо-Западным комитетом РСДРП. Вместе с тем она отметила нерегулярность, слабость связей: "Северо-Западный комитет - связаны с Вильно, Двинском, Минском; сношения слабы".²

Выступления члена Центрального Комитета РСДРП Д. С. Постоловского перед руководителями и наиболее активными рабочими организации, установление тесных связей с ЦК и центральным органом большевистским "Пролетарием" давали полную объективную информацию о положении дел в партии, о раскольнической деятельности меньшевиков, способствовали усвоению ленинских идей о задачах социал-демократов в революции, о ходе революционной борьбы. Вместе с тем Центральный Комитет через Северо-Западный комитет РСДРП наладил снабжение партийной организации Двинска большевистской литературой.

На процесс большевизации Двинской партийной организации определенное влияние оказывал Северо-Западный комитет РСДРП как самый сильный комитет в крае, в состав которого до марта 1905 года входила Двинская группа партии.³ Северо-Западный комитет также не сразу разобрался в задачах начавшейся революции. Правда, на собрании комитета по докладу Д. С. Постоловского была принята резолюция о признании III съезда РСДРП.⁴ Однако лозунг вооруженного восстания Северо-Западный

¹ ЦПА ИМЛ, ф. 26, оп. I, ед. хр. 16, л. 2

² Партия в революции 1905 года. с. 272

³ См. "Пролетарий", 1905, № 5, 26 /13/ июня

⁴ См. "Пролетарий", 1905, № 3, 10 июня /27 мая/

комитет выдвинул далеко не сразу. В разобранных нами листовках ЦК содержались лишь лозунги борьбы за демократические свободы, за выход из войны, призывы к единению и поддержке революции. В условиях нараставшего революционного движения этих лозунгов было мало.

Полностью воспринял большевистскую платформу Северо-Западный комитет в конце июля - начале августа 1905 года, когда состоялся съезд представителей групп РСДРП, входящих в его состав. По всем обсуждавшимся вопросам, среди которых были отношение к Думе, объединение партии, отношение к национальным социал-демократическим партиям, съезд принял большевистские резолюции.¹

В начале августа Центральный Комитет РСДРП подготовил и провел первую областную конференцию комитетов и групп РСДРП Северо-Западного края. Двинская партийная организация имела на ней своего представителя с решающим голосом Махлина /подпольная кличка Миль/.² Лазарь Давидович Махлин был делегатом II съезда партии, где принимал к твердым искровцам, затем некоторое время работал в группе РСДРП в Вильно.³ В Двинске Л. Д. Махлин фактически возглавлял комитет с начала революции до своего ареста 21 августа 1905 года.⁴

В резолюции конференции по вопросу о Думе было сказано: "Принять самые энергичные меры к подготовке пролетариата к открытому выступлению в форме всеобщих забастовок, вооруженных демонстраций и вооруженного восстания - как теперь же, после объявления правительства о созыве Государственной думы, так и во время выборов".⁵ Решения конференции не имели обязательного характера и должны были обсуждаться всеми местными организациями.⁶ Тем не менее на деятельности Двин-

¹ См. "Листок Северо-Западного союза", 1905, № I

² ЦК/С/Б в резолюциях, ч. I/1903-1921 гг./Минск, 1934, с. 37

³ См. Очерки истории Коммунистической партии Литвы, т. I. 1887-1920. Вильно, 1973, с. 120

⁴ См. "Пролетарская революция". 1922. № 12, с. 128-129

⁵ "Пролетарий", 1905. 14 /I/ сентября

⁶ См. "Искра", 1905, № 109, 29 августа

ского комитета РСДРП конференция отразилась самым благотворным образом: уже в августе в Латгалии распространялись листовки, изданные комитетом, с призывом к вооруженному восстанию.

Наиболее ярко поворот Двинской организации РСДРП к признанию III съезда партии и его решений, восприятие ее идеи необходимости вооруженного восстания для победы революции виден на примере одного из основателей организации РСДРП в городе, члена Двинского комитета Юрия Леоновича Фридлянда. Начиная с июня 1905 года Ю. Фридлянд занялся налаживанием изготовления ручных разрывных снарядов. На квартире Г. Кравченко с помощью оружейного мастера Двинской крепости И. Минаева, военнослужащего А. Паншина и приехавшей из Варшавы подпольщицы предполагалось начинать оболочки бомб динамитом. Отливка оболочек была налажена в железнодорожных мастерских.¹ К сожалению, арест всего состава Двинского комитета РСДРП и лиц, причастных к производству бомб, 21 августа 1905 года прервал эту работу.

При аресте у Ю. Фридлянда среди большого количества нелегальной литературы было обнаружено 178 экземпляров печатных прокламаций "Милость царская и свобода народная", изданных Двинским комитетом РСДРП. В листовке четко звучал призыв к подготовке вооруженного восстания.

В это же время двинские социал-демократы особое внимание обратили на войско. При аресте Вильмы и Исаака Рубиных у них, среди прочей нелегальной литературы, было изъято "447 экз. прокламаций "К солдатам", 52 экз. прокламаций "К солдатам" другого содержания, 8 прокламаций "К офицерам", 4 экз. "Письма из казармы", 2 экз. прокламации "В казарме". Кроме этого, у них было обнаружено 5 номеров газеты "Вперед".²

Арест руководителей Двинской партийной организации был ошутливым ударом для нее, но он не смог остановить и даже существенно затормозить деятельность организации РСДРП, про-

¹ ЦГАОР, ДП, 7-е д-во, 1905 г., д. 5802.

² Там же, л. II.

цесс ее большевизации. На смену арестованным пришли новые люди. Практически возглавили организацию товарищи, присланные Северо-Западным союзом. Несколько позже, в ноябре в Двинск присыл командированный Центральным Комитетом партии Д. З. Мануильский, в будущем видный деятель нашей партии, один из руководителей Коминтерна.¹ Укрепление Двинской партийной организации большевистскими руководящими кадрами способствовало дальнейшей ее большевизации.

Итак, начиная с августа 1905 года Двинский комитет РСДРП и Двинская партийная организация по всем коренным вопросам революции — о вооруженном восстании, об отношении к Булыгинской, а затем к I Государственной думам, оценка Манифеста 17 октября 1905 года, отношение к восстанию как средству революционной борьбы и другим — проводили большевистскую линию.²

Однако здесь возникает еще один вопрос: были ли описанные изменения во взглядах и действиях руководителей Двинской партийной организации действительным восприятием большевистских взглядов, переходом их на позиции большевиков или эти изменения явились отражением общего повеления меньшевиков в период подъема революции? В. И. Ленин писал в марте 1906 года в работе "Победа кадетов и задачи рабочей партии" /и затем эту же мысль он повторил уже после победы Великой Октябрьской социалистической революции в работе "К истории вопроса о диктатуре"³/: "Тактика эпохи "вихря" не стесняла, а облизала оба крыла социал-демократии. Вместо былых разногласий получилось единство взглядов по вопросу о вооруженном восстании... Былые споры эпохи дореволюционной сменились солидарностью по практическим вопросам. Подъем революционной волны отодвинул разногласия, заставив признать боевую тактику, устранив вопрос о Думе, поставив на очередь вопрос о восстании, облизав на непосредственной ближайшей работе социал-

¹ См. "Пролетарская революция", 1922, № 12, с. 131, 133

² См. "Коммунист Советской Латвии", 1974, № 6, с. 87-88

³ См. Ленин В. И. Полн. собр. соч. Изд. 5-е, т. 41, с. 388-389

демократию и революционную буржуазную демократию".¹

Мы полагаем, что в случае с Двинской партийной организацией мы имеем дело не с конъюнктурным совпадением интересов, а с действительной большевизацией. Критерием может служить отношение большевиков и меньшевиков к вооруженному восстанию после подавления Московского вооруженного восстания. Оценивая декабрьское вооруженное восстание в Москве и других городах страны, меньшевики, искажая факты, пытались представить его "исторической ошибкой" и делали вывод, что "не нужно было братья за оружие" /Плеханов/.² Двинский комитет совместно с Минским и Витебским комитетами РСДРП выпустил и широко распространил листовку, в которой советовал вооруженную борьбу в Москве. "Восстание в Москве подымлено, - говорилось в листовке. - Сомкнем теснее ряды, и объединенные массы пролетариата добьются вскоре результата, очень скоро развалится гнилая крепость царизма. Да здравствует вооруженное восстание!"³

Разногласия между большевиками и меньшевиками особенно ярко проявились в период, когда революция прошла в своем развитии кульминационную точку. Буквально по всем пунктам повестки дня IV /Объединительного/ съезда РСДРП у большевиков и меньшевиков были различные точки зрения. От Двинской партийной организации на съезде присутствовал большевик И. О. Пушас /в протоколах съезда значится под псевдонимом Алексеевского⁴/. Он активно участвовал в работах съезда, выступал с поправками, заявлениями, в подавляющем большинстве случаев активно поддерживал В. И. Левина. Большевикскими были яркие выступления двинского делегата по национальному вопросу, об отношении к Государственной думе и другие.⁵

¹ Ленин В. И. Полн. собр. соч. Изд. 5-е, т. 12, с. 326

² Цит. по: История КПС, в 6-ти томах, т. 2. М., 1966, с. 162

³ Babris J. 1905.-1907. g. revolūcija Latgalē, 128. lpp.

⁴ См. Четвертый /Объединительный/ съезд РСДРП. Протоколы. М., 1959

⁵ См. там же, с. 23, 27, 303-310, 361, 455, 461, 464 и др.

Дальнейшее развитие социал-демократического движения в Латгалии показало, что усиление влияния большевиков стало устойчивой тенденцией. Это подтверждает участие делегата Двинской партийной организации в работах VI /Пражской/ конференции и революционная активность трудящихся масс в 1917 - 1919 годах. Все это было результатом деятельности большевиков, начатой в годы первой русской революции.

Таким образом, в начале революции 1905 - 1907 годов Двинская организация РСДРП стояла на меньшевистских позициях. Она не признала III съезд партии и его решения, не сразу выдвинула лозунг вооруженного восстания. Огромная разъяснительная работа ленинского Центрального Комитета, доклады члена ЦК Д. С. Постолюковского руководителям организации и активу о III съезде и его решениях, проведение съездов и конференций партийных организаций в Северо-Западном крае, регулярное снабжение большевистской литературой совершили перелом в настроениях местных лидеров в пользу признания и активного осуществления ленинской линии в революции. Процесс большевизации Двинской партийной организации - это процесс внутреннего идейного созревания, постепенного восприятия ленинских идей, осуществляемый с помощью и под контролем большевистского Центрального Комитета. Большевизация Двинской партийной организации в основном закончилась к августу 1905 года; с этого времени по всем основным вопросам революции она проводила большевистскую линию.

L. DRIBINS

LKP CK Partijas vēstures
institūts

LATVIEŠU SOCIĀLDEMOKRĀTI PĒTERBURGĀ
1905.-1907.GADA REVOLŪCIJAS LAIKĀ

Krievijas pirmā tautas revolūcija, kurā proletariāts un plaši zemnieku masu slāji Ieņina partijas vadībā sacēlās pret patvaldību, saliedēja dažādu tautu revolucionāros darbaļaudis internacionālā cīņas kopībā. PSKP CK lēmumā "Par Krievijas 1905.-1907.gada revolūcijas 70.gadadienu" šajā sakarībā atzīmēts: "Kopā ar Krievijas proletariātu un zemniecību pret carismu un ekspluatatoru šķirām cīnījās Ukrainas, Baltkrievijas, Baltijas, Aizkaukāza, Vidusāzijas un citu Krievijas nacionālo rajonu strādnieki un zemnieki. Vadīdama revolucionāro cīņu, partija balstījās uz Ieņina norādījumu, ka carisko monarhiju spēj gāzt vienīgi proletariāts, kas ved sev līdzi visu Krievijas nāciju un tautību darbaļaužu masas."¹

Jau pirmajās 1905.gada revolūcijas dienās izveidojās Latvijas proletariāta cieša cīņas savienība ar visas Krievijas strādnieku šķiru. To vispirms iezīmēja Rīgas proletāriešu pievienošanās Pēterburgas darba rāpu uzsāktajai šķiras kaujai ar Romanovu monarhiju 9.janvārī, kas ievadīja lielo revolūcijas vētru.

Krievijas buržuāziski demokrātiskās revolūcijas periodā arvien plašāka un monolitāka kļuva latviešu sociāldemokrātu kopsadarbība ar boļševiku partiju, tās vietējām organizācijām. Tā guva īpašu ierosmi pēc LSDSP apvienošanās ar KSDSP, Latvijas Sociāldemokrātijas izveidošanās 1906.gadā.

¹ "Cīņa", 1975, 9.janvāri.

Padomju vēstures literatūrā šis process guvis pienācīgu atspoguļojumu. Taču pagaidām vēl maz izpētīts ir viens visai svarīgs šī procesa aspekts - latviešu sociāldemokrātu sadarbība ar Krievijas boļševikiem ārpus Latvijas, viņu līdzdalība boļševiku partijas vietējo organizāciju cīņā Iekškrīevijā un citos novados.

1905.-1907.gada revolūcijas laikā daudzi LSDSP, vēlāk LSD biedri, reakcijas vajāti vai citu apstākļu dēļ pārcēlās uz dzīvi Pēterburgā, Maskavā, Bakū, Harkovā, Kijevā, Odesā, Novosokolņikos, Sumarahovā (Jaroslavas gub.), Helsinkos u.c., kur turpināja dzimtajā pusē uzsākto revolucionāro darbu. Viņi tūlīt pēc ierašanās centās atrast sakarus ar boļševiku pulciņiem vai arī dibināja savus pulciņus, kuri organizēti iestājās KSDSP vietējās organizācijās,

Ipaši nozīmīga bija latviešu sociāldemokrātu darbība Krievijas galvaspilsētas boļševiku rindās. Tā iesākās vēl pirms 9.janvāra.

Pēterburgas strauji augošā rūpniecībā 19.gadsimta beigās - 20.gadsimta sākumā atrada darbu vairāki tūkstoši proletāriešu no Vidzemes un Latgales. Iesākumā viņi bikli iejutās impērijas centra saspringtajā dzīvē, vēl neizprata tās politiskos notikumus. To kavēja arī visai vājās krievu valodas zināšanas. Taču pakāpeniski iebraucēji no Latvijas iejutās galvaspilsētas fabriku un rūpniecību revolucionārā atmosfērā un sāka interesēties par šķiru cīņas jautājumiem, meklēja saskari ar revolucionārās kustības vadītājiem. Sakarā ar vājo krievu valodas prasmī revolucionāro propagandu un agitāciju iebraucēju vidū vissekmiīgāk varēja veikt dzimtajā valodā. Tū radās bāze latviešu sociāldemokrātu darbībai Pēterburgā.

Revolucionārās kustības veterāni, boļševiki Ādams Karšēniks, Jēkabs Dukulis u.c. savās atmiņās liecināja, ka jau 1903.gadā vietējie latviešu strādnieki sākuši pulcēties tējnīcā vai kāda strādnieka dzīvoklī, lai slepus kopā lasītu un pārspriestu no Krievas Atvestas sociāldemokrā-

tu brošūras.¹

Daudzi latviešu darba rūķi toreiz strādāja Pēterburgas Vasilija salas un Ostas rajonā - Baltijas vagonu un mehāniskā rūpnīcā, Cauruļu rūpnīcā, firmas "Siemens-Halske" elektrotehniskā fabrikā, ostā. Vasilija salā 1904.gada sākumā arī nodibinājās pirmais organizētais Pēterburgas latviešu sociāldemokrātu pulciņš. To izveidoja bijušais Rīgas sociāldemokrātu organizācijas biedrs Jēkabs Tālmanis, kas 1902.gadā bija pārcēlies uz dzīvi Pēterburgā un nodibinājis tur važonu arteli. Tas atradās Vasilija salā Ostroumova ielā 36, kur dzīvoja arī tā dalībnieki - pirmie pulciņa biedri J.Šoks, A.Ezeriņš, A.Karšeniks, O.Balode. Drīz viņiem piebiedrojās tuvāko rūpnīcu aktīvākie latviešu strādnieki (1905.g. pulciņā bija ap 20 cilvēku). Sapulces, kurās apsprieda nelegālajā literatūrā lasīto un rūpnīcās redzēto, notika ēdnīcā, kura piederēja O.Balodes mātei (tani pašā ēkā).²

1904.gada martā pulciņa pārstāvjiem izdevās atrast kontaktu ar boļševiku partijas Pēterburgas organizācijas aktīvistu - Baltijās rūpnīcas strādnieku latvieti Georgu Lizdiņu, kurš kā KSDSP Pēterburgas komitejas pārstāvis tani pašā mēnesī piedalījās pulciņa sanāksmē un paziņoja tā dalībniekiem, ka viņi tiek uzņemti galvaspilsētas sociāldemokrātu rindās un iekļauti Vasilija salas rajona organizācijā. Kā liecināja A.Karšeniks, turpat pulciņam dots nosaukums "Auseklis". Par tā priekšsēdētāju ievēlēts Karšeniks.³ Pēc šīs sapulces pulciņa dalībnieki sāka izpildīt Pēterburgas Komitejas un Vasilija salas RK uzdevumus -

¹ ЛКР СК РВИ РА, 35.г., 12.апр., 103.л., 1.лр.; Парт-архив Института истории партии Ленинградского обкома КПСС (ЛПА). Личное дело А.Каршенника.

² Партийный архив Новгородского обкома КПСС (ВПА), ф.1667, оп.2, ед.хр.77, л.4; Vēlāk pulciņa sapulces notika Vasilija salas 21.līnijā.

³ НИА, ф.1667, оп.2, ед.хр.77, л.4.

izplatīt nelegālās lapinas, veikt mutisku revolucionāru agitāciju u.c. 1905.gada janvārī kopā ar citiem Vasilija salas sociāldemokrātiem viņi pēc Pēterburgas Komītejas norādījuma ieradās vietējā Gajona kopienas klubā un centās atrunāt tur sapulcējušos strādniekus no piedalīšanās Gajona organizētā "cara - tētiņa lūgšanas" demonstrācijā. Kad tas neizdevās, viņi agitēja par revolucionāru prasību iekļaušanu gajoniešu sastādītajā petīcijā. Šos priekšlikumus strādnieki pieņēma.

1905.gada 9.janvāra pēcpusdienā "Ausēkļa" vīri jau bija to saniknoto proletāriešu vidū, kas cēla barikādes Vasilija salas 4.linjā. Strādnieku noskaņojumā šajā dienā notiek krass lūzums. A.Karšēnika atmiņās par to lasām: "Tas pats gajonoviešu "Pavluša"; kas vēl gājiena priekšvakarā sauca uz mums sanāksmē - aiziet bezdievji, netraucējiet godīgiem cilvēkiem patiesību meklēt - tagad nosvidis nesa un krāva baļķus uz barikādēm."¹

Iesākusies revolūcija ierāva savā strāumē arvien vairāk Pitera darbaļaudžu; veidojās un nostiprinājās tās masu politiskā armija. Šīs armijas rindās iestājās arī aizvien vairāk vietējo latviešu strādnieku un progresīvās intelligences pārstāvji, īpaši augstskolu un vidējo mācību iestāžu studentu.

Pēterburgas boļševiku organizācijas biedru skaits 1905.gadā palielinājās 10 reizes - līdz 3000 organizētiem ciniņtājiem.² Tās rindās veidojās un nostiprinājās arī arvien jauni latviešu sociāldemokrātu pulciņi. Tā, 1905.gada vasarā Vasilija salas rajonā nodibinājās pulciņš "Sarkanā Roze", ko vadīja drēbnieks Jēkabs Dukulis ("Akots"). Tajā bija 15 biedri.³ Izveidojās arī Pēterburgas latviešu studentu sociāldemokrātiskais pulciņš, pulciņš Baltijas rūp-

¹ИПА, ф.1667, оп.2, ед.хр.77, л.4.

²Очерки истории Ленинградской организации КПСС, Ч.1, 1962, с.186.

³ЛКР СК ПВИ РА, 35.г., 12.апр.^с, 105.л., л.-2.лр.

nicā, vairāki strādnieku pulciņi Viborgas un Pilsētas rajonos. (To vidū divi pulciņi Putilova rūpnīcas apkaimē.) Pulciņu veidošanos un izaugsmi veicināja Pēterburgas latviešu sociāldemokrātu sarīkotās "meža sapulces", kuras notika izbrānkumu veidā ārpus pilsētas, piem., Šuvalovas mežā.¹ Tajās kopā ar KSDSP biedriem piedalījās arī daudzi bezpartejiski strādnieki, kuru ievērojama daļa pēc tam iestājās partijā.

Agitācijas nolūkā latviešu sociāldemokrāti ieradās Pēterburgas latviešu buržuāzisko kultūras biedrību pasākumos un pat lūgšanā namos, kur dažkārt izraisījās asas diskusijas starp patvaldības aizstāvjiem un pretiniekiem. Tās veicināja vietējo latviešu darbaļaužu politisko audzināšanu.

Šo pasākumu gaitā nodibinājās zināmi sakari starp pašiem pulciņiem, sākās sadarbība kopīgu pasākumu (piem., masu sapulču) organizēšanā. Pulciņam "Sarkanā Roze" izdevās nodibināt sakarus ar LSDSP CK, kā rezultātā regulāri sāka pienākt latviešu sociāldemokrātiskās literatūras sūtījumi. Tos tad saņēma arī pārējie pulciņi.

Pēc KSDSP III kongresa Pēterburgas boļševiki veltīja lielu uzmanību bruņātu strādnieku vienību organizēšanai. 1905.gada jūlijā pie PK izveidoja Kaujas komiteju, kas vadīja ieroču iegādi, ierīkoja granātu un bumbu izgatavošanas darbnīcas, vadīja kaujinieku vienību nodibināšanu un apmācīšanu ielu kaujām, izstrādāja bruņotas sacelšanās plānu.² Bruņotas grupas radīja arī latviešu sociāldemokrātu pulciņi. Tā, 1905.gada vasarā Vasilija salas kaujinieku skaitā darbojās pulciņa "Auseklis" grupa, kurā bija 8 kaujinieki - A.Karšeniks, A.Miezis, J.Briedis, J.Šoks, A.Ezeriņš u.c.³ Apbrūņojās arī studentu pulciņš.

¹ НИА, ф.1667, оп.2, ед.хр.77, л.5.

² Очерки истории Ленинградской организации ВКСС, Ч.1, с. 159.

³ НИА, ф.1667, оп.2, ед.хр.77, л.6.

1905. gada rudenī kopā ar visiem Krievijas citadeles boļševikiem vietējie latviešu sociāldemokrāti piedalījās oktobra politiskā streika organizēšanā, Pēterburgas Padomes vēlēšanās, lielo masu mitiņu sarīkošanā.

Pēc 17. oktobra Manifesta izdošanas varēja plašāk izmantot arī legālas cīņas formas. Tika sarīkotas vairākas plašas vietējo latviešu strādnieku agitācijas sapulces, kurās boļševiki izskaidroja politiskās situācijas būtību un proletariāta uzdevumus.

1905. gada 8. novembrī Pēterburgā no Ārzemē ieradās V. I. Ļeņins. Tūlīt pēc atbraukšanas viņš ierosināja reorganizēt partijas darbu - prasīgi savienojot pagrides un legālo darbību, izveidot plašas strādnieku sociāldemokrātu organizācijas ar vēlētu vadību.

Izpildot V. I. Ļeņina norādījumus, KSDSP CK un PK vadībā novembra otrajā pusē notika galvaspilsētas boļševiku rajonu organizāciju biedru kopsapulces, kurās izveidojās to apakšrajoni, tika ievēlētas vadošās komitejas, veidojās plašs un daudzpusīgs partijas aparāts.¹

Šajā laikā pilestā jau darbojās 6 latviešu sociāldemokrātu pulciņi.² Viņu pārstāvji izvirzīja priekšlikumu radīt Pēterburgas boļševiku organizācijas sastāvā latviešu sociāldemokrātisko pulciņu darbības koordinācijas orgānu. Tas bija nepieciešami, lai apvienotu viņu spēkus un līdzekļus tipogrāfijas ierīkošanai, revolucionāro lapu un literatūras izdošanai un izplatīšanai. Attiecīgi priekšlikumi tika iesniegti Pēterburgas komitejai.

Ar Pēterburgas komitejas atļauju pulciņu pārstāvji izveidoja iniciatoru grupu, kas 26. novembrī sasauca visu Pēterburgas latviešu sociāldemokrātu kopsapulci, uz kuru ieradās vairāk nekā 100 KSDSP biedru.³ Sapulcē, kura notika

¹ Очерки истории Ленинградской организации МРОС, Ч. I. С. 85.

² МПА, ф. 1667, оп. 2, ел. хр. 77, л. 5.

³ "Uzvara", 1907, Nr. 1, 8. martā.

Vasilija salas rajonā kādas skolas telpās, nolēma nodibināt KSDSP Pēterburgas organizācijas Latviešu grupu, kura turpmāk vadītu latviešu pulciņu propagandas un agitācijas darbu dzimtajā valodā.¹

Par Grupas atbildīgo organizatoru ievēlēja G.Lizdiņu, kas uzturēja pastāvīgus sakarus ar KSDSP Vasilija salas rajona komiteju², saņemot no tās vadošus norādījumus. Viņš bija arī Grupas oficiālais sakarņieks attiecībā ar LSDSP CK. Izpildot šo pienākumu, Lizdiņš ieradās Rīgā un, braucot atpakaļ, atveda uz Pēterburgu prāvu ārzemēs izdotās literatūras krājumu.³

1905.g. decembrī Latviešu grupas biedru lielākā daļa bija apbrūnota. Izveidojās tās apvienotā kaujinieku vienība, kuras kodolu sastādīja studentu un "Ausekļa" pulciņu kaujinieki. To vadīja Jēkabs Tālmanis.⁴ Grupas biedrs "Simens-Halske" fabrikas strādnieka Ozoliņa daiļokli iekārtoja patronu noliktavu. Regulāri notika apmācības lekcijas taktikā.

Maskavas sacelšanās dienās Latviešu grupas kaujinieki pulcējās Pēterburgas universitātes 8.auditorijā un gaidīja signālu sākt bruņotas akcijas. G.Lizdiņš savās atmiņās liecināja, ka Latviešu grupa nodibinājusi kontaktus ar matrožiem un kirasieru pulka jātniekiem, kuri apsolijuši sacelšanās gaitā pāriet strādnieku pusē.⁵

Kā zināms, sacelšanās Pēterburgā nenotika. Ohrankai izdevās decembra pirmajā pusē arestēt daudzus boļševikus un kaujiniekus, to vidū arī partijas pulciņu un kaujas grupu vadītājus. Pēterburgas Padomes vadība, kurā vairākums bija oportunistiem, izteicās pret sacelšanos. Starp citu, arī Latviešu grupas sapulcē universitātē ieradās Padomēs

¹ "Uzvara", 1907.g. Nr.1, 8.martā.

² ЛПА, ф.4000, оп.6, ед.хр.375, л.27.

³ Там же, ед.хр.377, лл.18, 19.

⁴ Там же, лл.10, 11

⁵ Там же, л.10.

pārstāvji - meņševiki, kuri centās pierādīt, ka galvaspilsētas platēs un tainās ielas neder barikāžu celšanai, un tādēļ kaujās ar karaspēku strādnieki noteikti cietīšot sakāvi.¹ Iespēju pielietot spēja uzbrukuma taktiku un pārņemt karaspēka pāreju sacelšušos pusē viņi kategoriski noraidīja. Meņševiki baidījās no izšķirošas rīcības, loloja kaitīgas ilūzijas par varas pāreju gaidāmās Valsts domes rokās.

Pēc Maskavas sacelšanās apspiešanas cariskā reakcija pārgāja plašā kontrrevolucionārā uzbrukumā. Taču darbaļaudis nepārtrauca savu cīņu. 1906.gadā Pēterburgas proletariāts boļševiku vadībā vairākkārt plaši uzstājās pret carismu. Kontrrevolūcijas un revolūcijas viļņu maiņā varēja rasties jauna bruņotas sacelšanās iespēja. Tādēļ boļševiku partija, arī tās Pēterburgas organizācija joprojām par centrālo uzdevumu uzskatīja gatavošanos plašai bruņotai kaujai.

Izpildot KSDSP PK direktīvas, Latviešu grupa iekārtoja vairākas ieroču noliktavas. Lielākā no tām atradās Vasiliļa salas līnijā pie Smoļenkas upītes, šķā, kur par sētnieku speciāli bija iekārtojies J. Tālmanis.² Ieročus uz turieni veda no Somijas grupas kaujinieks J. Šoks.³

1906.gada janvārī Latviešu grupas kārtējās konspiratīvās sapulces laikā KSDSP Pēterburgas Kaujas komitejas vadītājs A. Ignatjevs deva kaujiniekiem uzdevumu izvest no Flotes 2.Gvardes ekipāža "Hočkisa" sistēmas mazkalibra lielgabalu, kuru revolucionāri noskaņotie jūrnieki jau bija sagatavojuši nodošanai kaujiniekiem. Uzdevums bija priekšzīmīgi izpildīts - lielgabalu izveda ragavās zem tukšām piena kannām un noslēpa Ostrourova ielā 36, zem malkas šķūņa.⁴

¹ ЦНА, ф. 4000, оп. 6, ед. хр. 377, л. 21.

² Там же, л. 10.

³ ЦНА, ф. 1667, оп. 2, ед. хр. 77, лл. 8, 10.

⁴ Там же, л. 7.

Adams Karšeniks atmiņās, kas publicētas 1970.gadā, rakstīja, ka par Pēterburgas Latviešu grupas kaujinieku darbu informēts arī V.I.Ļeņins. 1907.gada jūnijā Teriokos sarunā ar Karšeniku viņš dziļi interesējies par tiem, par viņu prasmi ievērot konspirāciju, par dzīves apstākļiem.¹ Acīmredzot Ļeņins apsvēra iespēju izmantot viņus citu svarīgu pagrīdes uzdevumu izpildīšanai. 1905.gada beigās - 1906.gada sākumā, kad sakarā ar soča ekspedīciju trakošanu Baltijā daudzi LSDSP biedri bija spiesti atstāt dzimto pusi, aizbraucēju liela daļa ieradās Pēterburgā. Viņu vidū bija arī slavenie latviešu kaujinieki K.Salniņš (Griška), R.Dēliņš (Čoms), P.Pidriksons (Čirgata), J.Luters (Bobis), J.Dubelšteins (Jēpis), A.Bērziņš (Koļa) u.c. Uz Pēterburgu devās arī daudzi LSDSP propagandisti un organizatori (piem., V.Dermanis, J.Asars, F.Vīte u.c.).

LSDSP CK un Rīgas komiteja savlaicīgi informēja Latviešu grupas vadītājus par gaidāmo Latvijas biedru ierašanos. Tika saskaņotas paroles, noteiktas atbraucēju sagaidīšanas vietas. (Kaujiniekus sagaidīja tieši Varšavas stacijā un nogādāja drošes konspiratīvos dzīvokļos.) Grupā izveidoja "emigrantu komisiju", ko vadīja J.Dukulis.² Tā rūpējās par bēgļu iekārtošanu dzīves un darba vietās vai palīdzēja viņiem izbraukt uz Somiju vai Rietumeiropu.

1905.gada decembrī sāka darbu Pēterburgas Latviešu grupas "pasu birojs", kas apgādāja vajātos sociāldemokrātus ar jauniem dokumentiem. Attiecīgās blankas saņēma no LSDSP orgāniem un arī no kāda revolūcijai simpatizējoša pilsētas policijas iecirkņa ierādņa; zīmogus izgatavoja Grupas biedri - Baltijas rūpnīcas strādnieki.³ Kā Grupas "pasu biroja" loceklis savas revolucionārās gaitas sāka vēlāk pazīstamais latviešu bolševiks Kārlis Gailis. Viņa rokrakstā

¹ В.И. Ленин и Новгородская губерния. Л., 1970, с. 143.

² ЛКР СК РВИ РА, 54.ф., 1.апр., 3327.л., 1.лр.

³ ЛНА, ф.4000, оп.6, ед.хр.377, л.43; НПА, ф.1667, оп.2, ед.хр.77, л.10.

tika aizpildīti daudzi biroja izdotie personības dokumenti. Biroja arhivs glabājās pie O. Makstenieka (R. Mucenieka).

Ar Latviešu grupas kaujinieku starpniecību LSDSP kaujinieki tūlīt pēc atbraukšanas tika iekļauti boļševiku Pēterburgas Kaujas organizācijā - tās sevišķu uzdevumu vienībā, kas tieši darbojās KSDSP CK un PK Kaujas tehniskās komitejas (vad. L. Krasins) vadībā. Viņi piedalījās daudzās atbildīgās kaujas operācijās Pēterburgā, Somijā, Baltijā.¹ Vēlāk šo kaujinieku zināma daļa mācījās 1906. gada beigās nodibinātā boļševiku kaujas instruktoru skolā Kuoksalā.²

Daudzi Pēterburgā atbraukušie LSDSP darbinieki un aktīvisti iestājās Latviešu grupā, palīdzot tai paplašināt propagandas un agitācijas darbu. Tika nodibināta grupas nelegāla tipogrāfija, kas sāka iespiest revolucionārās lapas. (Literatūras iespiešanai dažkārt slepus izmantoja arī legālas tipogrāfijas, pat buržuāziskās avīzes "Novoje Vremja" spiestuvi, kur strādāja vairāki partijas biedri.) Izveidotās propagandistu kolēģijas sastāvā darbojās arī algoti profesionāli revolucionāri.

Neskatoties uz patvaldības represijām un melnsimtnieku teroru, KSDSP Pēterburgas organizācija turpināja augt un nostiprināties. 1907. gada aprīlī tani bija jau 7300 biedru.³ Palielinājās arī Latviešu grupa, kura 1906.-1907. g. apvienoja ap 250-300 partijas biedru.⁴ Tādēļ Pēterburgas komiteja 1906. g. nolēma piešķirt tai rajona organizācijas tiesības, arī tiesību deleģēt savu pārstāvi PK sastāvā. Šo atbildīgo uzdevumu 1906. gada beigās sāka veikt J. Bērziņš-Ziemeļis, kuru PK ievēlēja par savu sekretāru.⁵

¹ Par to tuvāk sk. grāmatā - "Первая боевая организация большевиков". М., 1934.

² Очерки истории Ленинградской организации КПСС Ч. I, с. 222.

³ Там же, стр. 227.

⁴ ЛПА, ф. 4000, оп. 6, ед. хр. 375, л. 18; "Uzvara", 1907. g. 8. martā.

⁵ Ziemeļis S. Jānis Bērziņš-Ziemeļis. R., 1971., 65., 56. lpp.

Latviešu Grupas rajona komitejas sastāvā 1906.-1907.g. darbojās J.Bērziņš-Ziemelis, G.Lizdiņš, A.Karšeniks, J.Dukulis, K.Gailis (1907.g. RK sekretārs) u.c.

Tā kā grupas pulciņi atradās dažādās pilsētas vietās - ļoti plašā teritorijā, to darba labākai vadīšanai 1906.g. izveidoja Vasilija salas, Viborgas puses un Pilsētas (Maskavas un Narvas priekšpilsētu) apakšrajonu un to centrus. To tiešā vadībā 1907.gada februārī partijas uzdevumus Pēterburgā veica 16 latviešu sociāldemokrātu pulciņi, kuros katrā bija no 8 līdz 17 biedriem.¹ Kā liecināja G.Lizdiņš, Vasilija salas apakšrajons sastāvējis no 4 pulciņiem.² Apakšrajoni cieši sadarbojās ar KSDSP pilsētas teritoriālām rajona organizācijām.

Latviešu rajona komiteja pēc šīs reorganizācijas galvenokārt izpildīja Pēterburgas komitejas uzdevumus, informēja apakšrajonu komitejas par tās lēmumiem, izdeva literatūru, vadīja propagandistus. 1907.gada sākumā tās propagandistu kolēģijā darbojās 13 kvalificēti ideoloģiskā darba veicēji (J.Bērziņš-Ziemelis, K.Landers, F.Vitenbergs³, u.c.), kas vadīja pulciņu teorētiskās nodarbības, lasīja referātus plašākās masu sapulcēs, gatavoja materiālus presi, sastādīja nelegālo lapiņu tekstus.⁴

Rajona propagandisti un agitatori savu iespēju robežās veica zināmu revolucionāru darbu arī krievu valodā: rūpnīcās, fabrikās, kazarmās izplatīja KSDSP CK un PK izdotās lapiņas, piedalījās streiku organizēšanā u.c. masu pasākumos. Šī darbība cieši saliedēja viņus ar krievu boļševikiem, veicināja vistiešāko latviešu strādnieku internacionālo apvienošanos ar krievu proletariātu.

Pēterburgas organizācijas Latviešu grupas (rajona) izveidošanās un darbība bija nozīmīgs faktors, kas ievērojama

¹ ЛПА, ф.2856, оп.1^а, ед.хр.6^а, л.7.

² ЛПА, ф.4000, оп.6, ед.хр.377, л.10.

³ F.Vitenbergs vēlāk pieslēgās meņševikiem.

⁴ ЛПА, ф.2856, оп.1^а, ед.хр.6^а, л.6, 7.

mi veicināja visu latviešu sociāldemokrātu apvienošanos ar KSDSP. Ar Grupas aktīvu līdzdalību nodibinājās sakari starp Latvijas sociāldemokrātu vadību un KSDSP centriem galvaspilsētā. Tie kļuva īpaši plaši pēc Latvijas Sociāldemokrātijas I kongresa, kad Pēterburgā bieži ieradās LSD oficiālie pārstāvji. Viņi parasti apmetās pie Latviešu rajona aktīvistiem, kas saistīja tos ar vietējās pagrīdes atbildīgajiem darbiniekiem. Tā tika saskaņota rīcības vienība, nosprausti kopīgi pasākumi revolucionāro izdevumu iespiešanā un izplatīšanā. No 1905.gada Pēterburga kļuva par nozīmīgu latviešu sociāldemokrātiskās literatūras izdošanas vietu. Šeit sāka iznākt F.Roziņa redīgētais "Pēterburgas Latvietis" un vesela virkne legālu kreisu avižu 1906.gadā ("Pēterburgas Atbalsis", "Tautas balss" u.c.). 1906.gada septembrī uz Pēterburgu pārcēla avīzes "Cīņa" iespiešanu. Tās 52.-55.numuri nelegāli tapa Škiļevska tipogrāfijā, kas atradās Apraksīna šķērsielā Nr.1. Uz turieni no Rīgas nogādāja salikuma stereotipu. To veica "Cīņas" ilggadīgais darbinieks J.Žilinskis-Zirnītis ("Arķivārs"), kas gādāja arī par iespiesto eksemplāru nosūtīšanu uz Latviju. Diemžēl 55.numurā viss metiens (14000 eks.) tika tipogrāfijā konfiscēts un pašu Zirniņi turpat arestēja.¹ "Cīņu" pēc tam atkal iespieda Latvijā.

Īpaši liela nozīme visas latviešu revolucionārās sociāldemokrātijas attīstībā bija tam apstāklim, ka Pēterburgā daudzi no viņiem guva iespēju tuvāk iepazīties ar ļeņinisma idejām, pilnīgāk saprast V.I.Ļeņina izstrādāto boļševiku partijas stratēģiju un taktiku. To ievērojami veicināja viņu tiešā saskare ar visas Krievijas darbaļaužu vadoni. Tā, Latviešu grupas biedri kopā ar citiem Pēterburgas sociāldemokrātiem tikās ar V.I.Ļeņinu Baltijas rūpnīcas klubā 1905.gada novembrī,² 1906.g. 9.maijā klausījās viņa re-

¹ ЛКР СК ПВИ РА, 35.ф., 12.ап., 106.л., 48.лр.; ЦРГА СССР, ф.1328, оп.2, ед.хр.43, л.9.

² ЛПА, ф.4000, оп.6, ед.хр.375, л.10.

arātu masu sapulcē Paņinas Tautas namā (tā bija vienīgā Ļeņina legālā uzstāšanās revolūcijas laikā),¹ bet 1907.g. jūnijā Teriokos dzirdēja viņa ziņojumu par KSDSP V kongresa darba rezultātiem.²

Šis tikšanās atstāja uz klātesošiem milzīgu paliekošu ietekmi, deva viņiem precīzu cīņas uzdevumu un perspektīvu izpratni, ļāva pilnīgi saskatīt revolucionārās un oportūnistiskās līnijas robežšķirtni.

Jāatzīmē, ka no 1905.gada decembra līdz 1908.gada vasaras vidum Pēterburgā atkal darbojās viena KSDSP organizācija. Pārevarā bija boļševiki. Tā, 1907.gada aprīlī tās rindās bija vairāk nekā 5200 boļševiku un ap 2200 meņševiku.³ KSDSP Pēterburgas komiteja atradās boļševiku rokās.

Visu "apvienošanās" laiku Pēterburgas organizācijā turpinājās asa cīņa starp konsekventi revolucionāro vairākumu un oportūnistisko mazākumu. Šī cīņa norisinājās arī Latviešu grupā. Uzskatu šķelšanās te spilgti atklājās 1906.gada pirmajā pusē, kad pulciņu un Grupas sapulcēs izraisījās diskusijas par galveno turpmākās cīņas taktikas uzdevumu un Valsts domes nozīmi.

Vēlāk asas domstarpības norisēja jautājumā par attieksmi pret KSDSP IV kongresā pieņemtajiem oportūnistiskajiem lēmumiem, pret meņševistiskās KSDSP CK rīcību, par sociāldemokrātu taktiku II Valsts domē. Ļeņinisko līniju Grupas rindās aizstāvēja J.Bērziņš-Ziemeļis, G.Lizdiņš, A.Karševniks, J.Dukulis, K.Gailis, P.Rubenis, J.Līcītis un citi rajona darbinieki. Viņi panāca, ka Grupas vadība stingri stāvēja boļševistiskās pozīcijās. Tāi sekoja Pēterburgas latviešu sociāldemokrātu lielum lielā daļa.

Meņševikus atbalstīja samērā neliela Grupas biedru un intelligentu daļa, kas uzturēja sakarus ar Pēterburgas meņševiku frakcionāro centru, tā propagandistu kolēģiju.

¹ ЦПА, ф.1667, оп.2, ел.хр.77, л.13.

² В.И.Ленин и Новгородская губерния, С. 143.

³ "Пролетарий" 1907 г. 2 мая

Meņševistisku nostādni tajā laikā iecēma arī V.Dermanis un J.Asars. Viņu vadītie legālie laikraksti "Pēterburgas Atbalss" un "Patiesība" pārvērtās par oportunistisku ideju izplatītājiem.

Tādēļ P.Stučka "Cīņās" slejās asi vērsās pret šo avižu rakstiem un to autoriem, atmaskoja un kritizēja viņu oportūnismu.¹

Lai dotu presē pretsparu latviešu meņševīkiem arī Pēterburgā, 1906.gada decembrī Latviešu grupas vadība organizēja legālas avīzes "Tautas balss" izdošanu. Vēlāk tās viedokli turpināja paust laikraksti "Strādnieks", "Darba vēstnesis", "Darba balss", "Gaisma", "Darba biedrs". Šīs avīzes iznāca 2 reizes nedēļā, līdz 9000 eksemplāru metienā.² Laikrakstu izdošanā liela loma bija J.Bērziņam-Ziemelin, kas pats uzrakstīja svarīgākos rakstus un rediģēja arī citu autoru darbus. Avīžu izdošanā aktīvi piedalījās arī Grupas biedri Ludvigs Vanags, Pēteris Kalniņš u.c. 1907.gada 6.martā Latviešu grupa izdeva arī savu nelegālās avīzes "Uzvara" numuru. Tās ievadrakstā bija uzsvērts: "Mēs stāvam uz revolucionārās sociāldemokrātijas redzes viedokļa. Mēs uzstāsimies ne vien pret liberālisma politisko švindeli, - mēs karosim arī pret laipotājiem un viltus politiķiem sociāldemokrātijas rindās. Mēs centīsimies sludināt proletariātam skaidro sociāldemokrātisko politiku, kura vienīgi spēj nest vispilnīgāko uzvaru tagadējā revolūcijā un arī tuvināt mūs gala mērķim."

Spēku samēru starp boļševīkiem un meņševīkiem KSDSP Pēterburgas organizācijā un tās rajonos ļoti raksturoja diskusijas, kas notika pirms pilsētas konferencēm un to deleģātu vēlēšanas. V.I.ļeņins rakstā "Reorganizācija un šķel-

¹ Sk. rakstus: Valsts dome un vēlēšanas, Ceļš uz Valsts domi, "Cīņa", 1906, 49. un 58.nr.

Piezīme: kā zināms vēlāk V.Dermanis sarāva saites ar oportunistiem un kļuva par pārliecinātu boļševīku.

² ИМА СССР, ф.357, он.1, ек.хр. 1359, л.2.

šanās likvidēšana Pēterburgā" šajā sakarībā minēti arī dati par balsošanas rezultātiem Latviešu grupā (Latviešu rajonā). Tie liecina, ka pirms 1907.g. 6.janvāra konferences no 164 grupas biedriem, kas piedalījās vēlēšanu sapulcē, 117 balsojuši par boļševikiem, bet 47 - par meņševikiem. Pirms 1907.g. 25.marta konferences Latviešu grupā visas balsis bija atdotas tikai par boļševikiem.¹ V.I.Ļeņins šajā sakarībā minēja Latviešu grupu to pilsētas sociāldemokrātu rajonu vidū, kuras viena noteikta virziena uzvara bija neapstrīdama.²

KSDSP Pēterburgas organizācijas Latviešu grupa noslēdza savu līdzdalību 1905.gada revolūcijas kaujās kā skaidri izteikta boļševiku partijas sastāvdaļa, kas bija guvusi lielu pieredzi un stipru politisku rādījumu galvaspilsētas boļševiku pulkā.

V.I.Ļeņins intervijā franču sociālistu laikraksta "L'Humanite" līdzstrādniekam 1907.g. 17.februārī nosauca Pēterburgas sociāldemokrātu latviešu un igauņu grupas par pilsētas partijas organizācijas nacionālajām sekcijām.³ Šāds raksturojums ļoti precīzi izsacīja to galveno būtību. Latviešu grupa bija internacionāli vienotās KSDSP vietējās organizācijas sastāvdaļa, kas veica partijas darbu mazākumtautības dzimtajā valodā. Tā laika apstākļos tā bija vispiemērotākā forma Baltijas, Polijas un citu nacionālo novadu sociāldemokrātu iekļaušanai KSDSP rindās Iekškrīvēijā, krievu, lietuviešu u.c. tautību sociāldemokrātu darbībai KSDSP autonomās daļas - Latvijas Sociāldemokrātijas sastāvā ("Kultūras centri") utt.

Nacionālās sekcijas guva īpašu izplitību pasaules kara laikā, kad uz Krievijas iekšieni pārcēlās vairāki simti tūkstošu tās rietumu novadu rūpniecības uzņēmumu strādnieku, to vidū daudzi sociāldemokrāti.

¹ Ļeņins V.I. Raksti. 12.sēj., 345.lpp.

² Turpat.

³ Ļeņins V.I. Par revolucionāro kustību Latvijā.-Darbu izlase. R., 1969, 106.lpp.

Pēterburgas boļševiku organizācijas Latviešu grupa turpināja pastāvēt arī reakcijas un jaunu revolucionārās kustības uzplūdu gados (līdz 1912.g. sākumam). Tiesa, tās biedru skaits ievērojami samazinājās. Viņu lielākā daļa bija spiesta emigrēt uz ārzemēm, daudzus arestēja un nosūtīja uz Sibīriju. No Grupas dezertēja meņševiki un otzovistu piekritēji. 1909.-1910.g. Grupā bija tikai 3 pulciņi¹, kuros darbojās ap 30 partijas biedru.² Joprojām pastāvēja pulciņš "Auseklis", kurā iekļāvās arī pulciņa "Sarkanā koze" palikušie biedri.³ Aktīvu partijas darbu veica revolucionāro studentu pulciņš "Stars".⁴ Grupa izdeva nelegālās lapas, piedalījās ārzemēs izdotās LSD literatūras transportēšanā uz Latviju; tās biedri bija Pēterburgas boļševiku legālās avīzes "Zvezda" līdzstrādnieku un izplatītāju vidū.

Šajā laika posmā Grupai daudz palīdzēja Pēteris Štučka, kas no 1907.gada vasaras dzīvoja Pēterburgā vai tās apkaimē. Ar viņa aktīvu dalību 1907.-1911.g. galvaspilsētā darbojās legāla latviešu kultūras-izglītības biedrība "Dzīve", kas faktiski bija Grupas legāls aizegs, kurā ļāva arī grūtajā Stolipina reakcijas periodā sapulcēties, noklausīties referātus par marksisma teorijas jautājumiem un dažkārt apspriest arī aktuālus partijas darba jautājumus.⁵ Kupli apmeklēti bija P.Stučkas, K.Landera, A.Priedkalna referāti.

Pēc P.Stučkas priekšlikuma un ar viņa aktīvu līdzdalību Pēterburgā tika ierīkota nozīmīga Latviešu boļševiku konspiratīvas tikšanās vieta. Šajā nolūkā ar Grupas biedru savāktajiem naudas līdzekļiem nopirka tabakas un galantērijas tirgotavu Vasilija salas 17.linijas 38.namā, kur

¹ "Sociāldemokrātijas Vēstnesis", 1909.g. oktobri.

² Информатка ИМЛ при ЦК КПСС, № 38258.

³ ИПА, ф. 1667, оп. 2, ек. хр. 77, л. 14.

⁴ ЛКР СК ПВИ РА, 35.ф., 11.апр., 3.1., 41.лр.

⁵ ИПА, ф. 4000, оп. 6, ек. хр. 377, л. 43.

atradās arī tās "Ipašnieks" A.Karšēnika dzīvoklis. Lai nodrošinātu stingru konspirāciju, veikalā vēl iekārtoja Rīgas alūmiņa fabrikas pārstāvniecību, kuru bieži apmeklēja "viesi no Latvijas". A.Karšēniks savās atmiņās atzīmējis, ka visbiežāk ar viņiem tikušies P.Stučka un K.Gailis, kas no 1908.g. bija Latviešu grupas atbildīgais organizators. Tur viņa vadībā dažkārt notikušas arī Latviešu grupas darbinieku apspriedes.¹

Latviešu grupā 1908.-1911.gadu laikā aktīvi darbojās G.Lisdiņš, A.Karšēniks, J.Licītis, Ž.Provizors, T.Draudiņš, E.Veiss-Baltiņš, R.Endrups, J.Ģipslis-Pavlovičs, V.Kļaviņš un citi pagrīdes darba varoņi.

1912.gada februārī ohrankai izdevās arestēt Grupas vadību.² Ievēlēt jaunu centru vairs nebija iespējams, jo visi biedri, kuriem bija attiecīgi sakari, atradās cietumā vai bija spiesti aizbraukt no pilsētas. Tādēļ Latviešu grupa kā KSDSP Pēterburgas organizācijas sastāvdaļa vairāk neeksistēja. Taču joprojām saglabājās pulciņš "Auseklis", kas tagad galveno vērību veltīja represēto biedru morālajai un materiālajai atbalstīšanai. Ar P.Stučkās palīdzību viņu siestāvēbai tiesas procesos tika uzaicināti labākie Pēterburgas advokāti.³ Nepērstāja darboties arī konspiratīvā tikšanās vieta 17.līnijā. Kad 1912.gada augustā arestēja A.Karšēniku, tās "saimnieka" funkcijas pārņēma no Latvijas tikko iebraukušais LSD biedrs Pēteris Mūrnieks.⁴ Līdz pat pasaules kara sākumam turpināja revolucionāru darbu arī pulciņš "Stars", kam bija tieši sakari ar P.Stučku.⁵ Tā rindās šajā laikā pagrīdes uzdevumus

¹ ЛПА, дело А.Карпеника.

² ЛКР СК ПВИ РА, 2551.ф., 1.ар., л.1., 36.лр. Аrestēja К.Гайли, Ж.Провизору, Я.Личити, В.Кļавиņu, М.Сауле-Слейни, М.Гайлити, Е.Балоди u.c.

³ ЛПА, ф.1667, оп.2, ед.хр.77, л.84.

⁴ Там же.

⁵ ЦПА ИМЛ, ф.124, оп.1, ед.хр.140, л.5.

veica vēlāk ievērojamais partijas darbinieks K. Baumanis.

Pēterburgā esošo latviešu sociāldemokrātu lielākā daļa jau bija iekļāvusies boļševiku teritoriālo rajonu organizācijās.

KSDSP Pēterburgas organizācijas Latviešu grupai tās pastāvēšanas laikā bija ievērojama loma latviešu revolucionārā sociāldemokrātu apvienošanā ar Pēterburgas ļepiniešiem. Grupas pieredze tika izmantota 1915. gadā, kad sakarā ar Rīgas rūpniecības uzņēmumu evakuāciju Petrogradā ieradās daudzi LSD biedri. Galvaspilsētas boļševiku organizācijas struktūrā izveidojās latviešu rajons "Prometejs", kas 1917. gadā apvienoja vairāk nekā 2000 partijas biedru. Lielā Oktobra dienās viņi bija to petrogradiešu vidū, kas gūza buržuāzisko kontrrevolucionāro Pagaidu valdību un nodibināja Padomju varu.

1905.-1907. gada revolūcija bija Oktobra revolūcijas ģenerālmēģinājums. Arī tādā ziņā, ka tā pirmo reizi mūsu zemes vēsturē plaši iesaistēja daudzu tautu darbaļaužu revolucionāro cīņu pret cariem un buržuāziju, lika pamatus tai internacionālajai cīņai savienotā, kas 10 gadus vēlāk sagrava visu ekspluatatoru kundzību un atvērta mūsu tautām ceļu uz sociālismu un komunismu.

LSDSP LEGĀLĀ PRESE - DARBAĻAUŽU MOBILIZĒTĀJA
1905.-1907.GADA REVOLŪCIJAS LAIKĀ

1905.gada vasarā un rudenī revolūcija Krievijā un tās nomalēs, tai skaitā arī Latvijā, attīstījās gan plašumā, gan dziļumā, aptverot arvien jaunus apgabalus un iesaistot revolucionārajās cīņās arvien jaunus sociālos slāņus. 1905.g. oktobrī sākās Viskrievijas politiskais streiks. Bailēs no revolūcijas tālākas attīstības 17.oktobrī cars Nikolajs II parakstīja manifestu, kurā "dāvāja" Krievijas tautām zināmas politiskas brīvības, tai skaitā arī daļēju preses brīvību.

KSDSP boļševiki V.I.Ļeņina vadībā labi saprata, ka ar šo politisko manevru carisms mēģināja novērst darbaļaužu uzmanību no revolucionārās cīņas.¹ Taču, izvērtējot radušos situāciju, boļševiki aicināja izmantot revolūcijas iekarojumus, lai tālāk kāpinātu revolucionāro cīņu. Gan KSDSP CK 1905.gada oktobra vēstulē partijas organizācijām, gan V.I.Ļeņina rakstos "Par partijas reorganizāciju" un "Partijas organizācija un partijas literatūra" tika izvirzīts uzdevums, saglabājot nelegālo partijas aparātu, plaši izmantot radušās legālās iespējas, veidojot legālās un puslegālās partijas organizācijas un presi.² "Literatūra tagad pat "legāli" par 9/10 var būt pārtejiska... Literatūrai jākļūst par kopējās proletāriskās lietas daļu, par "riņķīti un skrūvīti" vienā vienotā, lielā sociāldemokrātiskā mehānismā, ... par organizētā, plānveidīgā, apvieno-

¹ Ļeņins V.I. Raksti, 5.sēj., 369.lpp., 6. sēj., 376. lpp.
*9. sēj. 367. lpp.

² Turpat, 10. sēj., 12.-23., 26.-30.lpp.

tā sociāldemokrātiskā partijas darba sastāvdaļu" - rakstija V.I. Ļeņina.¹

Vadoties pēc V.I. Ļeņina rekomendācijām, 1905.gada 27.oktobrī Pēterburgā sēka iznākt pirmais legālais boļševistiskais laikraksts "Novaja Žizn", kas drīz vien kļuva par KSDSP boļševiku centrālorgānu.² Drīz pēc tam iznāca arī citi legālie boļševistiskie laikraksti: "Borba" un "Vperjod" Maskavā, "Kavkazskij Rabočij" Tiflisā, "Zabaikajskij Rabočij" Čitā u.c.³ Latvijā izveidojās līdzīgi apstākļi. Revolucionārajai kustībai attīstoties, nelegālie preses izdevumi "Cipa", "Sociāldemokrāts", "Revolācijas biļetens" vairs nespēja apmierināt lielo pieprasījumu pēc rakstītā vārda. Tāpēc LSDSP CK uzdeva F.Rozipa un K.Zvingevičam izveidot legālu sociāldemokrātisko preses izdevumu. Pateicoties F.Rozipa un K.Zvingeviča pūlēm, 1905.gada 22.oktobrī Pēterburgā iznāca "Pēterburgas Latvieša" pirmais numurs. Ar otro, 1905.gada 6.decembra, numuru "Pēterburgas Latvietis" kļuva par oficiālu LSDSP izdevumu.⁴ Avīzes otrajā numurā tika paziņots, ka tās galvenie līdzstrādnieki būs J.Asars, V.Dermanis, J.Jansons-Brauns, J.Ozols-Zars, F.Rozipš, P.Stučka, J.Rainis, K.Zutis, K.Zvingevičs u.c.⁵ Laikraksta pirmie četri numuri iznāca Pēterburgā, bet, sākot ar piekto numuru, tā izdošanu pārņēma uz Rīgu un iespieda spiestuvē "Gütebergs", Suvorova ielā 25. Laikraksta tirāža svārstījās no 4 līdz 12 tūkstošiem eksemplāru.⁶ 1905.gada beigās laikraksts "Pēterburgas Latvietis" bija vienīgais partijas periodiskās preses izdevums, jo

¹ Ļeņins V.I. Raksti, 10.sēj., 27.lpp.

² Turpat, 459.lpp.

³ История Коммунистической партии Советского Союза. Т.2. М., 1966, с.114-115.

⁴ (Eferts E.) Klusais. Pēterburgas Latvietis. - "Krievijas Cipa", 1927, 19.aprīlī.

⁵ "Pēterburgas Latvietis", 1905, 6.decembrī.

⁶ Latviešu periodika. 1768.-1919. Bibliogrāfija. R., 1966, 257.lpp.

LSDSP orgāns Ārzemēs - žurnāls "Sociāldemokrāts" kopš 1905.gada septembra vairs neiznāca; novembra sākumā uz laiku tika pārtraukta arī partijas centrālā preses orgāna laikraksta "Cīņa" izdošana.¹ Represiju dēļ partija izdeva tikai 16 laikraksta "Pēterburgas Latvietis" numurus. Turpmāk laikraksts (kaut gan bez apakštitula - Latviešu Sociāldemokrātiskā strādnieku partija) iznāca ar nosaukumiem "Darbs", "Atbalss", "Biedrs", "Diena" (skat. tabulu).²

Izdevuma nosaukums	Izdošanas laiks	Izdošanas vieta	Tirāža	Represēto numuru skaita % pret visiem izdevumu numuriem
"Pēterburgas Latvietis"	1905.Nr.1(22.X) Nr.15(31.XII) 1906.Nr.1(1.I)	Pēterburgā - Rīgā	4000 - 12000	68,7
"Darbs"	1906.Nr.1(7.I) - Nr.11(21.I)	Rīgā	...	54,5
"Atbalss"	1906.Nr.1(16.V) - Nr.12(30.V)	Rīgā	4000 - 11000	33,3
"Biedrs"	1906.Nr.1(14.X) - Nr.8(22.X)	Rīgā	4000 - 11000	37,3
"Diena"	1906.Nr.1(25.X) - Nr.8(2.XI)	Rīgā	4000 - 5000	50,0

Paralēli šiem preses izdevumiem LSDSP agitācijas un propagandas darbā izmantoja arī legālo avīzi "Dienas Lapa", kuru no 1905.gada 27.oktobra rediģēja J.Jansons-Brauns. Jau pieminētajā numurā J.Jansons-Brauns uzsvēra, ka, kaut arī "Dienas Lapa" nav oficiāls LSDSP orgāns,

¹ Latvijas Komunistiskās partijas vēstures apcerējumi. I.d. R., 1961, 117.lpp.

² Avoti: "Darbs", 1906, 7.(20.), 10.(23.) janvārī; Latviešu periodika... 25.,56.,89.,93.,257.-258.lpp.

"bet to mēs solām kļaut, ka "Dienas Lapa" droši un stingri aizstāvēs it visas strādnieku partijas intereses un viņas centienus pēc labākas, laimīgākas nākotnes."¹ Laikraksts, kaut arī ne vienmēr konsekventi, līdz pat tā slēgšanai, pamatos no sociāldemokrātiskajām pozīcijām apgaismoja revolūcijas gaitu Krievijā un Latvijā, nodrukāja savās slejās partijas lēmumus, svarīgākās direktīvas un rekomendācijas.² Ievērojot avīzes progresīvo nostāju, cara varas iestādes bieži centās nepieļaut tās izplatīšanu.³ 1905.gada 19.decembrī Pēterburgas tiesu palāta pieņēma lēmumu par avīzes apturēšanu, bet 21.decembrī ģenerālgubernators izdeva pavēli par laikraksta slēgšanu līdz tiesas spriedumam.⁴

1906.gadā LSDSP agitācijas un propagandas nolūkos izdeva arī divus teorētiska rakstura žurnālus ar nosaukumiem "Nākotne" un "Karogs". Tajos vairākus rakstus publicēja P.Stučka, F.Roziņš, J.Jansons-Brauns u.c. vadošie latviešu sociāldemokrāti. Pavisam iznāca 4 žurnāla "Nākotne" un 4 žurnāla "Karogs" numuri.⁵

LSDSP legālās preses uzmanības centrā bija darbaļaužu zinātniskā pasaules uzskata veidošanas, revolucionāro cīņu atspoguļošanas un masu mobilizēšanas jautājumi.

Liela nozīme darbaļaužu zinātniskā pasaules uzskata veidošanā bija marksisma klasiķu un to sekotāju darbu publicēšanai legālajā presē. Jau 1905.gada novembrī laikrakstā "Dienas Lapa" tika publicēts F.Engelša darbs "Sociālistiska attīstība no utopijas par zinātņi"⁶ progresīvā kul-

¹ "Dienas Lapa", 1905, 27.oktobrī (19.novembrī).

² Stučka P. Par padomju varu Latvijā. Rakstu izlase. R., 1958, 23.lpp.

³ "Pēterburgas Latvietis" 1905, 22.decembrī; "Dienas Lapa" 1905, 7.(20.decembrī).

⁴ Paegle J. Marksisma-ļepinisma klasiķu darbu izdošana un izplatīšana Latvijā. R., 1973, 43.lpp.

⁵ Latviešu periodika. . . , 162., 241.lpp.

⁶ "Dienas Lapas feļetona pielikums", 1905, 5., 12., 19. novembrī, 3., 10.decembrī; "Jaunās Dienas Lapas" feļetona pielikums", 1905, 24.decembrī.

tūras darbinieka A. Birkerta tulkojumā. 1906. gadā šis F. Engelsa raksts bija publicēts arī žurnālā "Karogs"¹. K. Marksa raksts "Buržuāzija un kontrrevolūcija", kuru publicēja žurnāls "Karogs" ar nosaukumu "Prūsijas revolūcijas bilance"², atmaskoja buržuāzijas divkosību, mācīja Latvijas darbaļaudīm ieņemt pareizo taktisko nostāju kontrrevolūcijas apstākļos. Publicējot šo rakstu, redakcija atzīmēja, ka K. Marksa spriedums par vācu buržuāziju "nav zaudējis nedz spilgtuma, nedz skaidrības ziņā līdz šai dienai. Šie spriedumi ir tik objektīvi pareizi, ka vietām neviļus gribas izsaukties: tas taču nule pat rakstīts par mūsu kadeitiem."³ Liela revolucionarizējoša nozīme bija arī K. Kautska raksta "Kārlis Marks" ⁴, F. Mēringa raksta "Iz Vācijas cīņas vēstures"⁵, P. Lafarga raksta "Tautsaimniecība, dabas zinības un matemātika"⁶ u.c. publikācijām. Šie raksti risināja svarīgus revolūcijas teorētiskos un praktiskos jautājumus.

Svarīga nozīme tautas masu mobilizēšanā revolucionārajām cīņām bija pirmo reizi legāli publicētajai LSDSP II kongresā pieņemtajai programmai laikraksta "Pēterburgas Latvietis" slejās. Neskatoties uz to, ka LSDSP programā, Rietumeiropas sociāldemokrātisko programmu ietekmē, netika izvirzīta proletariāta diktatūras tēze, tomēr šis svarīgais dokuments noskaidroja plašām darbaļaužu masām revolucionārās cīņas uzdevumus. Par svarīgākajiem revolūcijas cēloņiem LSDSP programma atzina pretrunas starp sabiedrisko ražošanu un privātipašņiecisko piesavināšanos, rūpniecības koncentrāciju un monopolu ekspluatatorisko politiku, kapitālistiskās sabiedrības nespēju likvidēt krīzes un bezdarbu, Krievijas atkarību no Rietumvalstu monopoliem,

¹ "Karogs", 1906, Nr. 2, 61.-115. lpp.

² Turpat, Nr. 4, 249.-269. lpp.

³ Turpat, 249. lpp.

⁴ "Nākotne", 1906, Nr. 1, 1.-18. lpp.

⁵ Turpat, Nr. 2, 24.-30. lpp.

⁶ Turpat, Nr. 1, 19.-24. lpp.

kā arī feodālisma paliekas, kuras bremzēja Krievijas attīstību.¹

Izanalizējot LSDSP legālo presi, redzams, ka tās slejās pamatos bolševistiski tika atspoguļoti visi kardinālie revolūcijas jautājumi: revolūcijas uzdevumi, raksturs, virzītājspēki, tās atšķirība no Rietumeiropas revolūcijām, marksistiski tika izvērtētas proletariāta revolucionārās cīņas formas. Presē atrodamas daudzas vērtīgas rekomendācijas, kādu nostāju Latvijas darbaļaudīm ieņemt pret 17.oktobra manifestu un Pirmo un Otro Valsts domi.

Lai gan šajā laikā LSDSP biedri vēl pilnībā neizprata leņinisko mācību par buržuāziski demokrātiskās revolūcijas paraugšanu sociālistiskajā² un revolūcijas rakstura noteikšanai reti lietoja terminu "buržuāziski demokrātiskā revolūcija", tomēr revolūcijas uzdevumus LDSP biedri izprata skaidri un precīzi. Par galveno 1905.-1907.gada revolūcijas uzdevumu LSDSP legālā prese atzina patvaldības gāšanu un demokrātiskās republikas nodibināšanu.³ Tieši demokrātiskās republikas nodibināšana, pēc V.Dermana, J.Asara, J.Jansona-Brauna u.c. autoru domām, sekmētu tālāku darbaļaužu cīņu par sociālismu. V.Dermanis rakstā "Miers un revolūcija", vērtējot revolūcijas perspektīvas, atzīmēja, ka proletariāta interesēs ir izcīnīt revolūciju līdz demokrātiskās republikas nodibināšanai. Taču tas būs "tikai ceļš uz jaunu nemieru pilnu cīņu, ceļš uz sociālo (sociālistisko - M.I., A.M.) revolūciju."⁴ J.Asars rakstā "Revolūcija uz ilgāku laiku" pareizi aizrādīja, ka nevar pārlēkt pāri vēsturiskās attīstības pakāpēm un tūlīt radīt sociālistisko sabiedrību, un rekomendēja cīnīties par demokrātiskām brīvībām, lai tās nākotnē varētu

1 "Pēterburgas Latvietis", 1905, 6.decembrī.

2 Latvijas Komunistiskās partijas vēstures apcerējumi. I.d., 137.lpp.

3 "Pēterburgas Latvietis", 1905, 6.decembrī.

4 Turpat, 18.decembrī..

izmantot cīņā pret buržuāziju.¹ Arī J.Jansons-Brauns rakstā "Mūsu uzdevumi" atzina, ka revolūcija Krievijā attīstīsies tālāk, bet noliedza tās tūlītēju pāraugšanu sociālistiskajā. Viņš uzsvēra - "mēs vēl nevaram Krievijā uzstādīt par savu uzdevumu pārvērst buržuāzijas revolūciju par sociālu. Bet vēl mazāk varam apmierināties ar buržuāzijas revolūciju... pati proletariāta šķiras cīņa dzen mūs uz priekšu".²

Latviešu sociāldemokrāti boļševistiski uzskatīja, ka 1905.-1907.gada revolūcijas hegemoni ir proletariāts. Tā, F.Rozinš rakstā "Strādnieku šķiras spēks" uzsvēra, ka "proletariāts ir tā šķira, kura vistiešāk un visdrošāk stājās preti reakcijai".³ J.Jansons-Brauns rakstā "Proletariāts, buržuāzija un valsts dome" konstatēja, ka pašlaik "proletariāts nevar vairs apmierināties tikai ar buržuāzijas prasību pabalstīšanu, bet tam gan jāuzstāda savas demokrātiskās prasības, jāpiespiež buržuāzija šīs prasības atzīt, jādzen buržuāzija uz "kreiso pusi".⁴ Proletariāta kā revolūcijas hegemonu loma revolūcijā sīki aplūkota rakstā "Krievijas proletariāts un Krievijas valsts". Tajā pilnīgi pareizi uzsvērts, ka Krievijā nav "citas apzinīgākas revolucionārās jaunās kārtības radītājas varas kā tikai proletariāts", ka tikai proletariāts ir tas, kas "zin gaiši un skaidri, ko tas grib... Zina, kas ir viņa apzinīgi un neapzinīgi cīņas biedri un ienaidnieki. Krievijas proletariāts ir jaunāks par saviem šķiras brāļiem Rietumeiropas zemēs, tāpēc tas gan ir mācījies no viņiem, gan arī centies izvairīties no tur pielaištajām kļūdām."⁵

o
LSDSP legālā prese boļševistiski vērtēja arī proletā-

1 "Pēterburgas Latvietis", 1905, 10.decembrī.

2 "Dienas Lapa", 1905, 22.novembrī (5.decembrī).

3 "Biedrs", 1906, 21.oktobrī (3.novembrī).

4 "Atbalss", 1906, 30.maijā (12.jūnijā).

5 "Pēterburgas Latvietis", 1905, 17.decembrī.

riāta sabiedroto lomu revolucionārajā cīņā. Zemniecības lomas revolūcijā noskaidrošanai veltīts V. Dermaņa raksts "Revolūcija iet uz priekšu", kurā viņš norādīja, ka zemnieks prasa brīvību un zemi - maizi, valsts, baznīcu un klosteru zemju konfiskāciju. Bet to zemnieki var izdarīt tikai revolūcijas uzvaras gadījumā. Tāpēc zemnieki ir ieinteresēti piedalīties revolūcijā. Viņi dienu no dienas "apzinīgi stāsies cīņā un būs proletariāta cīņas biedri."¹ Raksta "Krievijas proletariāts un Krievijas valsts" autors, novērtējot zemnieku cīņas lielo nozīmi, uzsvēra, ka revolūcijas uzvara nav iespējama bez strādnieku šķiras un zemniecības savienības. Ja proletariātam izdosies izveidot savienību ar zemniecību un nodrošināt vadošo lomu šajā savienībā, tad demokrātiskās revolūcijas uzvara būs garantēta. Autors vairākkārt atsaucās uz V. I. Ļeņina domām agrārajā jautājumā, norādot, ka Krievijas boļševiku vadītājs aicina iet kopā "ar revolucionāro zemnieku demokrātiju, lai nodibinātu demokrātisku republiku."² Atzīdami proletariāta vadošo lomu revolūcijā, latviešu sociāldemokrāti legālajā presē asi vērsās pret oportunistu uzskatiem jautājumā par revolūcijas virzītājspēkiem.

J. Jansons-Brauns rakstā "Proletariāts, buržuāzija un valsts dome" uzstājās pret G. Pļeņanova oportunistiskajiem uzskatiem, ka proletariātam revolūcijā būtu jāatbalsta buržuāzijas politika un centieni. Viņš uzsvēra, ka Krievijas revolūcija principiāli atšķiras no Lielās franču buržuāziskās revolūcijas un 1830., 1848. gada Rietumeiropas revolūcijām tieši virzītājspēku ziņā. Buržuāzija tagad ir zaudējusi savu revolucionārismu, "buržuāzijas liberālisma ziedu laiks ir galīgi pārdzīvots. Buržuāzijai briesmīgi bail no sava nāvīgākā ienaidnieka - proletariāta, kurš savā šķiras apziņā stāv daudzreiz augstāk par se no revolūciju laikmeta proletariātu... tagadējai buržuā-

¹ "Pēterburgas Latvietis", 1908, 22. decembris.

² Turpat, 17. decembris.

zijai katrā politiskā revolūcijā rēgojas sociālās (sociālistiskās - M.I., A.M.) revolūcijas negaisu mākoņi. Tagadējā buržuāzija būs ar mieru drīzāk ielaisties izlīgumos ar veco kārtību, bet baldīsies izvest revolūciju līdz galam.¹

Arī F.Roziņš rakstā "Strādnieku šķiras spēks", vērtējot buržuāzijas nostāju revolūcijas laikā, atzīmēja, ka tā baldās gan no revolūcijas, gan no reakcijas un tieši tāpēc buržuāzija politikā laipo un mēģina slēgt kompromisus ar reakciju cīņā pret revolucionāro proletariātu.²

V.Dermanis vairākos rakstos, bet jo īpaši rakstā "Miers un revolūcija" izanalizēja Krievijas buržuāzijas grupējumu politisko nostāju 1905.-1907.gada revolūcijā un atzina, ka revolūcijas sākuma periodā buržuāzija, kaut arī ļoti bailīgi un nekonsekventi, mēģināja izlūgties no patvaldības dažas buržuāzijai nepieciešamās brīvības. "Bet kad revolūcija bija panākusi ar oktobra generālstreiku zināmu brīvību, buržuāzija teica: 'Nu mums ir diezgan! Tagad tālāk vairs ne!'"³ Ar cara valdības palīdzību, rakstīja V.Dermanis, buržuāzija centās nodibināt tādu valsts kārtību, kura dotu "visvairāk tiesību buržuāzijai - vismazāk proletariātam".⁴ Tāpēc, uzsvēra autors, "buržuāzija nevarēja būt proletariāta sabiedrotais buržuāzišķi demokrātiskā revolūcijā".⁵

Latviešu sociāldemokrāti labi saprata, ka darbaļaudis revolucionārajā cīņā var uzvarēt tikai organizēti un saliedēti, ka revolucionāro kustību jāvada sociāldemokrātiskajai strādnieku partijai. Spilgti par to liecina F.Roziņa raksts "Strādnieku šķiras spēks", kurā viņš uzsvēra, ka partijas uzdevums ir "veicināt, sekmēt un at-

¹ "Atbalss", 1906, 30.maijā (12.jūnijā).

² "Biedrs", 1906, 21.oktobrī (3.novembrī).

³ "Pēterburgas Latvietis", 1905, 16.decembrī.

⁴ Turpat, 30.decembrī.

⁵ Turpat.

tistit savas šķiras spēkus un vājināt, notrulināt pretinieku varas līdzekļus", izkopt revolucionāro šķiras apziņu, stiprināt revolucionārās teorijas un prakses vienību¹. Pēc P. Roziņa domām, proletariātam partijas vadībā jāiekaro "proletariāta diktatūra", jeb tāda situācija, "kur proletariāta griba ir priekš visiem iedzīvotājiem likums."²

Nozīmīga vieta LSDSP legālās presas alejās tika ierādīta tādiem kardinālajiem revolūcijas jautājumiem kā nacionālajam un agrārājam.

Pretāji vācu un krievu muižniecības demagogiskiem uzskatiem, it kā LSDSP un latviešu darbaļaudis cīnās par atdalīšanās no Krievijas, LSDSP legālā prese izskaidroja partijas programmas uzdevumus nacionālajā jautājumā un pierādīja, ka Baltijas baroni un buržuāzija pati lolo separātiskas tendences. Īpaša nozīme partijas nacionālās programmas izskaidrošanā bija P. Stučkas rakstiem "Republika un pašvaldība"³, "Provinču autonomija sociāldemokrātu partiju programmā"⁴, kā arī nezināma autora rakstam "Latvijas pašvaldība"⁵ u.c. Šajos rakstos LSDSP biedri atmaskoja buržuāziskā nacionālista izpausmes un aizstāvēja sociāldemokrātu programmas nacionālajā jautājumā galveno prasību - nāciju pašnoteikšanās tiesības.⁶ Spilgti par to liecina P. Stučkas raksts "Republika vai pašvaldība", kurā viņš uzsvēra, ka "latvieši grib tikai brīvību vienlīdzīgi ar visām pārējām Krievijas tautām... latviešu sociāldemokrātiskā prasa vienīgi Viekrievijas satversmes saeimu. Vienu vienīgi Krievijas brīvvalsti un visām Krievijas valsts

1 "Bisdrā", 1906, 21. oktobri (3. novembrī).

2 Turpat.

3 "Pēterburgas Latvietis", 1906, 1. janvāri.

4 "Kākoļne", 1906, Nr. 4., 48.-53. lpp.

5 "Darbs", 1906, 24. janvāri.

6 Sīkāk skat. Apīne I. Latvijas Sociāldemokrātija un nacionālais jautājums. R., 1974, 86.-101. lpp.

tautām tikai autonomiju, vietēju pašvaldību, kuras veidu un apmēru katra tauta noteico priekš sevis... mēs paši pastāvam uz to, ka gribam būt tikai brīvās Krievijas brīva tauta."¹

Arī partijas agrārpolitikas izskaidrošanā vislielākā nozīme bija P.Stučkas rakstiem "Piezīmes par agrārjautājumu"², "Agrārjautājums valsts domē, jeb kas māk, tam nāk"³ un F.Rozīņa rakstam "Kāds vārds ārendes labā"⁴. Pirmais P.Stučkas raksts liecina, ka šajā laikā viņš jau apguvis K.Marksa izstrādāto virsvērtības teoriju un visas ar agrāro jautājumu saistītās problēmas analizē, izejot no marksistiski-ļepiniskās mācības par zemes renti. Propagandēdams marksistisko mācību par absolūto un diferenciālo zemes renti un piemērojot šo mācību Latvijas konkrētajiem agrāraptākļiem, P.Stučka galvenokārt vērsās pret krievu sociālistu revolucionāru propagandēto demagogisko uzskatu par zemes dalīšanu. Spilgti un pārliecinoši viņš atmaskoja zemes socializācijas idejas reakcionāro raksturu kapitālisma apstākļos un aizstāvēja ļepiniskos zemes nacionalizācijas principus, saistot tos ar sociālistiskās revolūcijas uzvaru.⁵ Ar šiem P.Stučkas uzskatiem rakstā "Kāds vārds ārendes labā" solidarizējās arī F.Rozīņš.⁶ Kā atziņš P.Dauge, šie P.Stučkas "uzskati blakus F.Rozīņa-Āža uzskatiem agrārās problēmas atrisināšanai Latvijas apstākļos bija noteicoši Latvijas Sociāldemokrātijas turpmākai darbībai."⁷

Revolucionāro spēku spiediena rezultātā carisms bija

¹ "Pēterburgas Latvietis", 1906, 10.janvāri.

² "Nākotne", 1906, Nr.1,2, 16.-35., 1.-14.lpp.

³ "Atbalss", 1906, 26.maijā (8.jūnijā).

⁴ "Diena", 1906, 30.oktobrī (13.novembrī).

⁵ Sīkāk skat. Dauge P. P.Stučkas dzīve un darbs. R., 1958, 308.-318.lpp.

⁶ "Diena", 1906, 30.oktobrī (13.novembrī).

⁷ Dauge P., 317.-318.lpp.

splests zināmā mērā piekāpties, izdodot 17.oktobra manifestu. V.I.Ļepins rakstā "Revolūcijas pirmā uzvara" norā - dija, ka cara pickāpšunās liecināja par zināmu revolūcijas uzvaru, kad tauta izrāva no cara rokām manifestu, bet tai vēl nepietika spēka nogāst pašu caru.¹

Buržuāzija un daļa KSDSP oportunistu apsveica manifesta izdošanu. Tāpēc bolševikiem bija nepieciešams atmaskot manifesta viltus raksturu un aicināt tautas māsas turpmākajām cīņām. Arī LSDSP legālajā presē parādījās daudzi raksti, kuros bija novērtēts 17.oktobra manifests kā masu krāpšana, kā cara viltība, lai iegūtu laiku cīņai pret revolūciju. Izcila nozīme šeit bija P.Stučkas, F.Roziņa, V.Dermaga rakstiem.

P.Stučkas raksti "17.oktobra diena"² un "Politiskā brīvība"³ atsedza buržuāzijas un sīkburžuāzijas, tai skaitā arī KSDSP meļševiku uzskatus pilsonisko brīvību jautājumā un parādīja, ka manifests nebūt nedod darba tautai demokrātiskās brīvības. Rakstā "17.oktobra diena" viņš kritizēja liberālās buržuāzijas apmierinātību ar 17.oktobra manifestu, jo no 17.oktobra manifesta "krievu liberālis gribēja un cerēja gūt tās brīvības un varu, kādas prasīja viņa šķiras intereses."⁴ Jau tanī pašā 17.oktobra dienā iesākās kontrrevolūcijas uzbrukums, rakstīja P.Stučka. "Vai tad drīkst ticēt šādai brīvībai, ja upuru asinis tanī pat dienā sāka krāsot Pēterburgas, Minskas, Liepājas un citu pilsētu ielas, kas dažas dienas vēlāk pārvērtās par upuru asins straumēm Kijevā, Odesā, Kaukāzā un izplūda soda ekspedīciju asins jūrā pār visu Krieviju".⁵

Rakstā "Politiskā brīvība" P.Stučka, balstoties uz F.Engelsa darbiem "Anti-Dirings", "Ģimenes, privātīpašuma un

1 Ļepins V.I. Raksti, 9. sēj., 367.lpp.

2 "Biedris", 1906, 17.(30.) oktobri.

3 "Nākotne", 1906, Nr.3, 42.-58.lpp.

4 "Biedris", 1906, 17.(30.) oktobri.

5 Turpat.

valsts izcelšanās", "Revolūcija un kontrerevolūcija Vācijā", izskaidroja feodālās un buržuāziskās valsts izcelšanos un būtību, raksturodams to kā ieroci valdošās šķiras rokās darbaļaužu apspiešanai. Viņš konstatēja, ka gan veco, gan jauno Krievijas likumu priekšā Krievijas pilsoņi nav vienlīdzīgi, un atzina, ka politisko brīvību var dot tikai tautas pašvaldības izdotie likumi. "Mēs," rakstīja P. Stučka, "neatradīsim visā plašā Krievijas likumu svodā neviena panta, kura priekšā visi Krievijas iedzīvotāji būtu tiešām vienlīdzīgi. Tāds likums iespējams tikai tur, kur paši tauta to izdod. Tātad pirmais prasījums ceļā uz politisko brīvību ir tautas patvaldība."¹

Līdz ar to P. Stučka pilnībā atmakoja 17. oktobra manifesta viltus raksturu un būtību.

F. Roziņš rakstā "Konstitūcija, gorodovoji un zemes zagļi" pareizi konstatēja, ka manifestu cars parakstīja tāpēc, ka izdot to piespieda Krievijas darbaļaužu revolucionārais spēks, ka tas ir šķiru cīņas rezultāts. Viņš parādīja, ka manifestā atspoguļots spēku samērs valstī. "Katra valsts dabiska, faktiskā konstitūcija," viņš rakstīja, "ir dažādo šķiru faktiskais samērs šinī valstī. Rakstīta konstitūcija nevar būt nekas cits kā šī spēka samēra uzzīmējums uz papīra. Ja faktiskais spēku samērs pārgrozās, tad jāpārgrozās arī rakstītai konstitūcijai."² Runājot par cara mēģinājumu ar reformu palīdzību novērst revolūciju, F. Roziņš uzsvēra, ka šie mēģinājumi neko nevar dot, jo tie neiznīcina carisma pamatu. Viņš pareizi secināja, ka revolūcijā nedrīkst apmierināties ar sasniegto, bet jāmobilizē visi revolucionārie spēki cīņā pret patvaldību.

Līdzīgas domas pauda arī V. Dermanis rakstā "Revolūcija ist uz priekšu". Viņš konstatēja, ka brīvība nav savienojama ar patvaldību, ka tikai bruņota sacelšanās var dot tautai un sevišķi proletariātam istas brīvības." V. Dermanis

¹ "Nakotne", 1906, Nr. 3, 44.-45. lpp.

² "Biedris", 1906, 19. oktobri.

nis uzsvēra, ka revolucionārā cīņa ilgs tik ilgi, "kamēr tagadējā politiskā kārtība nebūs galīgi sagrauta un tās vietā nebūs stājusies brīva demokrātiska valsts kārtība"¹.

LSDSP revolucionārās agitācijas un propagandas rezultātā Latvijas darbaļaudis izprata 17.oktobra manifesta demagogisko būtību un revolucionāro cīņu nepārtrauca.

LSDSP legālā prese propagandēja arī boļševiku uzskatus jautājumos, kas saistīti ar I un II Valsts domes vēlēšanām. Attiecībā pret I Valsts domi LSDSP iepēma aktīvā boikota taktiku. Tādas taktikas nepieciešamību pamatoja F.Rozīš rakstā "Valsts domes vēlēšanas un "Nov.Vremjas" vācu korespondenti". Viņš pilnīgi pareizi uzsvēra, ka par sociāldemokrātu piedalīšanos vēlēšanās "vispār nevar būt ne runas, kad nav saspulšu brīvības." Par kandidātu uzstādīšanu tāpat nevar ne domāt, jo cara patvaldība "ricības komitejas šauj un dur malu malās".² Kāds cits autors, izanalizējis I Valsts domes vēlēšanu noteikumus un to ierobežoto raksturu rakstā "Paplašināta valsts dome un strādnieku šķira", secināja, ka "šie noteikumi ir plīķis strādnieku šķirai, nekaunīga izsmiekls par tām izlietām asinīm ko strādnieki upurējuši cīņā par brīvību".³ Viņš aicināja boikotēt I Valsts domes vēlēšanas, cerot, ka sekos jauns revolucionārs vilnis un optimistiski rakstīja: "nebūs nekāds brīnums, ja taisni tanī brīdī, kad šī jaunā dome realizētos... jauns, vēl epēcīgāks revolūcijas brāziens sadragās domi un viņas radītājus."⁴

Taču, tā kā nesekoja jauns revolūcijas vilnis, sociāldemokrātiem iejaukt I Valsts domes vēlēšanas neizdevās. I Valsts domē vairākumu ieguva kadetu partija. Boļševikiem līdz ar to izvirzījās uzdevums atmaskot kadetu demagogiskos lozungus un viņu agrāro programmu, kā arī citu bur-

¹ "Pēterburgas Latvietis", 1905, 22.decembrī.

² Turpat, 20.decembrī.

³ Turpat.

⁴ Turpat.

žūdzisko partiju politiku domē.

Arī LSDSP legālā prese aktīvi iesaistījās šajā darbā. Lielu uzmanību LSDSP legālā prese veltīja kadetu agrārās programmas analīzei un atmaskošanai. Pēc šīs programmas zemniekiem vajadzēja atpirkt no muižniekiem minimālus zemes gabaliņus, kuri nodrošinātu tā saukto "pārtikas normu". Izskaidrojot šo reakcionāro agrāro programmu, rakstā "Agrārjautājums un valsts dome" tika uzsvērts, ka tāds agrārjautājuma risinājums zemniekiem neko nedos. "Cik ilgi zemnieks saviem spēkiem varēs sev pārtiku no minimāla zemes gabaliņa sagādāt, tik ilgi viņš būs patstāvīgs, ja viņš to nespēs, tad tam būs jāiet peļņā pie lielā kaimiņa - kadeta,"¹ rakstīja laikraksts "Atbalss". Kritizējot tālāk kadetu agrāro programmu, laikraksts aizrādīja, ka kadetu tieksme apgādāt ar zemi arī bezzemniekus ir utopijska, jo viņiem nav ne inventāra, ar ko apstrādāt, ne līdzekļu, par ko nopirkt zemi. Tāpēc zemi varēs nopirkt tikai turīgākie zemnieki. Vērtējot tādu programmu no agrotehnikas viedokļa, laikraksts aizrādīja, ka mazajos zemes gabaliņos nevarēs izmantot lauksaimniecības tehniku un "līdz ar to zeme nespēs ražot vairāk nekā vienas apstrādātāji patērē... visiem zemes uz ilgu laiku nepietiks... radīsies atkal daudz jaunu bezzemnieku".² Analizējot kadetu agrāro programmu, laikraksts konstatēja, ka tā nebūt nav revolucionāra, bet reformistiska, jo kadeti agrāro jautājumu risina nevis revolucionārā, bet konstitucionālā ceļā. Tāpēc pilnīgi pamatoti rakstā "Draugs draugam teic" tika uzsvērts, ka kadetiņiem pietiek ar konstitūciju, "kas tiem nodrošina mutes plātišanu tagad un ministru vietas vēlāk," un ka "tie ir revolūcijas atklāti pretinieki".³

LSDSP legālā prese spēja pareizi zinātniski novērtēt arī I Valsts domes bezspēcības cēloņus. Tos latviešu so-

¹ "Atbalss", 1906, 17. (30.) maijā."

² Turpat.

³ Turpat.

ciāldemokrāti saskatīja kadetu antirevolucionārajā izlīgšanas pozīcijā. Ne veltī J.Jansons-Brauns, rezumējot Valsts domes darbību rakstā "Pēc 3 nedēļām", atzīmēja, ka "šajā laikā kadeti ir parādījuši, ka tie nevar būt noteikti savā rīcībā un tālāk par tērgāšanu nav tikuši".¹ Īpaši vērtīgs raksts, kas atsedz I Valsts domes krišanas cēloņus, bija "Kas vainīgs?"² Tajā autors salīdzināja Krievijas I Valsts domi ar vācu "Frankfurtes parlamentu" 1848.gadā un secināja, ka I Valsts domes, tāpat kā "Frankfurtes parlamenta", bezspēcības cēloņi nebija vis neuzticība domei un tās pārliecīgā kritizēšana, kā to uzskatīja buržuāziskie un sīkburžuāziskie teorētiķi, bet domes nepietiekošais radikālisms, tās pasīvais raksturs. I Valsts dome, tāpat kā "Frankfurtes parlaments", iepēma reformistiskas pozīcijas, un viņa karoja "uz divām frontēm: pret reakciju un revolūciju", tāpēc arī tika atlaista, secināja autors. Tā kā I Valsts dome neapmierināja ne revolūciju, ne kontrrevolūciju, rakstā "17.oktobra diena" tika uzsvērts, ka tā "atstāja skatuvi neapraudāta ne no vienas puses".³

Tāpat kā KSDSP boļševiki, arī LSDSP biedri, saprotot, ka jauni revolūcijas uzplūdi nav gaidāmi, nolēma piedalīties II Valsts domes vēlēšanās. LSDSP legālā prese savu iespēju robežās sekmīgi aizstāvēja un propagandēja boļševistiskos uzskatus šajā jautājumā. Raksta "Pie domes sliekšņa" aicināja piedalīties Valsts domes vēlēšanās, jo konkrētajā situācijā "nepiedalīšanās nedotu nekā pozitīva" un "novestu pie vienaldzības, indiferentisma vienā pusē un anarhistiskām tendencēm otrā pusē",⁴ Raksta autors pilnīgi boļševistiski aicināja negaidīt no domes kaut kādus darbaļaužu stavokļa uzlabojumus, bet izmantot domi kā revolucionārās ideoloģijas, propagandas un agitācijas tribīni,

¹ "Atbalss", 1906, 24.maijā (6.jūnijā).

² "Bakotne", 1906, Nr.4, 1.-6.lpp.

³ "Bakotne", 1906, 17.(20.) oktobri.

⁴ "Bakotne", 1906, 20.oktobri (12.novembrī).

kā revolucionārās kustības organizēšanas līdzekli. Līdzīgus uzskatus puda arī raksta "Pie vēlēšanu urnām!" autors.¹

Līdz ar laikraksta "Diena" slēgšanu 1906.g. 2.novembrī Latvijas sociāldemokrātiem vairs nebija iespējams legālajā presē apskatīt jautājumu par gatavošanos II Valsts domes vēlēšanām.

Visos LSDSP legālajos preses izdevumos liela uzmanība tika veltīta ne tikai revolūcijas teorētisko jautājumu, bet arī konkrēto revolucionāro notikumu atspoguļojumam kā Krievijā, tā arī Latvijā. Tāpēc gandrīz katrā laikraksta numurā atrodama vērtīga informācija par streiku un bruņoto cīņu norisi Krievijā un Latvijā. Tā, V.Dermāna rakstos "Ģenerālstreiks Krievijā", "Ģenerālstreiks Rīgā", "Ģenerālstreika jautājums Rīgā"², J.Jansona-Brauna rakstā "Kara stāvoklis Vidzemē"³ un korespondencēs no Liepājas, Ventspils un Jelgavas⁴ vienprātīgi parādīta novembra un decembra vispārējā politiskā streika lielā nozīme revolucionārajā kustībā un detaliski atreferēta konkrēto streiku norises gaita.

Augstu vērtēdami vispārējā politiskā streika nozīmi cīņā pret patvaldību un buržuāziju, LSDSP biedri apzinājās, ka konkrētā vēsturiskā situācijā izcīnīt demokrātisku republiku Krievijā izdosies tikai bruņotās sacelšanās rezultātā. Tāpēc bruņoto cīņu norises gaitai Krievijā un arī Latvijā LSDSP legālā prese ierādīja īpaši svarīgu vietu.

Solidarizējoties ar bruņoto sacelšanos Maskavā 1906.g. decembrī, laikraksta "Pēterburgas Latvietis" 7., 9., 10. un 12.numurā publicēta rakstu sērija ar nosaukumu "Maskavas revolūcija". Šajos rakstos avīze informēja latviešu proletariātu par viņu šķiras brāļu cīņām uz barikādēm Maskavā. "Maskavas revolūcija pilnās liesmās. Maskavas proletariāts varonīgi cīnās par brīvību, par cilvēka tiesībām. Maskavas

¹ "Diena", 1906, 25.oktobrī (7.novembrī).

² "Pēterburgas Latvietis", 1905, 6., 10., 13.decembrī.

³ "Dienas Lapa", 1905, 24.novembrī (7.decembrī).

⁴ Turpat, 7.(20.), 8.(21.) decembrī; "Pēterburgas Latvietis", 1905, 6.decembrī.

revolūcija dos jaunu smagu triecienu tagadējai kārtībai un tuvinās revolūcijas galīgo uzvaru. Proletariāts cīnīsies pret veco varmācību, kamēr nebūs guvis galīgu uzvaru, kamēr nebūs uz Maskavas Kremļa sienas uzspaudis sarkano karogu...¹ atzīmēja "Pēterburgas Latvietis". Laikraksts aicināja Latvijas darbaļaudis smelties jaunus spēkus cīņā pret patvaldību tieši Maskavas revolūcionārajos notikumos un solidarizēties revolūcionārajā cīņā ar visu Krievijas tautību darbaļaudim.²

Vairākos rakstos LSDSP legālajā presē detaliski attēlota arī bruņotās cīņas norise Latvijas teritorijā - Skrīveru-Lielvārdes apkārtnē³, Tukumā⁴, Talsos⁵. Laikrakstā "Pēterburgas Latvietis" publicēta arī LSDSP CK "Atklātā vēstule Tukuma biedriem", kurā augsti novērtēts Tukuma un tā apkārtnes darbaļaužu ieguldījums cīņā pret soda ekspedīciju. "Jūs esat vījuši jaunu nemirstošu vainagu ap mūsu sarkano cīņas karogu... Nekādi upuri nevar mūs atbaidīt! Mēs neatdusēsīsimies uz iegūtajiem lauriem. Turpināsim cīņu,⁶ uzsvērts LSDSP CK atklātā vēstulē.

Vērtējot LSDSP legālo presi 1905.-1907.gada revolūcijas laikā, var secināt:

1. Balstoties uz ļēpinisko mācību par presi, kā kolektīvu propagandistu, agitatoru un organizatoru, LSDSP revolūcijas laikā izveidoja 7 legālos preses izdevumus un plašu šo izdevumu izplatītāju tīklu.
2. LSDSP legālā prese visumā boļševistiski izskaidroja 1905.-1907.gada revolūcijas cēloņus, raksturu, vir-

1. "Pēterburgas Latvietis", 1905, 16.decembrī.

2. Turpat, 13.decembrī.

3. Turpat, 7.decembrī; "Dienas Lapa", 1905, 30.novembrī (14.decembrī), 4.(17.)decembrī.

4. "Pēterburgas Latvietis", 1905, 7.,8.decembrī.

5. Turpat, 8.,16.decembrī.

6. Turpat, 8. decembrī.

zītājspēkus, atšķirību no Rietumeiropas revolūcijām un kritizēja oportunistu antizinaātniskos uzskatus šajos jautājumos.

3. LBDSP legālās preses slejās, partijas vadošie teorētiķi (P. Stučka, F. Roziņš) jau 1905.-1907. gada revolūcijas laikā pamatos leņiniski risināja nacionālā un agrārā jautājuma svarīgākos aspektus Krievijā un Latvijā.
4. LBDSP legālā prese bolševistiski izskaidroja 17. oktobra manifesta, I un II Valsts domes būtību un palīdzēja Latvijas darbaļaudim iegemt pareizu nostāju šajos jautājumos.
5. LBDSP legālā prese nekavējoties reagēja uz revolucionārās cīņas konkrētajām izpausmēm Krievijā un Latvijā, īpašu uzmanību veltot vispārējo politisko streiku un bruņoto cīņu gaitas atspoguļošanai.

V:ŠALDA

P.Stučkas Latvijas
Valsts universitāte

KONTRREVOLUCIONĀRAIS TERORS LATVIJĀ UN TĀ ATSKAŅAS VALSTS DOMĒ

1905.-1907.gada revolūcijas laikā Baltija, bet it īpaši Latvija, bija viena no tām Krievijas impērijas daļām, kur revolucionārās cīņas ieguva sevišķi plašu vērienu, atse- dzot dziļu plaisu starp valdošo slāņu un tautas interesēm. Tas, ka Latvijā kapitālisma attīstība, sabiedrības šķiriskā polarizācija bija dziļāka, arī kultūras attīstības pakāpe augstāka nekā Iekšējās Krievijas apgabalos, ka Latvija ciet no divkārtā nacionāla jūga, noteica arī šķiru cīņas asumu šai Krievijas malienē. Lai apspiestu revolūciju, lai at- riehtos revolucionāriem un novērstu nākotnē jaunas revolū- cijas uzliesmojumu, cariskās valdības terors Latvijā izvēr- sās ar sevišķu spēku. Soda ekspedīcijas devās no pagasta uz pagastu, slepkavojot cilvēkus, dedzinot zemnieku sētas. Kontrrevolucionārais terors vēl pastiprinājās pēc barona Mellera-Zakmeļska iecelšanas par Baltijas ģenerālgubernatoru 1906.g. oktobrī. Kara tiesas, kas pastāvēja līdz 1911.g. vidum, bieži pasludināja nāves sodus pakarot vai nošaujot. Apcietinātos revolucionārus nonāvēja arī "bēgot". Bija pat gadījumi, kad arestētie tika pakārti "bēgot".¹ Cietumos un policijas iecirkņos ieslodzītos bieži nežēlīgi spīdzināja, lai piespiestu nodot savus biedrus.

Soda ekspedīciju un kara tiesu upuru skaitu nav iespē- jams precīzi noteikt. Pēc aptuvenām ziņām kontrrevolūcijas terorā cietušie skaits Latvijā pārsniedsa desmit tūkstošus, nogalināti tika ap trīs tūkstoši cilvēku. Starp šiem tūk- stošiem bija arī daudzi tādu Latvijas iedzīvotāju, kuri, kaut arī revolucionārajā kustībā nebija aktīvi piedalīju- šies, tomēr tika nogalināti, nopārti vai arī to mājas no-

¹ LPSR CVVA, 600.f., 2.apr., 540.l., 163.lapa.

dedzinātas vienkārši tāpēc, ka tie tā vai citādi bija "sarriebuši" vācu muižniekiem, kas parasti uzpēnās soda ekspedīciju vadītāju padomdevēju funkcijas.

Šādam teroram nereti nebija pat likumības aizsega. Kā rakstīja "Ciga": "Netika ievēroti pat barbariskās Krievijas barbariskie likumi, kuri nosaka, ka nāves sods izpildāms vienīgi uz kara tiesas lēmumiem un tikai par noziegumiem, par kuriem likums atļauj nāves sodu. Bet pie mums nāves sodu uzlika katrs apdzēries oficiierelis vai korucis. Un tas notika visur sistemātiski un pēc dota plāna."¹ Kad tika sasaukta Krievijas Valsts dome, radās zināma iespēja no tās tribīnes parādīt visas Krievijas un pasaules sabiedrībai isteno stāvokli valstī, atmāskot carisma vardarbību. Tāpēc visplašākie Latvijas sabiedrības slāņi izrādīja daļu interesi par Domes, dažādo Krievijas un Latvijas politisko partiju nostāju Domē pret valdošo kontrrevolucionāro teroru. Debates Domē, sevišķi par interpelācijām-pieprasījumiem, kurus deputāti varēja iesniegt valdībai par tās pieļautajām nelikumībām, sociāldemokrāti izmantoja šķiru un partiju savstarpējo attiecību noskaidrošanai masām. Bolševiki parādīja darbaļaudim, vai dažādās partijas tiešām stāv tautas interešu sardzā, kā viņas to apgalvo, vai arī aizstāv tikai šauru ekspluatatoru slāņu vajadzības.

Arī Latvijas darbaļaudis, sekojot no Latvijas ievēlēto deputātu darbībai Domē, varēja gūt daudz pilnīgāku priekšstatu gan par pašu deputātu, gan arī to partiju, kas bija viņus izvirzījušas, politisko seju. To izprast palīdzēja sociāldemokrātiskie izdevumi. ○

Dienāšļ vēsturnieki līdz šim maz pētījuši dažādas šķiras pārstāvošo Latvijas politisko partiju un grupu politiku Valsts domē, tai skaitā arī Latvijas sociāldemokrātu darbību. No publicētajiem Domes dokumentiem par neēlīgo revolūcijas apspiešanu Latvijā jāatzīmē P.Jansonā

¹ "Ciga", 1906, 23.februāri.

sakopotie materiāli.¹

Vispārējā rakstura pētījumos² gan raksturota dažādo Latvijas šķiru, politisko grupējumu attieksme pret revolūciju, pret Valsts domi, bet nav sīkār analizēts, kā revolucionārie notikumi Latvijā atbalsojās Domē un kādas savukārt uz šīm atbalsīm bija atskanās Latvijā.

J.Krastiņa aptverošais darbs³ par 1905.gada revolūciju Latvijā, aniedzot ieskatu par I un II Valsts domes sastāvu un darbību, parāda arī no Latvijas ievēlsto deputātu nostāju atsevišķos Domēs darba kārtības jautājumos. Tā, monogrāfijā parādīta latviešu buržuāzijas deputātu pozīcija I Domē jautājumā par revolūcijas apspiešanu Latvijā, iztirzātas J.Ozola II Domē iesniegtās interpelācijas par apcietināto revolucionāru spīdzināšanu Latvijā apspiešanas gaita Domē (šeit gan autors nepiemin arī citu latviešu deputātu, t.i., latviešu buržuāzijas pārstāvju, nostāju).

I.Ronis ir pētījis latviešu buržuāzijas politiku III Valsts domē.⁴

Minētie autori, tāpat kā citi vēsturnieki, kas vairāk vai mazāk rakstījuši par Valsts domes darbību, nav izvirzījuši mērķi sniegt kopēju ainu par 1905.-1907.gada revolūcijas Latvijā atskanām Valsts domes darbībā. Tādēļ raksta uzdevums - papildināt šai laukā jau paveikto darbu.

Materiāli rakstam smelti galvenokārt no Valsts domju sēžu stenogrammām, kā arī Latvijas tā laika preses izdevumiem.

¹ Лисон П. Карательные экспедиции в Прибалтийском крае в 1905-1907 гг. (По материалам II Гос.думы) . Л., "Прибой" 1926, 87 с.

² Latvijas Komunistiskās partijas vēstures apcerējumi. I.d.R., 1961, 461 lpp.; Latvijas PSR vēsture, 2.sēj. R., 1955, 445 lpp.; Latvijas PSR vēsture, Saīsinātais kurss. R., 1957, 752 lpp.

³ Krastiņš J. 1905.gada revolūcija Latvijā. R., 1955, 336 lpp.

⁴ Ronis I. Latviešu buržuāzijas politikas galvenie virzieni pirmā pasaules kara priekšvakarā (1907.-1914.) "Latvijas PSR ZA Vēstis", 1971, Nr 8, 75.-88.lpp. •

I Valsts domes vēlēšanas Latvijas sociāldemokrāti boikotēja, tāpēc tajā tika ievēlēti tikai buržuāzijas deputāti, kas Domē visumā pieslējās krievu kadetiem. Šo deputātu darbība Domē parādīja viņu nostāju pret latviešu tautas ciešanām, pret cara valdības asiņaino izrēķināšanos ar revolucionāriem Latvijā. I Valsts domē tika iesniegtas astoņas interpelācijas, kas prasīja paskaidrojumus par valdības iestāžu rīcību Latvijas teritorijā. Interpelācijas iesniedza krievu deputāti no Domes kreisā spārna, it īpaši trudoviki. Lielāko daļu (piecus) no šiem pieprasījumiem nebija parakstījis neviens no Latvijas ievēlētajiem deputātiem. Tie bija pieprasījumi par drakoniskajiem kara tiesu spriedumiem Rīgā, par daudzu Latvijas iedzīvotāju ieslodzīšanu cietumā bez apsūdzības, izsūtīšanu no dzīves vietas administratīvā kārtā. Tikai divus līdzīgus pieprasījumus: vienu - par nāves spriedumu 8 Rīgas strādniekiem parakstīja no Vitebskas guberņas (Latgales) ievēlētais F. Trašūns¹, otru - par spīdzināšanu Rīgas policijas iestādēs - Kurzemes deputāti N. Kacnelsons un J. Kreicbergs.² Nevienu no minētajiem pieprasījumiem, kas vairumā gadījumu skāra notikumus Rīgā, neparakstīja no Rīgas ievēlētais F. Grosvalds. Šādu buržuāzisko deputātu pozīciju noteica valdošā vietējās latviešu buržuāzijas nostāja pret Valsts domes uzdevumiem. Tā, konservatīvās latviešu buržuāzijas orgāns avīze "Latvija" rakstīja: "... pirmās Valsts domes darbības pirmie priekšmeti būs... pirmā kārtā pašas Valsts domes izbūve uz šādiem jeb tādiem pamatiem. Katrs mēģinājums novadīt Valsts domes darbību citā virzienā ir velts sarežģījums."³ Buržuāziskie deputāti arī nevēlējās "novadīt Valsts domes darbību citā virzienā" - carisma atmaskošanas, tautas interešu aizstāvēšanas

¹ Государственная дума. Стенографические отчеты. Сессия первая. Т. I. СПб., 1906, с. 294.

² Turpat, 738. lpp.

³ "Latvija", 1906, 26. aprīlī.

virzienā, Jāatzīmē, ka, runājot Domē par nāves spriedumu astoņiem Rīgas strādniekiem, F. Trasūns pasvītroja, ka, lai apspiestu nekārtības, valdībai pašai jārikojas likumīgiem līdzekļiem.¹ Tātad ir valdības, ir Trasūna mērķi sakrita - "apspiest nekārtības", runa gāja tikai par metodēm.

Tikai vienu no interpelācijām par notikumiem Latvijā I Domē parakstīja visi no Latvijas ievēlētā deputāti. Tas bija pieprasījums par soda ekspedīciju nelikumīgo darbību Baltijā. 1906. gadā, kad soda ekspedīciju darbība norisinājās pilnā sparā, bet arī revolūcijas vilpi vēl nebija norimuši, buržuāziskie deputāti neuzdrošinājās noklusēt šo jautājumu. Progresīvā avīze "Pēterburgas Lapa" ar pilnām tiesībām izsmēja šo Latvijas buržuāzijas deputātu "sādūšošanos uz tādu tiešām briesmīgu soli" kā minētās interpelācijas iesniegšana.²

Pieprasījumā bija minēti gadījumi par cilvēku nošaušanu bez tiesas un izmeklēšanas, spīdzināšanu un pēršanu, zemnieku un sabiedrisko ēku dedzināšanu, mantas atņemšanu. Taču tālīt jāievēro, ka pieprasījuma iesniedzēji visai maz domāja par tautas ciešanu mazināšanu. Visskaidrāk buržuāzijas nolūkus, runājot par soda ekspedīciju darbību Baltijā, izteica igauņu buržuāzijas deputāts Tenissons. Viņš gaudās, ka vietējā latviešu un igauņu buržuāzija savā cīņā atturējusies no terora un patvaļas līdzekļiem, tik karsti uzstājusies pret revolucionāriem, ka radikālie elementi to apvainojuši kā melnsimtniecisku, taču varas iestādes tai neļaujot cīnīties par savām tiesībām pat likuma robežās. Galveno ļaunumu soda ekspedīciju darbībā Tenissons saskatīja tajā apstākli, ka tās graužot plašu iedzīvotāju slāņu ekonomisko stāvokli, radot skaitliski lielu izpostītu ļaužu slāni un tādējādi revolucionarizējot

¹ Государственная дума.

Т. 2. СПб., 1906, с. 911.

² "Pēterburgas Lapa", 1906, 1. jūnijā.

novadu.¹ Lūk, par ko rūpējās buržuāzijas ielikteņi Domē - par vietējās buržuāzijas tiesību paplašināšanu un revolūcijas sekmīgāku apspiešanu. Šādās pozīcijās tie nostājās arī ārpus Domes sienām. Tā, jau pēc I Valsts domes padzišanas, tā saucamajā zemkopju (saimnieku) kongresā Rīgā nu jau bijušais Domes deputāts F. Grosvalds, kas vadīja tās sēdes, nekavējoties pārtrauca runātāju, kas kritizēja soda ekspedīciju darbību.²

Ne visus pieprasījumus, kas attiecās uz stāvokli Latvijā, I Dome savā Isajā pastāvēšanas laikā paguva apspriest, taču valdības un Domes (pareizāk - kadetu, kam bija vairākums Domē) nostāja apspriežamajos jautājumos parādījās visai uzskatāmi. Uz visiem pieprasījumiem valdība atbildēja vienveidīgi: vispirms ministri, kuriem šie pieprasījumi tika adresēti, centās novilcināt atbildes došanu, pārdresējot tos citiem, jo izrādījās, ka generālgubernatori nebija pakļauti nevienam ministram³, un beidzot tika sniegta atbilde, ka viss (nāves spriedumi utt.) noticis pilnīgi likumīgi, ka kara tiesu pienākums esot vadīties no precīzi formulētiem likumiem un tās to arī darot.⁴ Kadetiskā I Dome gan sašuta par varas iestāžu rīcību, taču tālāk par nosodošām runām negāja.

Tikai revolucionārie sociāldemokrāti norādīja visas Krievijas un arī Latvijas darbaļaudīm ceļu, kā cīnīties pret reakcijas žņaugiem. Tā kā, neskatoties uz pieprasījumu iesniegšanu Domē, kontrrevolūcijas svēribas turpinājās, LSD sasauca protesta sapulces, kurās pieņēma protesta rezolūciju. Tā konstatēja, ka "kadetu Dome caur savu nenoteikto un glēvo uzstāšanos pret valdību... mēģina iedēstīt

¹ Государственная дума.

T.2, c. 1266.

² "Latvija", 1906, 1. augustā.

³ Государственная дума.

T.2, c. 1023, 1157, 1921.

⁴ Turpat, c. 901, 1870 utt.

tautā kaitīgo pārliecību, ka saprašanās un kopdarbība ar tagadējo valdību būtu vēl iespējama; ... ka vienīgais līdzeklis panākt visas tautas un tamlīdz arī visu politie-slodzīto atsvabināšanu ir tagadējās valdības galīga sa-grūšana", un izteica "visstingrāko protestu pret tiem Domes elementiem, kuri miera ceļā ar lūgšanu un izligšanu grib sev gūt no tagadējās valdības labumus un iedrošinājas ru-nāt visas tautas vārdā...". Rezolūcija aicināja turpināt cīņu pret patvaldību "visiem proletariātam pieejamiem li-dzekļiem".¹

Kad pēc I Valsts domes atlaišanas, 1907.g. sākumā sanā-ca II Valsts dome, situācija valstī bija mainījusies. Bija skaidri redzami revolūcijas atplūdi. Boļševiki piedalījās II Domes vēlēšanās. LSD vadībā Rīgas proletariāts ar visu demokrātisko spēku atbalstu panāca sava pārstāvja sociāl-demokrāta J.Ozola ievēlēšanu par II Valsts domes deputātu.

Savukārt latviešu buržugzija revolūcijas atplūdu ap-stākļos kļuva arvien mērenāka. Buržuāzijas deputāti II Do-mē baidījās spert valdībai netikamus soļus un tāpēc neva-rēja "sadūšoties" iesniegt pieprasījumus par Latvijas te-ritoriājā notiekošajām nelikumībām. Tikai Vidzemes deputāts E.Treimanis (Zvārgulis) atbalstīja J.Ozola pūlīpus šai virzienā, par ko tad arī izpelnījās Latvijās buržuāziskās preses uzbrukumus. Tas, lūk, esot "laikam pārgājis sociā-listos, ... sākot runāt tukši..., tēlojot strādnieku stā-vokli Rīgā".² Pārējie buržuāzijas deputāti (ar nelieliem izņēmumiem, par kuriem turpmāk būs runa) Domē Istenoja "klusēšanas politiku" un klusēja pat tad, kad tika runāts par stāvokli Latvijā. Kad deputātam K.Burkevi-cam sīkburžuāziski demokrātiskā laikraksta "Mūsu Laiki" ko-respondents uzdeva jautājumu par viņa attieksmi pret lauku kara tiesu darbību Latvijā; tas atbildēja: "Mums jārēķinā-jas ar apstākļiem. Blaut un kliegt var daudz ko." Jautāts

¹ "Cīņa", 1906, 21.maijā.

² "Latvija", 1907, 21.martā.

par to, vai deputāts neiesniegs Domei materiālus par 1905.-1906.g. notikumiem Baltijā, K.Burkevics izvairīgi atbildēja: "Varbūt... kad laiks un apstākļi atļaus. Mums tomēr jāgatavo jauna dzīve, tur daudz darba!"¹ Kā apliecināja laikraksts "Latvija", K.Burkevica uzskati sakrita arī ar pārējo latviešu buržuāzijas deputātu uzskatiem. Tāpēc tautas interešu aizstāvēšanas, tās jau tā minimālo tiesību pārkāpšanas atmaskošanas galvenais smagums Domē bija jāuzņemas LSD pārstāvim J.Ozolam. Viņš darbojās atbilstoši V.I.ļeņina norādījumam, ka "s.-d. jāuzlūko Dome kā viens no revolūcijas ieročiem, noteikti, atklāti un skaidri paceļot mūsu priekšā savu konsekventu proletāriski revolucionāro karogu, strādājot agitācijas, propagandas un organizēšanas darbu revolūcijas attīstības nolūkā..."²

LSD deputāts aktīvi aizstāvēja visa Baltijas novada (arī tā igauņu daļas) iedzīvotāju intereses. Tā, J.Ozols atbalstīja igauņu deputātu ierosināto interpelāciju par naudas soda uzlikšanu diviem igauņu pagastiem par to, ka to teritorijā tika atrasts citur nogalināts vācu barona liķis. Pretēji buržuāzijas deputātiem, kas centās tikai izlabot konkrēto netaisnību, J.Ozols šo gadījumu izlietoja, lai parādītu vispārējo varmācību un nelikumību ainu Baltijā, kas bija tur sākusies ar revolūcijas uzplūdu apspiešanu.³

Ar J.Ozola starpniecību II Domes sociāldemokrātiskās frakcijas rīcībā nonākušās ziņas par stāvokli Baltijā izmantoja arī citi sociāldemokrātiskie deputāti. J.Ozols pats sākotnēji bija nodomājis iesniegt Domē vienu visaptverošu pieprasījumu par varas iestāžu nelikumīgo darbību Baltijā. Tūlīt pēc ievēlēšanas par deputātu viņš sāka vākt materiā-

¹ "Mūsu Laiki", 1907, 17.martā.

² Ļeņins V.I. Raksti, 12.sēj., 102.lpp.

³ Государственная дума. Второй созыв.
Т.2. СПб., 1907, с.592,593.

lus, ar progresīvo avižu starpniecību uzaidinot Latvijas iedzīvotājus sniegt ziņas par reakcijas notieģumiem.¹ Atsūtīto materiālu klāsts bija tik liels, ka to apzināšanu viens pats J.Ozols nespēja veikt. Ziņu vākšanā un sakopšanā piedalījās P.Stučka un citi ievērojami LKP darbinieki², kuri veselās trīs nedēļas nodarbojās tikai ar materiālu sakārtošanu. J.Ozola rīcībā esošās ziņas vēl papildināja arī E.Treimanis.³ Sagatavotā interpelācija aptvēra datus par soda ekspedīciju rīcību Baltijas guberņās, sākot ar 1905.g. decembra vidu un beidzot ar 1907.g. martu. Pieprasījumā netika uzņemtas ziņas par kara tiesu notiesātajiem, kuru nogalināšanu formāli varētu attaisnot ar tiesas spriedumu. Netika izmantoti arī dati par cietušajiem pirms soda ekspedīciju sākšanās, kad iedzīvotāju apšaušana un to māju dedzināšana notika īsi pēc atklātām sadursmēm ar kara spēku. Vēlākie notikumi turpreti norisinājās laikā, kad, pēc paša soda ekspedīciju vadītāja ģenerāļa Orlova vārdiem, nekur nekādas pretestības no mierīgo iedzīvotāju puses vairs nebija.⁴ Šāds pieprasījums arī tika II Dome iesniegts, taču, tā kā nāca klāt arvien jaunas ziņas, tad tas tika nodots Domes pieprasījumu komisijā⁵, un II Dome, kas drīzumā tāpat kā tās priekšgājēja tika padzīta, nepaguva to izskatīt. Tomēr interpelācija tika presē publicēta un Latvijas iedzīvotāji varēja ar to iepazīties.⁶

Taču II Dome paguva izskatīt otru aptverošu pieprasījumu - par arestēto revolucionāru spīdzināšanu Baltijā, kuru J.Ozols pasteidzās iesniegt sakarā ar 1907.g. 31.martā Ri-

1 "Nevs Vilņi", 1907, 27.februāri.
"Mūsu Laiki", 1907, 28.februāri utt.

2 Daugs P. P.Stučkas dzīve un darbs. R., 1968, 341.lpp.

3 "Progress". 1907, 11.aprīli.

4 Turpat, 21.aprīli.

5 Государственная дума. Второй созыв.
Т.2. С. 597.

6 "Progress", 1907, 9.-30.maijā.

gas centrālcietumā notikušo sadursmi starp ieslodzītajiem un cietuma sardzi. Blakus šim vienam konkrētajam gadījumam, kad apsardzes rupjā izturēšanās izsauca sadursmi, pieprasījumā bija minēti daudzi fakti par apcietināto mocībām Rīgas slepenpolicijā, policijas iecirkņos, bija pat minēti piemēri, kur spīdzinātie atzinās noziedzumos, kas nemaz nebija notikuši.

Debates Domē vispirms izvērsās par pieprasījuma steidzamību, jo ap 60 ieslodzīto, kas bija piedalījušies sadursmē ar apsardzi, tika apvainoti bēgšanas mēģinājumā un tiem draudēja nodošana kara tiesai. Domes kadetu frakcijas locekļi, kas baidījās demonstratīvi uzstāties pret valdību, iebilda pret pieprasījuma steidzamību, atsaucoties gan uz nepieciešamību to juridiski precīzi formulēt, gan uz Baltijas ģenerālgubernatora Mellera-Zakomeļska telegrammu, kurā tas ciniski apgalvoja, ka Rīgā pagaidām neviens netiekot nodots kara tiesai un neesot ko glābt. Uz to sociāldemokrātiskās frakcijas locekļi G. Aleksinskis un J. Ozols norādīja, ka Mellera-Zakomeļska sniegtās ziņas nesaskan ar Rīgas vēlētāju sniegtajām, ka Baltijas ģenerālgubernatora telegrammā ir lietots vārds "pagaidām", kas nozīmē tikai kara tiesas sasaukšanas atlikšanu, bet nevis pilnīgu drošību ieslodzīto dzīvībām. (Kā pierādīja vēlākie notikumi, tad tik tiešām pēc pusotra mēneša 15 apcietinātie tika nodoti kara tiesai, kura pēc tendenciozi veiktās lietas izmeklēšanas astoņiem piesprieda nāves sodu pakarot, četriem - maza katorgu, četriem - 20 gadus katorgā un divus attaisnoja. Baltijas ģenerālgubernators kasācijas sūdzību noraidīja un apstiprināja kara tiesas spriedumu.¹) Tā kā Domes pieprasījumu komisija solīja dažu dienu laikā to izskatīt un sniegt savu atzinumu, Dome pieņēma lēmumu izskatīt pieprasījumu parastā kārtībā.²

¹ "Progress", 1907. 27., 30. maijā.

Государственная дума. Второе созыве.
Т. I, с. 1544-1561.

Komisijas ziņojums atklāja drausmīgu aimu. Sākoties soda ekspedīciju darbībai, Baltijas novadā ar augstākās administratīvās varas ziņu tika pielietoti dažādi spīdzināšanas paņēmieni. I Valsts domes darbības laikā spīdzināšanas pielietoja retāk, bet pēc tās padziļināšanas atjaunoja ar vēl lielāku sparā. Augstāko pakāpi spīdzināšanas sa- sniedza tieši pēc Mellera-Zakomejska cirkulāra par spīdzināšanu atcelšanu 1906. g. novembrī.

Lai ziņas par revolucionāru mocībām nenonāktu sabiedri- bas ausīs, cariskā administrācija visiem līdzekļiem centās norobežot no apkārtējās pasaules cietumus, kur turēja pēc spīdzināšanām dzīvus palikušos ieslodzītos. Cietuma admi- nistrācijas un apsardzes pīrgāšanās, kā arī vardarbības provocēja ieslodzītos uz pārkāpumiem, par ko tiem atkal draudēja jauni sodi līdz pat nonāvēšanai. Tā arī 1907. g. 31. martā sadursme centrālcietumā bija administrācijas iz- provocēta. Sadursmē tika nogalināti septiņi, smagi ievai- noti septiņpadsmit ieslodzītie, no kuriem vēl divi tajā pašā dienā nomira.¹

Savus paskaidrojumus Domē sniedza valdības pārstāvji. J. Jansons-Brauns šai sakarā rakstīja: "Ko gan ministri var atbildēt, ja ne atkārtot tenkas par latviešu republiku utt.? Kādu atbildi gan var dot uz nošauto esnīm, pali- kušo asarām un mokām tie, kuru vārdā tas viss ir notī- cis?"² Lūk, ministru paskaidrojumu saturs: Rīgas centrāl- cietumā esot gatavota bēgšana. Ziņas par spīdzināšanām esā augstākā mērā pārspīlētas. Taču iekšlietu ministra biedrs Makarova, pamatojoties uz policijas departamenta direkto- ra Truseviča ziņojumu (pēdējais revidēja Rīgas policijas darbu), bija spiests atzīt, ka apcietināto sišana Rīgas

¹ Государственная дума. Второй созыв.

Т. I, с. 1881-1897.

Krastiņš J. 1905. gada revolūcija Latvijā. R., 1950, 320. lpp.

² "Прогресс", 1907, 21. априли."

slepenpolicijā ir jāuzskata par pierādītu. Protams, P. Stolipina (kurš izpildīja iekšlietu ministra pienākumus) pārlīgs centās attaisnot šādu rīcību - policisti esot saniknoti ar revolucionāru veiktajām ekspropriācijām un bumbu mešanu.¹ Valdības pārstāvji pieprasīja, lai Dome, ja tā pieņem pieprasījumu, arī norāda avotus, no kuriem ņemtas ziņas par varas iestāžu nelikumīgo rīcību, jo pieprasījumā minētie dati esot pretrunā ar valdības sniegtajiem.² Justīcijas ministrs mēģināja diskreditēt pieprasījumu un tā iesniedzējus, norādot, ka tajā minētie fakti saskan ar kādā LSD uzsaukumā dotajiem.³ Tomēr arī viņš bija spiests atzīt, ka Baltijā ir bijuši apcietināto sišanas gadījumi un tiesā pret policistiem par varmācībām ir ierosinātas 42 lietas. Vienam no vainīgajiem jau bija piespriests sods, kas tieši pierādīja interpelācijas pamatotību.⁴

Šādi valdības paskaidrojumi nevarēja apmierināt pat samiernieciski noskaņotos kadetu partijas deputātus, kas atzīmēja to pretrunīgumu un juridisko nepamatotību. Viens no sava laika labākajiem juristiem O. Pergaments norādīja, ka valdības sniegtās ziņas nav iegūtas objektīvas tiesas izmeklēšanas rezultātā.⁵ Viņš atzīmēja, ka patiesi fakti [tādē], ka tie minēti LSD uzsaukumos, nepārstāj būt fakti.⁶ Cits kadetu darbinieks I. Hesens uz prasību Domei pierādīt interpelācijā minēto ziņu patiesumu savukārt norādīja, ka ir bijuši piemēri, kur tieši valdības pārstāvji pieķerti tīšos melos, tāpēc Domei ir pamats neticēt valdības paskaidrojumiem un valdībai, bet nevis Domei jāsniedz pierādījumi par savu sniegto datu patiesumu.⁷

¹ Государственная дума. Второй созыв. Т. I, с. 1899-1902.

² Turpat, Т. I, с. 2045

³ Turpat, Т. 2, с. 692.

⁴ Turpat, Т. 2, с. 694.

⁵ Turpat, Т. I, с. 1906.

⁶ Turpat, Т. 2, с. 752.

⁷ Turpat, Т. I, с. 2058-2059.

Valdības locekļu atbilžu liekulīgo raksturu konsekventi atmaskoja J.Ozols. Pirmkārt, viņš parādīja, ka valdības ziņojums par notikumiem Rīgas centrālcietumā ir rupjš viltojums, ka faktiski notikusi izrēķināšanās ar politīeslodzītajiem, kas pēc īslaicīgās sadursmes ar apsardzi bija sabēguši savās kamerās. Šis vēlākās izrēķināšanās atstātās ložu pēdas kameru sienās (bet ne gaiteņu sienās, pa kuru ieslodzītie it kā bēguši) cietuma administrācija bija likusi tālīt nākošajā dienā aizmūrēt.¹ Otrkārt, J.Ozols spilgti raksturoja šausmīgos apstākļus, kādos tika turēti politīeslodzītie Baltijā. LSD pārstāvis norādīja, ka nav Domes spēkos apturēt slepkavības un spīdzināšanas, taču tās pienākums ir visas Eiropas priekšā parādīt visu šo neskaitāmo zvērību vaininieku.² J.Ozolu atbalstīja E.Treimanis.³

Par pieprasījumu Domē runāja vēl arī divi deputāti no Kurzemes: J.Šapiro un P.Juraševskis. Šo abu buržuāzijas pārstāvju runas latviešu progresīvajā presē tika atzītas kā sliktākās, jo bija tik "remdenas", ka pat kadetu frakcija tām neaplaudēja.⁴ Tā, J.Šapiro paziņoja: "Es domāju, es gribu domāt, ka valdība līdz šim neko nezina par to, kas notika novadā, un tagad, to uzzinājusi, tuvākajā laikā panāks tādu gadījumu atkārtošanos par neiespējamu."⁵ Tas vairs nebija naivums, bet tiša cenšanās izkalpoties valdības priekšā, sargājot tās autoritāti. Cits buržuāzijas pārstāvis - K.Burkevičs pieprasījuma apspriešanas laikā pat ilgstoši neatradās sēžu zālē, tā demonstrējams savu vienaldzību pret to.⁶

¹ Государственная дума. Второй созыв.
Т.2, с. 702.

² Turpat, Т.2, с. 1906-1913.

³ Turpat, Т.1, с. 2021.

⁴ "Progress", 1907, 18.aprīlī.

⁵ Государственная дума. Второй созыв.
Т.1, с. 2016, 2017.

⁶ "Progress", 1907, 18.aprīlī.

Latviešu buržuāziskā prese pieprasījuma apspriešanu Domē centās noklusēt, mazināt tā sabiedrisko skanējumu. Piemēram, buržuāziskās avīzes "Latvija" pozīcija bija sekojoša: lietu gan vajagot izmeklēt, bet "sociālistu interpelācijas forma un saturs" esot "pārspīlēti".¹

Gala rezultātā Dome pieņēma lēmumu, kurā atzina Baltijas policijas darbības nelikumību par pierādītu un valdības paskaidrojumus par neapmierinošiem.² Pat kadetiskā Dome nespēja šai gadījumā mīkstināt formulējumu, galīgi neatmaskojot sevi kā tautas interešu nodevēju un carisma balstu. Tas bija ievērojams II Domes sociāldemokrātiskās frakcijas un LSD parlamentārās darbības panākums. Atmaskojot carismu no Domes tribīnes, revolucionārie sociāldemokrāti gatavoja spēkus jaunām cīņām. Visus Domes materiālus interpelācijas lietā (Domes deputātu, valdības pārstāvju runas, Domes lēmumu) LSD biedrs J. Asars sakopoja un izdeva īpašā brošūrā³, ko Latvijas sociāldemokrāti varēja ar panākumiem izmantot agitācijas un propagandas darbā.

Latvijas revolucionāro notikumu atbalsts nenoklusa arī reakcionārajā melnsiatnieciski - oktobristiskajā III Valsts domē. Tā kā II Dome nepaguva izskatīt LSD sagatavoto pieprasījumu par soda ekspedīciju darbību Baltijā, LSD pārstāvis A. Priedkalns to pēc papildināšanas 1908. g. maijā iesniedza III Domē. To izdarīt nebija viegli - interpelācijas iesniegšanai bija nepieciešami trīsdesmit Domes deputātu paraksti. Neviens no kadetu frakcijas locekļiem šo pieprasījumu neparakstīja. Nobijušies no savām neveiksmēm pirmajās divās Domēs, kadeti bija krasi mainījuši savu politiku un tiecās uz bloku ar oktobristiem. Uz pieprasījuma nebija arī Domē ievēlēto Latvijas buržuāzijas pārstāvju parakstu. Bez sociāldemokrātiem pieprasījumu parakstīja vēl

¹ "Latvija", 1907, 15. maijā.

² Государственная дума. Второй созыв.
Т. 2, с. 778.

³ Spidzināšanas Baltijā. Pēterbuļrgā, 1907.

tikai darba grupa - trūdoviki.¹ Sociāldemokrātiskajai Frakcijai ar vairākkārtējiem iesniegumiem nācās veicināt pieprasījuma izskatīšanu Domes pieprasījumu komisijā. Tomēr tikai pēc diviem gadiem - 1910.g. pavasarī komisija sagatavoja Domei pieticīgu ziņojumu par šo interpelāciju.² Valdība šo laiku izlietoja, lai labāk sagatavotos pieprasījuma apspriešanai, pareizāk - tā diskreditēšanai un noraidīšanai par katru cenu. Tika pieprasīti sāki paskaidrojumi no Baltijas generālgubernatora Mellera-Zakomeļska. To saturs izraisa interesi.

Nevarēdams pilnībā noliegt 1905.-1907.g. Krievijas revolūcijas vispārējo cēloņu darbību arī Baltijas guberņās, ekonomisko un tiesisko jūgu, kurā atradās vietējie iedzīvotāji, Baltijas generālgubernators tomēr centās atrast revolūcijai Baltijā savus īpašus, no sociālekonomiskajiem apstākļiem neatkarīgus cēloņus. Pirmkārt, tika minēts latviešu un igauņu "vecais cilšu ienaidis" pret iekarotājiem - vāciešiem, otrkārt - latviešu un igauņu tautību sevišķā uzņēmība pret sociālistiskajām, revolucionārajām idejām, ko propagandējusi intelligence, treškārt - minēto "cilšu" tieksme uz pašnoteikšanos. Pēdējo argumentu Mellers-Zakomeļskis centās pamatot ar ziņām par daudzajām revolūcijas laikā izveidotajām pagastu "republikām" (rīcības komitejām).³ Saprotāms, ka barons Mellers-Zakomeļskis nevarēja izskaidrot, nedz kāpēc šis, pēc viņa vārdiem, "cilšu ienaidis" uzliesmoja tik spēcīgi tieši 1905.gadā, nedz kāpēc tieši latvieši un igauņi bija tik uzņēmīgi pret revolucionārajām idejām, nedz arī paskaidrot ko sīkāk par vācu muļķniecības izdomātajām "pagastu republikām". Šos jautājumus viņš vienkārši noklusēja.

¹ Цветков-Прогрессивный А.К. В годъ реакции и новаго подъема (1907-1914). Л., 1926, с.28.

² Государственная дума. Третий созыв.
Сессия 3 : Ч .4, СПб., 1910, с.3322.

³ LPSR CVVA, 6998.f., 20.apr., 38.l., 54.lapa.

Pieprasījumā minētos faktus par soda ekspedīciju zvēri-
bām Baltijas ģenerālgubernators tēloja par nenoskaidrojama-
miem un nepatiesiem. Arestāto stāstus un sūdzības par spī-
dzināšanām cietumos un policijas iecirkņos viņš mēģināja
izskaidrot ar to cenšanos palielināt, jo "latvieši un
igauņi, kā visas mazās tautības", esot "augstākā mērā god-
kārīgi un patmīļīgi, arī bezgala pļāpīgi un lielīgi".¹

Tā ar faktu viltošanu un liekulīgiem apgalvojumiem Bal-
tijas ģenerālgubernators centās apslēpt 1905.g. revolūci-
jas apspiešanas patieso ainu.

Apspriežot pieprasījumu Domē, sīkākus paskaidrojumus
iekšlietu un justīcijas ministru vārdā sniedza justīcijas
ministra biedrs Verevkins. Izvairoties no tiešas atbil-
des, viņš atsaucās uz to, ka ar kara stāvokļa ieviešanu
Baltijas guberņās (Kurzemē - 1905.g. 6.augustā, Vidzemē -
27.novembrī) visa vara apgabalā pārgājusi militāro iestā-
žu rokās, kuru rīkojumā neesot bijuši pakļauti prokurora
uzraudzībai. Sūdzības par konkrētajiem nelikumību aktiem
viņš nosauca par nepierādāmām.²

III Domes deputāti - Baltijas baroni, kas bija iekļu-
vuši tajā 1907.g. 3.jūnijā cara izdarītās vēlēšanu likuma
apcīpšanas rezultātā, savukārt centās attaisnot vācu
mulžniecības asiņaino daļību 1905.-1907.g. revolūcijas
apspiešanā. Puslegālos apstākļos sastādītā pieprasījuma
nebūtiskās neprecizitātes tie izmantoja visas interpelā-
cijas patiesuma apšaubīšanai. Daži raksturīgākie piemēri.
Pieprasījumā minēto faktu par sešu Kuldīgas cietumā ieslo-
dzīto nošaušanu barons Felkerzāms centās atspēkot ar to,
ka viens no nošautajiem pieprasījumā minēts kā cilvēks
ar ģimeni, bet patiesībā tam ģimenes neesot bijis.³ Faktu,
par grāfa Keizerlinga piedalīšanos zemnieku mantas izlau-

¹ LPSR CVVA, 6998.f., 20.apr., 38.lf., 65.lapa.

² Государственная дума. Третий созыв.

" Сессия 4. Ч. 1. СПб., 1910, с.2805 - 2814.

³ Turpat, с. 3196.

pišanā barons Felkerzāms centās iztēlot kā mirušā piemī-
ņas apvainošanu¹ (grāfs bija nogalināts 1907.g., bet pie-
prasījumā minētie notikumi attiecās uz 1905.g., 1906.g.).
Muižniecības pārstāvji rožainās krāsās attēloja stāvokli
Baltijā. Bada, kas bieži plosoties Iekšējās guber-
nās, Baltijā neesot, kalpu algas sasniegušas tādas apmē-
rus, ka taisni izputinot saimniekus, jebkurš kalps varot
iekrāt naudu un nopirkt vai nomāt gabaliņu zemes. Par to,
ka vairums lauku iedzīvotāju tomēr bija bezzēmieki, ba-
ronu pārstāvis nekaunīgi paziņoja: "Kamēr mēs ikdienas
pārlicināmies, ka ne katrs amata zellis var atvērt savu
darbnīcu, ne katrs bankas kalpotājs nodibināt savu banku,
mēs nebrīnāmies, neredzam neko nenormālu, ka ne katrs
kalps var nopirkt saimniecību; mums nav laika nodarboties
ar utopijām."²

Muižniecības dalību soda ekspedīcijās tās priekšstāv-
ji attaisnoja kā sava pienākuma pildīšanu no "vienīgi uz-
ticamā elementa" puses.³

Vietējās latviešu un igauņu buržuāzijas pozīcijas III
Dozē atklāja deputāti M.Šulcenbergs un L.Nislovičs. Lai
gan viņi minēja veselu rindu gadījumu, kad soda ekspedīciju
darbības rezultātā bija cietuši pilnīgi nevainīgi cilvē-
ki, atzīmēja vācu muižniecības nepievilcīgo lomu soda eks-
pedīciju vadīšanā, tomēr, no otras puses, tie centās pie-
rādīt savu aprindu lojālītāti pret carisko režīmu, savu
nosodījumu revolucionāriem.⁴

Valdības un Baltijas vācu muižniecības pārstāvju pazi-
ņojumu melīgumu pilnībā atklāja tikai A.Priedkalns. Viņš
pasvītēja, ka visi uzlabojumi Baltijas zemnieku stāvok-
lī tikuši panākti tikai to neatlaidīgas šķiru cīņas re-
zultātā, ka Baltijas muižniecībai šeit vismazākais no-

1 Государственная дума. Третий созыв.
Сессия 4. Ч. I, с. 3197.

2 Turpat, с. 3208.

3 Turpat, с. 3191.

4 Turpat, ч. II, с. 743.

pelnus. Neapgājami bija A.Priedkalna minētie fakti par zemes izpirkšanas un nomas augsto maksu, par zemnieku emigrāciju uz Iekškrīevijas guberņām un Ameriku, par kalpu smagajiem dzīves apstākļiem muižās, par muižnieku intrigām, cenšoties nepieļaut nekādu to interesēm nestabilstošu iejaukšanos Baltijas pārvaldē pat no valdības puses, par muižniecības aktīvo dalību represijās, apspiežot revolūciju.¹ LSD pārstāvis pārliecinoši parādīja, ka soda ekspedīciju zvēribām Baltijā nav atsevišķu gadījumu rakaturs, bet tās ir sistemātiska, plānveidīga kontrrevolūcijas terora iezīme.²

Melnsimtnieciski-oktobristiskā III Valsts dome pieņēma oktobristu iesniegto lēmuma projektu, kurš atdina daļu interpelācijā minēto fakti par nepierādītiem, daļu par vienpusīgi apgalmotiem un valdības sniegtos paskaidrojumus par apmierinošiem, taču tas nemazināja pieprasījuma lomu darbaļaužu revolucionārās apziņas veidošanā.³

Lai nepieļautu vēlreiz tādu revolūcijas vētru kā 1905.-1907.gados, carisms, Krievijas ekspluatatoru šķiras gribēja iznīcināt ne tikai revolucionārās organizācijas, pašus revolucionārus, bet arī tautas atmiņas par Piektdā gada cīņām un to upuriem. Taču īstenot šos mērķus kontrrevolūcijas spēkiem neizdevās, to nepieļāva revolucionārās sociāldemokrātijas darbība. Arī Latvijas sociāldemokrāti neļāva Latvijas darba tautas apziņā apdzist revolucionārās cīņas ugunij, LSD arī no Krievijas viltus parlamenta - Valsts domes tribīnes sekmīgi atmuskoja patvaldības un muižniecības noziegumus Baltijā. Ar 1905.-1907.g. revolūcijas notikumiem Baltijā veltīto pieprasījumu palīdzību LSD pārstāv-

¹ Государственная дума. Третий созыв.
Сессия 4. Ч. 2. Сно, 1911, с. 749 - 761.

² Turpat, Ч. I, с. 2827.

³ Sīkāk par pieprasījuma apspriešanos III Domē, tās rezonansi Latvijā skat.: Saldav. Pēc barikādēm - "Jautājumi un atbildes", 1973, Nr. 15, 11.-13.lpp.

ji, Domes sociāldemokrātiskās frakcijas sniedza principiālu visas pastāvošās sabiedriskās iekārtas kritiku, mobilizēja masas tālākai cīņai.

Latvijas sociāldemokrātu pozīcija Domē krasi atšķīrās no buržuāzijas deputātu nostājas. Pēdējie jau I Valsts domē vairījās kritizēt carisko valdību, bet tomēr iesniedza pieprasījumu par soda ekspedīciju darbību Baltijā, prasot valdībai vietējās buržuāzijas interešu ievērošanu. II Domē to vairākums vairs neuzdrošinājās spert šādu soli, bet centās noklusēt, attaisnot valdības kontrrevolucionāro teroru. III Domē buržuāzijas deputāti vēl noteiktāk turpināja šo līniju (tagad to vidū vairs nebija tādas "baltas vārns" kā II Domē E. Treimanis). Turpretī Latvijas sociāldemokrāti gan ārpus Domes sienām, gan II un III Domē, kur darbojās to pārstāvji, vienmēr palika uzticīgi revolūcijas uzdevumiem.

No Latvijas ievēlēto deputātu uzstāšanās (vai arī klusēšana) Domē, kad runa gāja par tautas ciešanām, uzakātāmi parādīja, ka ir cāra valdība, ir Baltijas vācu muižniecība, ir vietējā latviešu buržuāzija domā tikai par savām šķiriskajām interesēm, ignorējot visplašāko masu vajadzības, ka tikai sociāldemokrātija konsekventi aizstāv darbaļaužu intereses.

1905. GADS - CIŅAS SKOLA LATVIJAS LAUKU PROLETARIĀTA
REVOLŪCIONĀRAJAI DARBĪBAI NO 1910. LĪDZ 1914. GADAM

Latvijā kā vienā no ekonomiski attīstītākajām Krievijas impērijas nomalēm 20. gadsimta sākumā bija vērojama pilsētu un lauku proletariāta aktīva piedalīšanās kopējā revolucionārā kustībā. V. I. Leņins augstu novērtēja Latvijas proletariāta un tā partijas nozīmīgo devumu 1905.-1907. gada revolūcijā, kā arī prasmi organizēti atkāpties reakcijas laikā.¹ 1905. gads Latvijā pelna īpašu ievēribu ar revolucionārās ciņas plašumu un dziļumu kā pilsētās, tā laukos.

Padomju Latvijas vēsturnieki ir devuši paliekošu ieguldījumu 1905.-1907. gada revolūcijas izpētē. Vēstures zinātnieku doktors A. Bīrons šīs revolūcijas vēstures pētniecības darbu daļa divos posmos - 20. gadsimta 20.-30. gadi un pēckara gadi.² Pirnajā posmā tika savākts nozīmīgs faktu materiāls un pētniecības darbu šajā periodā veica galvenokārt paši revolucionāro notikumu dalībnieki. Bez publicēto dokumentu un atmiņu krājumiem³ ievērojama mantojuma nākamās paaudzes vēsturniekiem ir atstājuši P. Stučka, J. Jansons-Brauns, D. Beika un vairāki citi autori. 1905.-1907. gada vēstures pētniecības otrajā posmā vislielāko ieguldījumu ir devis akadēmiķis J. Krastiņš, kura monogrāfijā⁴ uz plašu avotu un materiālu bāzes ir dots arī lauku

¹ Leņins V. I. Raksti, 16. sēj., 231. lpp.

² Bīrons A. 1905.-1907. gada revolūcija padomju vēstures literatūrā. Rakstu krāj. 1905. gads Latvijā. R., 1966, 195.-212. lpp.

³ LAP 25 gadi. Rakstu un materiālu krājums. Kongresu, konferenču un CK svarīgākie lēmumi un rezolūcijas. M., 1929. 374 lpp., 9. un 15. janvāris. 1905. g. janvāra dienas un viņa pēckāpas Latvijā. M., 1925. 399 lpp. u.c.

⁴ Krastiņš J. 1905. gada revolūcija Latvijā. R., 1955, 336 lpp.

proletariāta revolucionārās kustības atspoguļojums. Bez J.Krastiņa dažādiem pirmās buržuāziski demokrātiskās revolūcijas norises aspektiem Latvijā, tajā skaitā arī revolucionāriem notikumiem laukos, pievērsušies V.Miške, J.Babris, Z.Duhanova, I.Jonāne, J.Ruberts, T.Vilciņš un vairāki citi vēsturnieki.

Viens no mazāk izpētītiem aspektiem ir Piektā gada revolūcijas pieredzes izmantošana tālākajā pagtijas darbībā, piemēram, jauno revolucionāro uzplūdu gados. 1905.-1907.gadu cīņas pieredze lieti noderēja LSD lauku organizācijām masu gatavošanai izšķirošajai revolūcijai.

Šī raksta mērķis, balstoties uz esošajiem pētījumiem, maz izmantotiem LKP CK Partijas vēstures institūta Partijas arhīva un LPSR Centrālā valsts vēstures arhīva, kā arī preses materiāliem, parādīt, kādas cīņas metodes un formas Latvijas sociāldemokrātijas lauku organizācijas saglabāja un izmantoja pēc pirmās revolūcijas. Autore faktu vērtējumā galvenokārt balstījusies uz P.Stučkas izteiktajām domām par svarīgākajām un raksturīgākajām šķiru cīņas īpatnībām un izpausmes formām Latvijā. Atspoguļojot LSD lauku organizāciju darbību jauno revolucionāro uzplūdu gados, viņu prasmi izmantot 1905.gada cīņu pieredzi, ir izmantoti galvenokārt arhīvu materiāli, kā arī LSD nelegālie un legālie izdevumi, demokrātiskā prese.

Mēs zinām, ka viens no priekšnoteikumiem, kas noteica Krievijas boļševiku partijas avangarda lomu revolucionārās cīņas vadišanā, tās kaujas spējas, bija prasme mainīt taktiku atkarībā no konkrētiem vēsturiskiem apstākļiem.

1906.gada septembrī V.I.Leņins norādīja, ka marksisms "atzīst visdažādākās cīņas formas, pie kam tās "neizdomā", bet tikai vispārīna, organizē, piešķir apzinīgumu tām revolucionāro šķiru cīņas formām, kas rodas pašas par sevi kustības gaitā... Marksisms nekādā gadījumā neaprobežojas tikai ar pašreizējā momentā iespējamām un esošām cīņas formām, bet atzīst, ka, mainoties pašreizējai sociālai kon-

junktūrai, neizbēgami rodas jaunas"...¹ Pie kam jāievēro, ka "marksisms noteikti prasa jautājumu par cīņas formām aplūkot vēsturiski"². Tādēļ nedrīkst formāli salīdzināt 1905.-1907.gada revolūcijas periodu Krievijā ar 1910.-1914.gadiem, kad plašais revolucionārais kustības kāpinājums tomēr vēl nepārauga revolūcijā.

Pēc pirmās revolūcijas sakāves LSD kā galveno uzdevumu izvirzīja partijas nelegālo organizāciju saglabāšanu, masu saliedēšanu, to gatavošanu jaunām izšķirošām cīņām, jo, kā norādīja V.I.ļeņins, "Pirmajā Krievijas revolūcijā proletariāts iemācīja tautas masas cīnīties par brīvību, otrajā revolūcijā viņam jānoved masas līdz uzvarai"³.

Soļševiku partijas kongresi izstrādāja galvenos stratēģiskos mērķus un taktikas virzienus jaunajam cīņas posmam. Tā, KSDSP IV Apvienošanās kongress, kas notika 1906.gada aprīlī, norādīja, "ka novest līdz galam demokrātisko revolūciju spēj tikai proletariāts ar to nosacījumu, ka viņš kā vienīgā līdz galam revolucionārā mūsdienu sabiedrības šķira vedīs sev līdz zemniecības masu, piešķirot politisko apzinīgumu viņas stihiskajai cīņai pret muižnieku zemesīpašumu un dzimtbūtniecisko valsti"⁴. Tādu pašu uzdevumu izvirzīja arī LSD II kongress 1907.gada maijā. Kongresā tika uzsvērts, ka, vadot zemniecību pret muižniekiem un dzimtbūtniecisko valsti, nedrīkst aizmirst arī cīņas galamērķi - sociālistiskās revolūcijas uzvaru.⁵

Realizējot šo kongresu lēmumus, LSD lauku organizācijas veica lielu darbu tieši laukstrādnieku cīņas organizēšanā un vadīšanā.

¹ Ļeņins V.I. Raksti, 11.sēj., 175.lpp.

² Turpat, 176.lpp.

³ Turpat, 16.sēj., 319.lpp.

⁴ PSKP kongresu, konferenču un CK plēnumu rezolūcijas un lēmumu. I.d. R., 1954, 94.lpp.

⁵ Latvijas Komunistiskās partijas kongresu, konferenču un CK plēnumu rezolūcijas un lēmumi. I.d. R., 1958, 44.lpp.

Kapitālismam attīstoties lauksaimniecībā, pieauga laukstrādnieku nemieru vēriens. Pēc vēsturnieka N.V. Teļegina datiem, Krievijā no 1910. līdz 1914. gadam bija vairāk nekā 13 tūkstoši zemnieku uzstāšanās, tajā skaitā Baltijā - 265.¹ Zemnieki izgāja cīņā kā pret muižniekiem (55,4% no visiem nemieriem), tā arī pret kulakiem (44,5%).²

Cariskajā Krievijā jaunā revolucionārā cīņas pacēluma gados galvenās laukstrādnieku cīņas formas bija muižnieku un kulaku īpašumu dedzināšanas, mežu patvarīgas izciršanas, lopu ganišana muižas ganībās, nodokļu nemaksāšana, vēlēšanu un zemes ierīcības komisiju boikotēšana, zemes labiekārtošanas traucēšana.³

Latvijā plašas dedzināšanas notika 1905. gadā. Sevišķi cieta muižnieku muižas, piemēram, tikai Rīgas apriņķī no 130 muižām tika izpostītas 69.⁴ Nevar apgalvot, ka Latvijas laukstrādnieki vadītos tikai no naida jūtām un neievērotu Pirmajā Latvijas pagastu deputātu kongresā ievēlētā Centrālbiroja norādījumu: "kur muižās nav briesmu darbu, nav kazāku vai vispār karapulku, kur pat to nav bijis, nededzināt ēkas, jo piļu nodedzināšana kā mērķis pats par sevi, kā principa lieta nav atzīstama. Tāpat kā dedzināšanai aiz atbilstības iemesliem."⁵ Taču situācija 1905. gada novembrī un decembrī izvēdojās tāda, ka muižu centri palika kā salas revolūcijas pārņemtajos apgabalos,

¹ Teлегин Н.В. Деятельность местных партийных организаций в период революционного подъема. Дисс. докт. ист. н. Л., 1966, с. 429.

² Турпат, 723. lpp.

³ Солонков Т.Э. Борьба трудящихся Белоруссии против царизма в период между двумя революциями. Дисс. докт. ист. н. Минск, 1965, с. 328-376; Сабандырев И.М. Столыпинская аграрная реформа и крестьянское движение в губерниях Новороссии. Дисс. канд. ист. н. М., 1959, с. 289-295; Мейрович М.Г. Пролетариат Ярославской губернии в годы реакции и революционного подъема. Дисс. канд. ист. н. М., 1970, с. 183.

⁴ Krastiņš J. 1905. gada revolūcija Latvijā. 210. lpp.

⁵ Stučka P. 1905. gads Latvijā. 15. lpp.

kurus kontrrevolūcija izmantoja policijas un karaspēka uzturēšanai, lai ar tās palīdzību apspiestu revolucionāro kustību. Tas bija galvenais dedzināšanas iemesls. Šādu secinājumu mēs varam izdarīt arī no revolucionāru tiesāšanas materiāliem.¹ Daudzas muižu"pilis revolucionāri nodedzināja atkāpjoties.²

Jauno revolucionāro uzplūdu gados Latvijas teritorijā laukstrādnieku cīņa sasniedza augstāku apzinīguma pakāpi, un mežu, ēku dedzināšana sastopama tikai revolucionāro uzplūdu gadu sākumā. Tomēr negribas pievienoties N.A. Malcevas domām, ka 1910.-1914.gados Baltijā bija tikai 5 dedzināšanas,³ jo Madlienas-Gaismas organizācijas teritorijā vien jau 1910.gada maijā un jūnijā notika septiņi dedzināšanas gadījumi.⁴ Arī citur bija sastopami dedzināšanas gadījumi gan muižu, gan arī saimnieku īpašumos. Pierādījumu trūkumu dēļ un baidoties, lai lietu izskatīšana nepemtu politisku virzienu, bieži par vainīgiem tikai atzīti gani, ogotāji u.tml.

Šķiru attiecības Latvijas laukos pēc 1905.gada arvien vairāk saasinājās. Pirmā Krievijas revolūcija bija arī pirmā lielākā revolucionārā masu kustība Latvijā. Tajā uz brīdi tika ierauta arī buržuāzija. Tā proletariāta revolucionārajā kustībā iesaistījās tāpēc, lai vērstos pret feodālisma paliekām Latvijā. Latviešu buržuāzija lauku darbaļaužu smagajos dzīves un darba apstākļos vainoja vienīgi baronu jūgu. Buržuāzijas mērķis bija pakļaut sev visu zemniecību, mierīgā ceļā panākt dažas reformas, kas atceltu baronu privilēģijas, samazinātu maksājamos

¹ ЦДР СК ПВИ РА 35.ф., 3.апр., 8.1., 13., 81.лр.
турпат, 10.апр., 15.1., 1.-3. лр.

² Турпат, 3.апр., 8.1., 45.-50.лр.

³ Мальцева И.А. О количестве крестьянских выступлений в период столыпинской аграрной реформы. „История СССР“, 1965, № I, с. 130.

⁴ „Latvija“, 1910, 28.maijā, 2.jūnijā, 5.jūnijā, 24.augustā.

nodokļus un pildāmās klaušas un dotu latviešu mantīgajām aprindām tik nepieciešamās pilsoniskās brīvības, kā arī autonomu pašvaldību. Kā norāda P. Stučka, bagātās zemniecības prasības šajā periodā nebija vērstas uz agrārā jaunatjuma atrisināšanu, bet uz to, lai panāktu daļējas zemes reformas, kurām bija jāapmierina galvenokārt lauku buržuāzijas centieni paplašināt savu zemes fondu.¹

Pretrunas, kas proletariātam un buržuāzijai parādījās jau 1905.gadā, tālākā revolūcijas attīstības gaitā jo ziņīgi izpaudās attiecībās starp kalpiem un saimniekiem. Kā rakstīja P. Stučka, "kontrrevolūcija paātrināja vienotās frontes izīršanu, starp saimnieku un kalpu radās nepārkāpjamu plaisa, ko pildīja soda ekspedīciju asins straumes."² Saimnieki, kas revolūcijas sākumā gāja kustībai līdz, no tās atrāvās, daudzos gadījumos uzstājoties kā nodevēji.

Jauno revolucionāro uzplūdu gados šķīru pretrunas laukos bija vēl vairāk saasinājušās. Par to daudz piemēru var atrast Latvijas tā laika legālajā revolucionārajā un demokrātiskajā presē.³ Šķīru cīņa jauno revolucionāro uzplūdu gados starp laukstrādniekiem, no vienas puses, bet muižniekiem un saimniekiem, no otras, izpaudās gan tādā pasīvā protesta formā kā laukstrādnieku masveida došanās uz pilsētām, gan arī aktīvā revolucionārā cīņā. Līdz ar kapitālisma nostiprināšanos lauksaimniecībā, palielinājās kalpu ekspluatācija, pasliktinājās dzīves apstākļi. Tādēļ laukstrādnieki lielā skaitā atstāja savas dzīves vietas un pārcēlās uz pilsētām, sevišķi rīgu, ioplūstot pilsētas proletariāta rindās. Par to liecina straujais pilsētu ie-

¹ Stučka P. 1905.gads Latvijā, 33.lpp.; Krastiņš J. 1905.gada revolūcija Latvijā, 160.lpp.

² Stučka P. 1905.gads Latvijā, 35.lpp.

³ Piemēram: "Arodnieks", 1912, 1.februāri; "Laika Atbalss", 1912, 22.septembrī, 27.oktobrī; "Dzīves Balsis", 1913, 1.aprīlī; "Jaunā Dienas Lapa" 1910, 16.janvāri, 9.martā, 17.februāri; "Kāvi" 1910, 27.augustā, 1911, 11.maijā u.c.

dzīvotāju skaita pieaugums. Piecdesmit gados (1863.-1914. g.) pilsētu iedzīvotāju skaits Latvijā auga vairāk nekā 5,5 reizes, kamēr lauku iedzīvotāju skaits-tikai 1,5 reizes. 1914.gadā janvārī Latvijā, ieskaitot Latgali, bija 1028,8 tūkstoši pilsētu un 1524 tūkstoši lauku iedzīvotāju.¹ Rīgā vien laikā no 1906. līdz 1913.gadam iedzīvotāju skaits palielinājās vairāk nekā par piektdaļu.² Ziņas par lauku iedzīvotāju pastiprinātu pārcelšanos uz pilsētām sniedz gan tā laika prese³, gan arī arhīvos atrodamie gubernatoru ziņojumi.⁴ Tā, piemēram, laikraksts "Kāvi" 1910.gada 3.septembrī rakstīja: "Strādnieki aiziet uz lielākām Latvijas pilsētām - Rīgu, Liepāju, Ventpili, Jelgavu, Valku, kas aug, neskatoties uz ase saimniecisko krīzi. Rīga pēc pēdējās ļaužu skaitīšanas isaugusi par 150 tūkstošiem. No Vidzemes guberņas visvairāk izceļo Cēsu un Rīgas apriņķu dienvidu pagastos dzīvojošie zemnieki, Kurzemē no Dobeles, Bauskas un Grobiņas pagastiem."⁵ Bez tam daudzas laukstrādnieku ģimenes izceļoja arī uz Krievijas guberņām.

Tie laukstrādnieki, kas palika savās dzīves vietās (1913.gadā Latvijā bija apmēram 360 tūkstoši laukstrādnieku), LSD lauku organizāciju vadībā turpināja cīņu par politiskā, tiesiskā un ekonomiskā stāvokļa uzlabošanu. Jau sākot ar 1910.gadu, bija jūtams revolucionārās kustības pacēlums Latvijas laukos. Kā rakstīja "Jaunā Dienas Lapa", 1905.gada "vētīja ļaužu ieskatus, prātus un gara

¹ Стародубский Л.В. Уклад фабрично-заводской промышленности в буржуазной Латвии. Р., 1952, с. 47.

² Piemēram, 1897.gadā Rīgā bija 282 tūkst. iedzīvotāju, 1906.gadā 394 tūkst., 1913.gadā 520 tūkst. Latvijas PSR vēstures saīsinātais kurss. R., 1967, 271.lpp.

³ Piemēram: "Arodnieks", 1913, 10.martā; "Auseklis", 1912, 13.maijā; "Jaunā Dienas Lapa", 1914, 9.jūlijā; "Kāvi", 1910, 27.augustā.

⁴ LKP CK PVI PA, 35.f., 10.apr., 26.1., 36.lpp.

⁵ "Kāvi", 1910, 3.septembrī.

spējas. Ja agrāk saimnieka dūre nospieda kalpu, tagad apzinīgs kalps paceļ galvu, nostājas līdzās saimniekam un pats jau noteic algu savam darbam.¹

1905.gada revolūcijā sociāldemokrāti atradās revolūcionārās kustības priekšgalā kā pilsētās, tā laukos. Sociāldemokrātu vadītie vasaras laukstrādnieku streiki bija viens no lielākajiem revolūcionārajiem notikumiem Latvijas laukos 1905.gadā.

Prāsmīgas darbības rezultātā LSD CK reakcijas gados izdevās saglabāt un saliedēt nelegālās partijas organizācijas laukos. 1910.-1914.gados darbojās 6 lauku organizācijas, kuras, piemēram, 1913.-1914.gadā apvienoja vairāk nekā 1000 partijas biedru. Sociāldemokrātu organizatoriskā vienība un politiskais briedums nosacīja LSD iespējas dziļi un vispusīgi vadīt laukstrādnieku kustību, izstrādāt vienotas prasības u.tml. Pozitīvi lauku organizāciju darbību ietekmēja LSD iekļaušanās KSDSP sastāvā. Bolševiku partijas, it īpaši V.I.ļeņina uzmanība-agrārajam jautājumam ietekmēja arī LSD darbību šajā posmā.

1905.gadā lauku darbaļaudis sociāldemokrātisko organizāciju vadībā pielietoja isti proletāriskus cīņas līdzekļus - streikus, demonstrācijas, kas nereti beidzās ar bruņotām sadursmēm. Šī streiku organizēšanas pieredze lieti noderēja jauno revolūcionāro uzplūdu gados. Dažādās LSD lauku organizāciju vadītajās kampaņās, piemēram, kalpu ligstamajās deramdienās, ražas novākšanas un kulšanas laikā laukstrādnieku cīņa kļuva visai asa, tomēr vēl nesasniedzot augstāko - bruņotās cīņas pakāpi.

Šim periodam ir raksturīga galvenokārt revolūcionāro spēku saliedēšana. Vadot ikdienas cīņu par dzīves un darba apstākļu uzlabošanu, sociāldemokrātiskās organizācijas kaldināja lauku darbaļaudu politisko gatavību cīņai. LSD lauku organizācijas po darīja vienmērīgi, mērķtiecīgi.

¹ "Jaunā Dienas Lapa", 1910, 17.martā.

Jau 1910.gadā vairākās LSD organizāciju konferencēs tika izteikts aicinājums organizēt vienotu laukstrādnieku uzstāšanos pavasara deramdienās, kad saimnieki saļīga gada kalpus. 1910.gada novembrī šādu lēmumu pieņēma, piemēram, LSO Malienas organizācija.¹ "Sociāldemokrāti aicināja laukstrādniekus uzstādīt saimniekiem vienādas, konkrētas prasības, tās formulēt rakstiskos līgumos un oficiāli parakstīt pagastu valdēs. 1911.gada decembrī LSD lauku organizāciju kopīga konference pieņēma laukstrādnieku pamatprasības deramajām dienām.² Lai ar šīm prasībām iepazīstinātu visplašākās masas, LSD lauku organizācijas izdeva speciālas proklamācijas (piemēram, 1912.gadā Liepājā³, 1914.gadā Malienā⁴), kuras tika plaši izplatītas laukstrādnieku vidū.⁵ Proklamācijas ne vien atspoguļoja laukstrādnieku smago stāvokli, bet arī aicināja iesaistīties strādnieku revolucionārajā cīņā. LSD lauku organizāciju izstrādātās prasības paredzēja saīsināt darba dienu, brīvas svētku dienas (arī 1.Maiju) un svētdienas, noteica darba algas minimumu 180 rbļ. gadā ar brīvu saimnieka usturu un apdzīvojamo platību. Plašu atsaucību guva arī prasība par kalpu garīgu neatkarību no saimniekiem, tāpat par sieviešu darba samaksas pielīdzināšanu vīriešu darba samaksai, par laukstrādnieku nodrošināšanu slimību gadījumos un citos,

Apmēram šādas prasības lauku proletariāts izvirzīja jau 1905.gadā. Tā, piemēram, vasaras generālstreika laikā kalpi prasīja paaugstināt algu, ieviest 10 stundu darba

¹ LKP CK PVI PA, 5.f., 1.apr., 1.1.0 3. lp.

² "Cīņa", Nr.119, 1912, 14.februārī.

³ CVVA, 4569.f., 1.apr., 726.l., 453. lp.

⁴ Turpat, 7.apr., 100.l., 13., 68.f., 1.apr., 194.l., 73.lp.

⁵ Turpat, 4568.f., 1.apr., 2353.l., 12.lp.; 3apr., 20.l., 6.lp.; 3.f., 1.apr., 18020.l., 43.-64.lp.; "Jauna Balss", 1914., 8.marta

dienu, atcelt kalpu sievu papilddarbu¹ u.tml.

Tas vēlreiz parāda revolucionārās kustības vēsturisko nepārtrauktību un attīstību. Jauno revolucionāro uzplūdu gados lauku proletariāts turpināja 1905.gadā sākto cīņu, padziļinot un paplašinot prasību loku, neatlaidīgi un atkārtoti izvirzot pirmajā revolūcijā neizcīnītos lozungus.

LSD vietējām partijas organizācijām bija liela loma laukstrādnieku cīņas taktikas izstrādāšanā un streiku kustības vadīšanā. Bez mutiskās agitācijas² lauku organizācijas izmantoja rakstisko - iespieda un izplatīja laukstrādniekiem veltītās proklamācijas un uzsaukumus. Tas palīdzēja sociāldemokrātiem iepazīstināt plašas kalpu masas ar konkrētiem cīņas uzdevumiem, izmantojot tieši vietējos apstākļus.

LSD agitācija palīdzēja lauku darbaļaudīm labāk saskatīt savu beztiesisko dzīvi, rosināja cīņai. Sakarā ar laukstrādnieku masveidīgo augošo neapmierinātību lauku buržuāzija dažādoja līdzekļus tās novēršanai un apslāpēšanai. Saimnieki centās krogos apdzirdīt kalpus, lai pēc tam panāktu sev labvēlīgus līguma noteikumus, mēģināja līgumos ierakstīt punktus, kas aizliegtu laukstrādniekiem atstāt darbu gada laikā un izteikt kādas pretenzijas.² Tomēr viņiem neizdevās kaut cik jūtami ietekmēt laukstrādnieku centienus slēgt rakstiskus līgumus ar tajos iekļautajām kalpu pamatprasībām. Kā liecina tā laika prese, jauno revolucionāro uzplūdu gados šādi līgumi Latvijas laukos tika parakstīti samērā bieži.³

Saimnieki noslēgtos līgumus parasti centās neievērot, tāpēc laukstrādniekiem nācās pielietot revolucionārāku cīņas līdzekli - streiku. Kā 1910.gada rudenī rakstīja laikraksts "Kāvi", "laukstrādnieki mācījās no pilsētu

¹ Krastiņš J. 1905.gada revolūcija Latvijā, 142.lpp.

² "Arodnieks", Nr.4, 1912, 1. februārī

³ "Mālienas Dzīve", 1911, 21.decembrī; "Jaunā Balss", 1911, 14.maijā; "Kāvi", 1911, 1.maijā; "Dzirkstele", 1911, 29.jūlijā; Revolucionārās cīņas kritušo piemīņas grāmata, 2.(1907.-1917.).M.,1936,564.lpp.

strādniekiem aizstāvēt savas šķiras intereses, un tādēļ laukos arvien biežāk izcēlās cīņas starp mantīgajiem un algādžiem".¹

Jauno revolucionāro uzplūdu gados pārsvarā notika ekonomiska rakstura laukstrādnieku streiki. Salīdzinājumā ar citiem Krievijas novadiem Latvijā bija samērā augstas laukstrādnieku algas,² tomēr arī tās nespēja pilnībā nodrošināt kalpu pamatvajadzības. Turklāt algas visos pagastos nebija vienādas. Tādēļ šī perioda streikiem raksturīga prasība paaugstināt darba algu. Streikojošie laukstrādnieki prasīja arī saīsināt darba dienu un ievērot līgumos rakstītās prasības. Organizētas uzstāšanās lielsaimnieku saimniecībās un muižās notika gandrīz visos apriņķos jau revolucionāro uzplūdu sākuma gados. Tā, 1910. gadā streiki bija Mālpils apkārtnē,³ 1911. gadā augstāku darba algu un labāku uzturu panāca Lazdonas draudzes skolotāja Medņa laukstrādnieki,⁴ 1911. gadā darba dienas saīsināšanu izcīnīja arī Aizkraukles mācītājmuižas strādnieki⁵ un Alojās apkārtnes laukstrādnieki.⁶ Laukstrādnieku streiki notika Madlienas-Gaismas, Malienas, Vidienas, Ventspils organizāciju teritorijās,⁷ Jelgavas orga-

¹ "Kāvi", 1910, 17. septembrī.

² Gada kalpi ar saimnieku uzturu vidēji saņēma sekojošas algas: 1910. g. puīši - 100-150 rbļ., meitas līdz 70-50 rbļ.; 1911. g. atsevišķos Vidzemes guberņas pagastos puīši 130-180, meitas 105 rbļ.; 1912. g. - 150-200 un 70-100 rbļ.; 1914. g. atsevišķos Vidienas un Malienas pagastos sasniedza puīšiem 150-180 rbļ., meitām 90-125 rbļ. Pēc "Laika Balss". 1911, 12. aprīlī; "Kāvi", 1911, 3. maijā 1913, 13. aprīlī; "Dzīves Balss", 1914, 16. janvārī; "Dzīves Atbalss", 1914, 17. februārī; "Kurzemnieks", 1912, 2. martā.

³ "Jaunā Dienas Lapa", 1910, 9. jūnijā.

⁴ "Kāvi", 1911, 29. jūnijā.

⁵ "Arodnieks", 1912, 1. aprīlī.

⁶ LKP CK PVI PA, 35. f., 12. apr., 10. l., 1. lp.

⁷ "Arodnieks", 1912, 20. maijā, 20. septembrī.

nizācijas ietvaros visaktīvāk streiku kustību vadīja Šķi-
bes pagasta sociāldemokrātu pulciņš.¹

Sociāldemokrāti, ievērojot konkrētos vietējos apstāk-
ļus, aicināja laukstrādniekus izvirzīt savas prasības
saimniekiem visneizdevīgākā laikā.² Tā, 1914. gadā siena
novākšanas laikā darbu pārtrauca vairāku saimniecību un
muižu kalpi Ventspils un Kuldīgas apkārtnē³, pie Ērgļiem
pēc pusotras dienas streika sadzīves apstākļu un uztura
uzlabošanu panāca 2 māju kalpi (13 cilvēki)⁴ u. tml.

Ar 1912. gadu laukstrādnieku cīņa plašu vārienu guva
arī rudenos, tā sauktajās kuļamlaika kampaņās. Vadoties
no lauku organizāciju konferenču lēmumiem, partijas bied-
ri izdeva un izplatīja proklamācijas⁵, kurās tika norā-
dīts uz nepieciešamību organizēti protestēt pret garo
darba laiku un naktsdarbiem kulšanās. Sociāldemokrāti
aicināja strādniekus cīnīties pret alkoholisko dzērienu
lietošanu, par pilnīgas darba drošības garantēšanu un par
tiesībām saņemt atlīdzību sakropļošanās vai citos nelai-
mes gadījumos, kas visbiežāk notika tieši šajā lauku dar-
bu posmā. Atsaucoties sociāldemokrātu aicinājumam, rudens
kulšanas talku laikā streikoja vairāku lauku organizāci-
ju teritorijā esošo pagastu laukstrādnieki, piemēram,

¹ Revolucionārās cīņās kritušo piemēģas grāmata, 2.,
581. lpp.

² Tika izdotas speciālas proklamācijas, piemēram, no
Vidienas organizācijas 1912. g. "Visiem laukstrādniekiem"
no Jelgavas organizācijas 1913. g. "Darba tauta atmosties"
pēc LPSR Revolūcijas muzeja Inv. Nr. 8533-VII; LPSR CVVA,
4569. f., 1. apr., 811. l., 28. lp.

³ "Strādnieku Balss", 1914, 17. jūlijā, 9. jūlijā.

⁴ Turpat, 1914, 8. jūlijā.

⁵ Piemēram, Malienas komitejas 1912. g. izdotajā "Nost
verģu dienas"; 1913. g. izdotajā "Biedri laukstrādnieki",
Madlienās-Gaismas. 1913. g. izdotajā "Visiem kūlēģiem"
u. c. Skat. LPSR CVVA, 4569. f., 1. apr., 2328. l., 39. lp.
2440. l., 381. lp. 4568. f. p. 1. apr., 2517. l.,
1. lp.

Šķības pagastā¹ (Jelgavas organizācija), Saikavas pagastā² (Mālienas organizācija), Ventspils apkārtnē³ un citās vietās.

Lauku sociāldemokrātiskās organizācijas aicināja laukstrādniekus energiski izteikt savas prasības. Tā, piemēram, 1911.gada pavasarī pēc 3 dienu vienprātīga streika tika panākta gan darba algas paaugstināšana, gan arī strādnieku skaita palielināšana Aumeistaru muižā.⁴

Latvijas lauku buržuāzija izmantoja savas ekonomiskās un lauksaimniecības biedrības vienotai cīņai pret laukstrādnieku augošajiem nemieriem. 1910.-1914.gados šīs biedrības daudz uzmanības veltīja jautājumam par saimniecību nodrošināšanu ar darba spēku. 1911.gadā Ģ.Stučka rakstīja: "Lēts kapitāls, jaunākā zinātne un tehnika, kā arī krietns darbaspēks - tikai un vienīgi var glābt mūsu lauksaimniecību. Mūsu lauksaimnieku sabiedrības, kuras vispirms būtu aicinātas pirmo divu apstākļu uzlabošanai (lēta kapitāla gādāšanai un tehnikas un zinātnes pacelšanai), šai ziņā tikpat kā nekā nav darijušas, bet par to tās ar sparū ķeras pie strādnieku jautājuma "noķārtošanas".⁵ Buržuāziskie laikraksti ieteica dažādus variantus, kā piesaistīt laukstrādniekus pie muižām, aizkavēt kalpu izceļošanu un mainību. Tomēr galvenais praktiskais pasākums, ko Latvijas lauku buržuāzija un vācu muižniecība veica, bija laukstrādnieku vervēšana un ievēšana no Krievijas guberņām (visvairāk no Latgales, kas tolaik ietilpa Vitebskas guberņā), Lietuvas, Polijas, Vācijas. Lauku buržuāzijas nolūks bija radīt lēta darbaspēka rezerves armiju, tā ietekmējot vietējo laukstrādnieku nemierus. Kā norāda P.Stučka, ievestajiem laukstrādniekiem bija jāiz-

¹ Revolucionārās cīņās kritušo piemīņas grāmata, 2., 81.lpp.

² "Laika Atbalss", 1912, 6.oktobrī..

³ Turpat, 1912, 15.sept. pielikums.

⁴ "Jaunā Balss", 14.maijā; "Kāvi", 1911, 11.maijā.

⁵ "Laika Balss", 1911, 12.maijā."

pilda vienkārši streiklauža loma.¹ Savukārt muižniecībai bija cits nolūks. Kā savā monogrāfijā raksta I. Apine², 1905. gada revolūcija parādīja, cik nedrošas ir vācu muižniecības pozīcijas, jo tai nebija "savu" apakšslāņu, un tā palika viena tautas nauda jūrā. Tāpēc, atsaukdami uz darbu roku trūkumu laukos, Baltijas vācu muižnieki pulcēja ap sevi vācu zemniekus un kalpus, lai tādējādi nostiprinātu savu stāvokli. Šie pasākumi tika attaisnoti kā vācu prefuzbrukums un atbilde uz latviešu sacelšanos 1905. gadā. Tomēr uzkurināt nacionālo naidu neizdevās ne vācu muižniecībai, ne vietējiem latviešu budžiem. LSD un arī legālā prese atsedza strādnieku ieviešanas un Baltijas kolonizācijas būtību, aicināja dažādu tautību laukstrādniekus iziet vienotā cīņā pret ekspluatatoriem.

Ievestajiem kalpiem bija zemāka darba alga kā vietējiem, ļoti slikti dzīves un darba apstākļi. Tas sekmēja šo laukstrādnieku iesaistīšanos revolucionārā kustībā. Sākumā 1911.-1912. gadā protests bija samērā stihisks un izpaudās bēgšanā no darba devējiem. Tā, 1911. gadā Ergemē aizgāja krievu strādnieki³, 1912. gada septembrī Valkas apriņķa Annas pagastā-vācu kolonisti⁴, Jelgavas apriņķa Lieltesavas pagastā-vairāki Latgales strādnieki⁵. Bija gadījumi, kad ievestie strādnieki neparakstīja saimnieku sastādītos darba līgumus⁶. Bez pasīvā protesta formām (bēgšana, lēna strādāšana, vēla celšanās no rītiem u. tml.) arī ievestie laukstrādnieki pakāpeniski iesaistījās streikos, vispirms ar ekonomiskām prasībām. Šādos streikos

¹ "Laika Balss", 1911, 12. maijā.

² Apine I. Latvijas sociāldemokrātija un nacionālais jautājums. R., 1974, 160. lpp.

³ "Jaunā Dienas Lapa", 1910, 17. februārī.

⁴ "Kāvi", 1911, 3. jūlijā.

⁵ "Arodnieks", 1912, 1. februārī.

⁶ "Latvija", 1910, 14. decembrī.

piedalījās gan krievu¹, gan vācu² strādnieki. Ievesto laukstrādnieku streikiem, kas nenotika bez vietējo sociāldemokrātisko organizāciju ietekmes, bija liela loma Latvijas lauku proletariāta internacionālajā un politiskajā audzināšanā.

Saasinoties āķīru cīņai laukos, cēlās ne tikai vietējo, bet arī ievesto laukstrādnieku apzinīgums. Pēdējie uzstādīja arvien augstākas prasības, tādas pašas kā vietējie kalpi.³ Ievesto un vietējo laukstrādnieku sekmīga cīņa parādīja, ka lauku organizācijas praktiski īstenoja LSD nosprausto līniju: "...ieturēt pareizu politiku pret ienācējiem..., tas ir masāk nacionālistiski, ņet vairāk s.-d.-ski!"⁴ Tas, ka kalpi ievēroja un īstenoja proletāriskā internacionālisma principu, bija liels LSD lauku organizāciju panākums. Jo vairāk tāpēc, ka latviešu buržuāzija pretstatā krievu šovinismam un vācu kolonizācijas pasākumiem kurināja vietējo buržuāzisko nacionālismu.

Jauno revolucionāro uzplūdu gados sociāldemokrāti bieži izmantoja pirmajā revolūcijā piekoptos cīņas paņēmienus, piemēram, tik populāro un Latvijas apstākļiem tipisko cīņas veidu - baznīcu demonstrācijas. Šādas demonstrācijas 1905.gadā bija jauna un tieši Baltijai raksturīga cīņas forma, kas pauda latviešu tautas naidu pret baronu un mācītāju ciešo sadarbību. Sociāldemokrāti 1905.gadā prasmīgi izmantoja baznīcas, kas laukos bija viena no galvenajām ļaužu pulcēšanās vietām. Tipisku baznīcu demonstrāciju P.Stučka raksturo sekojoši: "Tiklīdz māci-

¹ 1911.gadā streikoja krievu strādnieki Mežotnē, 1912.gadā - pie Valkas, Rencēnu muižā.

² 1910.g. streikoja vācu strādnieki Dauguļu muižā, Mālpilī u.c.

³ Tā, piemēram, 1911.gadā Svitenē laukstrādnieki no Lietuvas prasīja puīšiem gada algu līdz 200 rbļ., bet meitām - līdz 130 rbļ. - "Laika Balss", 1911, 19.aprīlī..

⁴ Stučka P. Tautisko centienu nākotne un nākotnes tautiski centieni. - "Darbs", 1914, Nr.I, 19., 20.lpp.

tājs iesāka savu aizlūgumu par ķeizaru, atšķanēja uzsau-
cieni, tad nozuda parasti mācītājs un revolucionārs ieņē-
ma savu vietu. Ērgelnieks uzrāva "Dievs kungs ir mana
stipra pils" un sociāldemokrāti izkaisīja revolucionāro
dziesmu tekstu šim korālim."¹ Šī kustība kļuva regulāra,
visaugstāko kāpinājumu sasniedzot 1905.gada vasarā, kad
bazniņu demonstrācijas notika Rīgas, Cēsu, Bauskas, Aiz-
putes, Jaunjelgavas apriņķos² un citur. Pirmā bazniņu
demonstrācija pēc 1905.gada notika 1910.gada aprīlī Gros-
tonā³. Biežāk tās organizēja vēlāk - revolucionārā kāpi-
nājuma (1913.-1914.) gados (Madlienas-Gaismas organizā-
cijā⁴, Malienā⁵). 1914.gada pavasarī pie Grostonas baz-
nīcas bija izkaisītas proklamācijas, uzvilkti karogi.
Lieldienu dievkalpojuma laikā Lazdonas pareizticīgo baz-
nīcā sociāldemokrāti palaida baltu balodi ar sarkanu len-
tu (tāds tika palaists arī 1905.gada 8.maijā Vietalvas
baznīcā)⁶. Līdzīgi gadījumi risinājās arī Vidienā - Jaun-
piebalgas luterāņu baznīcā, Valmieras mācītājmuižā un
citur. Tāpat kā 1905.gadā šīs demonstrācijas nebija tik-
daudz antireligiska, cik pretvalstiska rakstura. Jauno
revolucionāro uzplūdu gados LSD organizācijas atdzīvinā-
ja revolucionāriem notikumiem tik bagātā, bet reakcijas
noslāpētā 1905.gada cīņas formas, parādīja masām, ka re-
volucionārās tradīcijas dzīvo, ka proletariātam jāgata-
vojas jaunai, uzvarošai revolūcijai. Taču bazniņu demon-
strācijas šajā posmā neguva tik plašu masveidīgumu kā
1905.gadā. To vispirms noteica pašas revolucionārās

¹ Stučka P. 1905.gads Latvijā, 7.lpp.

² Turpat.

³ LPSR CVVA, 4568.f., 1.apr., 2440.l., 208.lp.

⁴ LKP CK PVI PA, 35.f., 12.apr., 311.l., 7.lp.; LPSR
CVVA, 4568.f., 2440.l., 236.lp.; "Dzīves Balss", 1914,
4.maijā.

⁵ Baleviča L. Daži šķīru cīņas izpausmes veidi laukos
zemē un Kurzemē 1908.-1914.g. "LPSR ZA Vestis" 1962, Nr.I,

⁶ Stučka P. 1905.gads Latvijā, 7.lpp.

rustības pacēluma pakāpe, kas vēl nesasniedza Piektdāgada līmeni. Bez tam šīs cīņas formas sašaurināšanu ietekmēja šķiru attiecību noskaidrošanās laukos. Saimnieki vairs negāja kopā ar kalpiem pret muižu un baznīcu.

Arī jauno revolucionāro uzplūdu gados lauku darbaļaužu protests pret baznīcu un mācītājiem kā pastāvošās iekārtas atbalstītājiem, carisma pārkrīvošanas politikas iestotājiem sevišķi skolās¹ izpaužas vairākās citās formās.

Atrastie arhīva materiāli liecina par jaunatnes neapmierinātību ar skolās valdošo kārtību. Tā, vairāku mācību iestāžu audzēkņi (Kuldīgas skolotāju seminārā², Valmieras pilsētas skolās³, Vecgulbenē⁴ u.c.) tika godīti par sliktu izturēšanos pret krievu valodas un ticības mācību priekšmetiem, par brīvdomību u.tml. Vairākās draudzēs, piemēram, tikai 1910.gadā Lazdonā, Mārcienā un Grostonā⁵ (Mālienas organizācijas teritorija) mācītāji atteicās strādāt, jūtot pret sevi vērsto tautas neapmierinātību un naidu. Šeit vairāk gan kā stihisks protests bija arī mācītājmuižu un to saimniecības ēku dedzināšanas gadījumi. Jauno revolucionāro uzplūdu gados laukos samazinājās baznīcu apmeklētāju skaits (Kuldīgā, Mežmuižā⁶ u.c.). Pat reakcionārā "Rīgas Avīze" spiesta atzīt, ka Vidzemē baznīcas kļūst tukšākas.⁷ Tas liecināja par lauku trūcīgo

¹ Mācību plānos visvairāk stundu tika paredzētas krievu valodas un ticību mācības apgūšanai. Tā dzimtas valodas kursam bija semināros paredzēts četras reizes mazāk stundu nekā reliģijas. Ruberts J. Latvijas skolotāji un skolu jaunatne 1905.-1907.gada revolūcijā. R., 1965, 17.lpp.

² LPSR CVVA, 259.f., 2.apr., 2.l., 3.-90.lp. 4; turpat, 7595.f., 1.apr., 43.l., 7.lp.

³ Turpat, 4568.f., 1.apr., 2440.l., 143.lp.

⁴ "Kāvi", 1911, 30.aprīlī.

⁵ "Rīgas Avīze", 1910, 7.februārī; 1910, 8.decembrī; "Latvija", 1910, 26.novembrī; "Kāvi", 1910, 15.oktobrī.

⁶ "Jaunā Dienas Lapa", 1910, 20.janvārī.

⁷ "Rīgas Avīze", 1910, 28.janvārī.

Iedzīvotāju apziņas līmeņa celšanos, jo tieši viņi atrāvās no baznīcas. Turpinot 1905.-1907.gadā uzkrāto cīņas pieredzi, jauno revolucionāro uzplūdu posmā partija sekmiīgi savienoja savu nēlegālo darbību ar cīņu par masām legālajās organizācijās. Baznīca vairs nebija kā agrāk gandrīz vienīgais iedzīvotāju pulcēšanās centrs, jo pastāvēja dažādas legālas kultūrizglītības, dziedāšanas u.c. biedrības, kur sociāldemokrāti veica rosīgu masu audzināšanas darbu. Tā kā revolucionāro uzplūdu vilnis 1910.-1914.gados nesasniedza tādu augstumu un plašumu kā pirmajā revolūcijā, arī dažas citas pirmās revolūcijas laikā pielietotās cīņas formas tika izmantotas mazāk. Tas sevišķi jāsaka par masu demonstrācijām. Tikai ar 1913.gadu, kad visā Krievijā bija jūtams revolucionārās kustības pacēlums, strādnieku šķiras politiskos svētkus (9.janvāri, 1.Maiju) vairākos LSD lauku organizāciju centros, piem. Liepājā, Pļaviņās, Ventspilī proletariāts atzīmēja ar demonstrācijām.¹ Ar 1913.gadu lauku organizācijās atsākās arī mītiņi. Tādus sarīkoja LSD Madlienas-Guismas organizācijas biedri, piem., Aizkrauklē², Sīmalē³ un citur. 1914.gada jūnijā sakarā ar LSD 10.gadadienu mītiņi notika arī Rīgas un Cēsu apkārtnē⁴. Mītiņos tika izteikts protests pret darba tautas apspiedējiem, izskaidroti sociāldemokrātijas mērķi un tuvākie uzdevumi. Lai izvairītos no iekrišanas, mītiņos piedalījās daudz mazāk biedru nekā 1905.gadā, maz bija tādu gadījumu, kad kopā sapulcējās ap 300 cilvēku⁵, tomēr, kā atzīst partijas prese⁶, pēc tiem cēlās masu aktivitāte, palielinājās sociāldemokrātijas biedru skaits.

¹ LKP CK PVI PA, 35.f., 12.apr., 112.l., 5.lp.

² Turpat, 35.f., 2.apr., 104.l., 26.lp. .

³ "Cīņas Biedrs", 1914, janvāri, februāri.

⁴ LPSR CVVA, 3.f., 5.apr., 43.l., 7.lp.

⁵ "Strādnieka Balss", 1914, 21.jūlijā.

⁶ "Cīņas Biedrs", 1913, janvāris-februāris.

Jauno revolucionāro uzplūdu gados lauku organizāciju sociāldemokrāti izmantoja arī Piektdā gada revolūcijā plaši praktizētās bērnu demonstrācijas. Šai cīņas metodei bija politisks raksturs. Rīgā bērnu demonstrācijas un mitiņi kapos notika jau 1903. un 1904. gados, bet plašu pielietojumu un masveidīgumu ieguva, sākot ar 1905. gada janvāri. Tā, piemēram, 17. un 18. janvāri mitiņi un demonstrācijas notika 4 kapeētās, bija arī sādursmes ar policiju.¹ Jauno revolucionāro uzplūdu gados bērnu gājienos un mitiņos piedalījās ļoti plašas tautas masas, tomēr šo cīņas formu kā darbaļaužu audzināšanas iespēju pielietoja gandrīz visās LSD organizācijās. 1910. gada 28. septembrī Kokneses kapos notika Madlienas-Gaismas organizācijas pirmā lielākā spēku skate pēc 1905. gada. Šīs organizācijas vadošā biedra, rajona Ispildu komitejas locekļa Pētera Auļicima bērēs piedalījās pārstāvji no visiem organizācijas rajoniem. Kapos tika teiktas revolucionāras runas, dziedātas revolucionārās dziesmas, nolikti ziedi un vainagi ar lentām, kuru uzraksti apliecināja partijas biedru apņemšanos turpināt 1905. gadā sākto cīņu.² Līdzīga demonstrācija notika 1911. gada 24. jūlijā, kad LSD Jelgavas organizācijas biedri piedalījās Rīgas komitejas propagandista Jāņa Pelūdes bērēs Emburgas kapos.³ 1912. gada 15. septembrī Jelgavas katoļu kapos apglabāja organizācijas komitejas locekli, propagandistu, aktīvu cīnītāju kopš 1905. gada Pēteri Milleru. Bēru mitiņā piedalījās gan Jelgavas strādnieki, gan pārstāvji no Rīgas organizācijas IV rajona, gan organizācijas biedri-laukstrādnieki.⁴ 1914. gada 15. februārī plašas Ventspils organizācijas

¹ Stučka P. 1905. gads Latvijā, 5. lpp.

² Revolucionārās cīņas kritušo piemīnas grāmata. 2., 436. lpp.; LPSR CVVA, 4568. f., 1. apr., 122. l., 1.-11. lp. turpat, 1226. l., 8. lp.

³ Revolucionārās cīņas kritušo piemīnas grāmata. 2., 581. lpp.

⁴ Turpat, 530. lpp.; "Laika Atbals", 1912, 23. septembris.

biedru masas izvadīja aktīvo organizācijas locekli Emilu Ķēzi, vienu no revolucionārās Ķēzes ģimenes dēliem.¹

Lauku organizācijas rīkoja demonstrācijas ne tikai savu biedru, bet arī partijas darba atbalstītāju bēres. Laužu sapulcēšanās kopsētās tika izmantotas politiskai agitācijai, protesta izteikšanai pret masu ekspluatāciju un smagajiem dzīves apstākļiem. 1913.-1914.gados mītiņus kapos sekmīgi izvērsa Vidienes, Liepājas, Madlienas-Gaismas organizāciju biedri.² Policija centās izsekot bērnu demonstrāciju norisei, pēc tām bieži arestējot dalībniekus. Jāievēro, ka ne katrreiz varēja teikt atklāti revolucionāras runas, tomēr šīm demonstrācijām bija spilgts, pret carisko patvaldību un kapitālistisko ekspluatāciju vērstas protesta raksturs.

Latvijas laukos jauno revolucionāro uzplādu gados notika tālāka šķiru pretrunu saasināšanās. Proletariāts dažādoja un pilnveidoja revolucionārās cīņas formas. Atšķirībā no 1905.gada laukstrādnieki uzstājās gan pret muižu, gan bagātajiem saimniekiem. Cīņu vadīja LSD lauku sociāldemokrātiskās organizācijas, kas ar savu darbību aptvēra visu Latvijas teritoriju (Vidzemes un Kurzemes guberņas). Lauku sociāldemokrāti sekmīgi izmantoja 1905.gadā pielietotās cīņas metodes. Lai gan revolucionārā kustība neguva tik plašus apmērus kvantitatīvā ziņā, tomēr tā notika organizēti, sistemātiski, sasniedzot augstāko pakāpi 1913. un 1914.gadā. Pirmais pasaules karš daļēji pārtrauca šos uzplūdus.

Apgūstot cīņas pieredzi, mācoties no sakāves kļūdām, pārbaudot apgūtās cīņas veidus turpmākajā revolucionārajā darbībā, Latvijas tāpat kā visas Krievijas proletariāts savienībā ar trūcīgo zemniecību jauno revolucionāro uzplādu gados ieguva tālāku revolucionāro rādījumu, kas palīdzēja gīt uzvaru pār buržuāziju 1917.gadā.

¹ Revolucionārās cīņās kritušo piemīņas grāmata, 2. 530.lpp.; MKP CK PVI PA, 35.f., 12.apr., 318.l., 1.-21.lp.

² Revolucionārās cīņās kritušo piemīņas grāmata, 2., 543.lpp.; MKP CK PVI PA, 35.f., 12.apr., 104.l., 26.lp "Dzīves Balss", 1914, 16.februārī.

A. ARNTS
Rīgas Politehniskais
institūts

PAR LKP TEORĒTISKO CIŅU 1905.-1907.GADA
REVOLŪCIJAS JAUTĀJUMOS BURŽUĀZISKAJĀ LATVIJĀ

LKP teorētiskā ciņa 1905.-1907.gada revolūcijas jautājumos buržuāziskajā Latvijā ieņēma svarīgu vietu ciņā pret buržuāzisko ideoloģiju.

Buržuāziskās diktatūras gados LKP, balstoties uz marksistiski ļeņinskajiem metodoloģijas principiem, izstrādāja 1905.-1907.gada revolūcijas Latvijā galvenās pamatproblēmas. Tika noskaidrota LSD darbības izcilā loma tautas masu revolucionārās kustības vadīšanā, atklātas pirmās Krievijas revolūcijas likumsakarības, pie kam revolūciju Latvijā aplūkoja kā pirmās Krievijas buržuāziski demokrātiskās revolūcijas sastāvdaļu, kas pēc savā rakstura un virzītāju spēkiem neatšķinās no tās.

1905.-1907.gada revolūcijas Latvijā vēsture tika izstrādāta, nepārtraukti atmākojot buržuāzisko vēsturnieku un sociāldemokrātu falsifikācijas. Tāpēc 1905.-1907.gada revolūcijas pamatproblēmu marksistiskai izstrādāšanai bija liela zinātniska nozīme, līdz ar to tika bagātināta LKP teorētiskā bāze ciņai pret buržuāzisko ideoloģiju.

Latviešu buržuāzisko vēsturnieku darbu historiogrāfiju par 1905.-1907.gada revolūcijas jautājumiem ir devis A. Birona.¹ Tomēr vēsturnieku pētījumos līdz šim vēl nav noskaidrots, kā LKP teorētiskā darbība buržuāziskās diktatūras periodā kalpoja ciņai pret buržuāzisko ideoloģiju.

¹ Бирон А.К., Дороменко Б.В. Советская историография Латвии. Р., 1970, с.228-229.

Birona A. Baltvācu un latviešu buržuāziskā historiogrāfija par 1905.-1907.g. revolūciju Latvijā, "Latv. PSR ZA Vestis" 1968, Nr.9, 13.-22.lpp.

Raksta mērķis: pirkārt, parādīt LKP teorētisko cīņu, no-skaidrojot 1905.-1907.gada revolūcijas Latvijā vēstures pamatproblēmas, otrkārt, apgaismot LKP ideoloģisko cīņu, organizējot masu pasākumus 9. un 13.janvāra dienu atcerei, izskaidrojot darbaļaudīm revolūcijas vēsturisko nozīmi un šķiras cīņas turpmākos uzdevumus.

Izcili nopelni 1905.-1907.gada revolūcijas vēstures izstrādāšanā ir P.Stučka, kura darbi "1905.gads Latvijā",¹ raksti "1905.-1925.g."², Priekšvārds grāmatāi "9. un 13.jan-vāris"³ u.c. ir ievērojams ieguldījums Latvijas revolucionā-rās kustības vēstures izpētē. P.Stučka savos darbos atmas-koja latviešu buržuāzisko vēsturnieku un politiķu, Latvi-jas meļševiku nezinātniskās un tendenciozās 1905.gada revo-lūcijas notikumu, cīņas satura un mērķu falsifikācijas. P.Stučkas, J.Krūmiņa-Pilata un citu LKP darbinieku raksti⁴ par 1905.gada revolūcijas problēmām bija ievietoti LKP teo-rētiskajā žurnālā "Cīņas Biedrs", LKP centrālorgānā "Cīņa" un partijas legālajā presē - īpaši kreiso arodnieku žurnā-lā "Vienība".

Latvijas revolucionārās kustības vēstures pētīšanu or-ganizēja un vadīja LKP CK Ārzenju Birojs. 1920.gadā tika izveidota Latvijas Komunistiskās partijas vēstures materiā-lu krāšanas komisija, kuras darbā aktīvi piedalījās un lie-lu zinātnisku darbu veica P.Stučka, bet par komisijas vadi-tāju iecēla K.Pečuku.⁵ Komisija vadīja arī arhīvu nodaļas darbību⁵, kuras galvenais uzdevums bija savākt un sakārtot LKP CK arhīva materiālus, kā partijas organizāciju proto-kolus, atskaites, instrukcijas, uzsaukumus, partijas nele-

¹ Stučka P. 1905.gads Latvijā. M., 1926. 36 lpp

² "Cīņas Biedrs". 1926, Nr.1(31), 1.-13.lpp.

³ 9. un 13.janvāris. 1905.g. janvāra dienas un viņu pēcie-skaņas Latvijā. "Spartaks", 1925, X-XIV lpp.

⁴ LKP CK PVI PA 240.f., 2.apr., 21.lieta, 3.lp.

⁵ Arhīvu nodaļu vadīja Pēteris Zvejnieks, partijas biedrs kopš 1905.gada, par darbiniekiem strādāja: Jēkabs Pūrens, Lucija Blumfelds, Juliāns Krūze, Elvira Stugis, Fridrihs Kalniņš-Vecais, Ernests Bauders, Jānis Hermanis u.c. LKP CK PVI PA, 240.f., 1.apr., 177.lieta, 227. un 478.lapa.

galos un legālos preses un literatūras izdevumus, kuros atspoguļojās Latvijas Komunistiskās partijas daudzveidīgā darbība: tās sākotne - marksistisko pulciņu veidošanās un triju revolūciju vētraiņo cīņu periods, kas noslēdzās ar Padomju varas nodibināšanos 1919.g. Latvijā. Bez LKP materiālu savākšanas un arhīvu materiālu apziņšanas nebija iespējams dziļi un vispusīgi izpētīt revolucionārām cīņām bagātās LKP vēstures lappuses.

Jau 1920.gadā uzsāka no bijušo Pēterburgas un Viļņas kara apgabalu kara tiesu arhīvu politiskajiem materiāliem savākt un pārņemt visas tās lietas, kurās atspoguļojās Latvijas sociāldemokrātijas vēsture, kā, piemēram, sociāldemokrātu tiesu prāvu materiāli u.c.¹ Arī no citu pilsetu arhīviem, piemēram, no Minskas, tika vākti Latvijas sociāldemokrātijas materiāli. 1920.gadā LKP CK Arzēju biroja arhīvu nodaļa savāca daļu no partijas uzskaitiem, kurus paredzēja izdot atsevišķā izdevumā. Padomju Krievijas arhīvos atradās īpaši bagāti materiāli par 1905.-1907.gada revolūcijas notikumiem Latvijā. Par partizānu cīņu, t.s. "mežabrāļu" kustību bija atrodami vērtīgi materiāli Baltijas ģenerālgubernatora kancelejas arhīvā, bija saglabājušies arī ģenerāļa Orlova un citu sodekspedīciju arhīvi.²

Ļoti daudz puļņu tika veltīta, lai savāktu revolucionārās kustības veterānu atmiņas, kas bija vērtīgs LKP vēstures avots, īpaši par 1905.-1907.gada revolucionāro kustību Latvijā. Tāpēc LKP CK Arzēju biroja arhīvu nodaļa, jau sākot ar 1920.gada jūniņu, uzsāka revolucionārās kustības dalībnieku anketēšanu. Par Latvijas revolucionārās kustības dalībnieku anketēm kā 1905.-1907.gada revolūcijas vēstures avotiem pētījumus ir veikusi vēsturniece M. Birone.³ Arī LKP vēstures komisijas darbs "Revolucionārās cīņās kritāšo piemiņas gramatas" izdošanas sagatavošanā, šī darba poli-

¹ LKP CK PVI PA, 240.f., 1.apr., 177.lieta, 227. un 478.lapa.
LKP CK PVI PA, 240.f., 2.apr., 2.v.lieča, 49.lp. un 3.apr., 22.lieta, 117.lapa.

² "Krievijas Cīņa", 1925, 24.sept.

³ 1905.-1907.g. revolūcijas 70.gadadienai veltītās konferences tēzes.kīgā 1975.g. 9.-10.janvārī.R., 1974. 45.lpp.

viskā nozīme un vispusīgs zinātniskais novērtējums dots vēsturnieku M. Birones un A. Birona darbā.¹ Tāpēc atzīmēsim vienīgi to, ka šī milzīgā faktiskā materiāla sagatavošanā palīdzēja arī nelegālā LKP Centrālā Komiteja, Latvijas komjaunatne un kreisās arodbiedrības. Jau 1920. gadā LKJS uzaicināja visas apgabalu organizācijas vākt materiālus par kritušajiem revolucionāriem, deva norādījumus par to, kādi materiāli būtu nepieciešami kritušo cīnītāju raksturošanai.²

LKP centrālorgānā "Cīņa" 1923. gada rudenī bija ievietots Kritušo piemiņas grāmatas redaklēģijas aicinājums sniegt biogrāfiskas ziņas par noslepkavotajiem biedriem, par viņu revolucionāro darbību, iegūt arī kritušo cīnītāju fotogrāfijas. Rakstā atzīmēts, ka jau savāktas ziņas par vairāk nekā 1000 cīnītājiem un buržuāziskās Latvijas benžu upuriem un daudzās revolūcijas cīņu frontēs kritušajiem LKP biedriem. "Ar plašu masu līdzdalību Kritušo piemiņas grāmatai jāklāst par Latvijas strādniecības cīņu labāko liecinieci."³ Līdzīgus uzaicinājumus publicēja arī kreiso arodbiedrību prese.⁴

Šī kapitālā izdevuma pirmais sējums bija kā piemēklis visiem 1905.-1907. gada revolūcijā kritušajiem cīnītājiem. Latvijā legalai izplatīšanai "Prometejs" izdeva divus fotogrāfiju albumus bez tekstiem: "1905. gada revolūcijā kritušo piemiņas gimeņu krājums" un "1905. gada revolūcija. Skatu un ainu krājums." Šo Maskava izdoto albumu LKP grāmatnīca "Daile un Darbs" legalai izpārdeva vairākus simtus eksemplārus.⁵ Bez tam tika pārdrukāti avišu "Cīņa" 1904.-1905. gada visu 24 numuru un LSDSP legalās avīzes

¹ Бирон М. В., Бирон А. К. О подготовке публикации "Книга памяти павших борцов революции". Известия АН Латв. ССР, 1971, №5 (226), с. 53-59.

² LKP SK PVI 240. f., 1. aprī., 445. lieta, 199. lpp.

³ "Cīņa", 1923, sept.

⁴ Strādnieku vienota cīņa. Latvijas Mājamkopēju arodbiedrības rakstu krājums. R., 1928, 7. lpp.

⁵ "Cīņas Vienība", 1927, Nr. 7., 118 lpp. un Cīņas balsis, Apcerējumu un atmiņu krājums... R., 1959, 439.-440. lpp.

"Pēterburgas Latvietis" visu 16 numuru komplekts, izdoti LKP vēstures komisijas sagatavotie apcerējumi, rakstu un dokumentu krājumi: "9. un 13. janvāris 1905.g. janvāra dienas un viņu pēcieskaņas Latvijā" (1925), "Proletāriskā revolūcija Latvijā" I sēj.(1927), "LKP 25 gadi" (1929).

Tādā kārtā LKP CK arhīvu materiāli, P. Stučkas ievērojamie darbi, "Revolucionārās cīņas kritiķu piemiņas grāmata", revolucionāro cīņu veterānu atmiņas un citi dokumentu krājumi, ko publicēja LKP vēstures komisija, ir tā dokumentālā bāze, kas ļāva dziļi un vispusīgi izstudēt 1905.-1907.gada revolūcijas norisi Latvijā, atklāt tās raksturu, īpatnības un virzītāju spēkus, parādīt revolūcijas īpatnības un Latvijas sociāldemokrātijas vēsturiskos nopelnus šķīru cīņas vadībā.

P. Stučkas darbi un LKP vēstures pētīšanas komisijas sagatavotās publikācijas par 1905.-1907.gada revolūcijas vēstures jautājumiem Latvijā veidoja to teorētisko bāzi, kas kalpoja partijas ideoloģiskajai cīņai pret buržuāziskās vēstures zinātnes antimarksistiskajām un nacionālistiskajām koncepcijām.

LKP teorētiskā cīņa pret buržuāziju un latviešu meņševikiem 1905.-1907.gada revolūcijas jautājumos buržuāziskajā Latvijā izvērsās galvenokārt revolūcijas rakstura, īpatnību un virzītāju spēku novērtēšanā. Tāpēc, analizējot LKP teorētiskās cīņas saturu, galveno uzmanību veltīsim buržuāziskās un meņševistiskās vēstures pētīšanas metodoloģijas raksturošanai un viņu nepareizo 1905.-1907.gada revolūcijas Latvijā novērtējumu atmaskošanai. Jāatzīmē, ka Piekta gada revolūcijas rakstura visrupjākā falsifikācija turpinājās arī pēc otrā pasaules kara, kad latviešu baltiešu emigrantu A.Švābes, F.Cielēna, B.Kalniņa u.c. sacerējumi paūz krasī izteiktu antikomunismu, nacionālistu un šovinismu. Tāpēc LKP teorētiskās cīņas buržuāziskās diktatūras gados, kas bija vērstas pret buržuāzisko nacionālistu un sociālreformismu, apgaismošana, kalpo arī mūsdienās cīņai pret imperālistisko ideoloģiju.

Aplūkojot buržuāzisko vēsturisko metodoloģiskos pri-

cipus, varam konstatēt, ka viņu pieeju vēstures pētīšanai noteica valdošās šķiras politika un ideoloģija. Jau marksisma pamatlicēji K. Markss un F. Engelss norādīja, ka buržuāzija ārstu, juristu, mācītāju, dzejnieku, zinātnes vīru... padarījusi par savu samaksātu algotu strādnieku.¹ Vārdos, piemēram, A. Švābe deklarēja vēstures zinātnes objektivitāti, tās neatkarību no politikas, bet vēsturiskos notikumus viņš novērtēja, raugoties caur buržuāzijas šķiras mērķu un centienu prizmu.

Latvijas vēsturi buržuāziskie vēsturnieki apgaismoja kā vienotu plūsmu, noklusējot šķiru antagonismu latviešu tautā. Ideālistiskā pieeja vēsturei kavēja noskaidrot patiesos tautas revolūcijas cēloņus. Tā, skolas mācību grāmatās, runājot par 1905. gadu, vispār netiek lietots termins "revolūcija". Tautas kustības cēloņus pret vācu muižniecību, garīdzniecību un patvaldību izskaidroja ideālistiskā garā - ar latviešu tautas kopības izjūtu. "Tautiskuma sajūta saistīja plašas tautas daļas, arī agrāk pretējus elementus, uz kopējiem mērķiem", teikts T. Zeiferta vēstures mācību grāmatā skolām.

Buržuāziskā vēstures zinātne neizvirzīja uzdevumu atklāt sabiedrības attīstības objektīvās likumsakarības. Gluži otrādi - tika noliegta to eksistēšana. Vēstures zinātne bija pakļauta buržuāzijas šķiras politiskās kundzības un nacionālistiskās ideoloģijas nostiprināšanai tautas masās. Tādas prasības izvirzīja arī izglītības ministrs A. Tentelis, kurš šo posteni ieņēma fašistiskā režīma gados, 1936. gadā vēstures skolotājiem nolasītajās lekcijās. Par vēstures mācīšanas galveno mērķi izvirzīja - audzināt tautā vairāk latviskas pašapziņas.

Visa Latvijas vēsture, tai skaitā arī 1905.-1907. gada revolūcija, buržuāzisko vēsturnieku darbos tika aplukota caur nacionālisma prizmu, kā rezultātā viņu darbi nedeva zinātniski patiesu tautas masu varonīgās cīņas analīzi, tie kalpoja darbaļaužu masu apziņas idejiskai piesār-

¹ Markss K., Engelss F. Komunistiskās partijas manifestis. R., 1970, 39. lpp.

gošanai ar nacionālisma un šovinisma iedi. Lai buržuāzijas kundzībai rastu vēsturisku pamatojumu, Piekta gada tautas revolūcija Latvijā tika vērtēta kā ciņas posms par nacionālas valsts izveidošanu. Revolūcijas vēstures falsifikatoru mērķis bija tautas masās radīt priekšstatu, it kā Latvijas buržuāziskā valsts būtu visas tautas revolucionāro ciņu loļojums.

Visu buržuāzisko vēsturnieku darbus caurstrāvo antikomunisms. Tas vēršas ne vien pret komunisma idejām un nopulgo revolucionāro kustību Latvijā, bet tā smaile vērsta galvenokārt pret V.I. Leņina dibināto Padomju Savienības Komunistisko partiju, pret bolševisma teorētiskajiem, ideoloģiskajiem, organizatoriskajiem un taktikas pamatiem, pret latviešu un krievu proletariāta internacionālo ciņas vienību, kura dzima 1905. gada vēsturiskajās janvāra dienās. Tādā kārtā buržuāzisko vēsturnieku antibolševistiskā nostāja neļāva viņiem dot objektīvi pareizu 1905.-1907. gada revolūcijas Latvijā vēsturisko ciņu atainojumu.

Buržuāziskās diktatūras laikā vienotās idejiskās pozīcijās ar buržuāziju atradās arī meņševistiskās Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas ideologi. Viņi iztēloja sevi par revolucionārās Latviešu Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas ciņu tradīciju un darba turpinātājiem, centās sev piesavināties 1905.-1907. gada revolūcijas vadītāja nopelnus. Starp sociāldemokrātu partijas līderiem bija vairāki 1905. gada revolūcijas dalībnieki, toreizējās Latviešu Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas biedri: A. Buševics, K. Eliass, K. Dēķens u. c.¹ Sociāldemokrātu līderu runās un rakstos divdesmitajos gados mēs sastopamies ar revolucionāru frazeoloģiju, kuru viņi izmantoja, lai iegūtu politisku kapitālu. Latvijas sociāldemokrāti meņševiki 1905. gada tautas revolucionārās ciņu tradīcijas centās izmantot sava politiskā prestiža stiprināšanai darbaļaužu masās, to apziņas idejiskajai pakļaušanai sociālreformismam un nacionālismam.

¹ Rudevics A. Pārdomas par buržuāzisko Latviju. R., 1971, 73. lpp.

1921.gadā tika nodibināta Latvijas vēstures pētišanas biedrība, bet, kā to atzīst paši sociāldemokrāti, līdz 1926.gadam tās darbību neizdevās kaut cik ievērojami attīstīt. 1926.gadā faktiski notika biedrības atjaunošana un par valdes priekšsēdētāju ievēlēja F.Cielēnu, bet arī tad Latvijas vēstures pētišanas darbs virzījās gausi.

Vēstures pētišanas biedrība par savu uzdevumu izvirzīja: vākt dokumentus, literatūru, atmiņas un citus materiālus par 1905.gada revolūciju Latvijā, sarīkot izstādes Rīgā un apriņķu pilsētās, izdot rakstu krājumus. Tomēr no šī plaši iecerētā darba maz kas tika paveikta. Latviešu meļševistiskie vēsturnieki tā arī nesarakstīja nevienu kaut cik nopietnu vispārinošu darbu par revolūcijas vēsturi, bet atsevišķām revolūcijas kaujām veltītām brošūrām bija spilgti izteikta novadpētnieciska ierobežotība.¹

Nedaudzajās atmiņu publikācijās par revolūcionāro kustību Latvijā (1927.), ko izdeva meļševiku līderu vadītā biedrība, sastopamies ar subjektīvu, vēsturiski nepamatotu meļševiku līderu darbības lomas cildināšanu un izcelšanu 1905.-1907.gada revolūcijas notikumos.

Latvijas meļševiku viedoklis par 1905.-1907.gada revolūciju Latvijā pilnībā saskaņēja ar buržuāzijas idejiskām pozīcijām. Viņi, līdzīgi buržuāziskajiem autoriem, 1905.gadu vērtēja kā cīņu posmu par buržuāziskās Latvijas nodibināšanu. Sociāldemokrātu līderi F.Cielēns, Fr.Menders u.c., kā arī LSDSP CK oficiālie uzsaukumi un ievadraksti "Sociāldemokrātā" paūz uzskatu, it kā ar buržuāziskās Latvijas valsts nodibināšanu strādnieku šķīra esot piepildījusi Piektā gada ideālus. Spekulācija ar tautas izlietajām asinīm 1905.gada vēsturiskajās cīņās sociāldemokrātiem bija vajadzīga, lai ietekmetu darbaļaužu masas buržuāzijai vēlamajā virzienā, proti, lai tās atbalstītu buržuāzijas kun-

¹ Bironis A. Baltvācu un latviešu buržuāziskā historiogrāfija par 1905.-1907.g. revolūciju Latvijā. "Latv. PSR ZA Vēstis", 1968, Nr.9(254), 19. un 20.lpp.

dzību un aizstāvētu buržuāzisko demokrātiju. Sociāldemokrātu līderi 1905.gada revolūcijas atcerei veltītajos rakstos sludināja reformismu un darīja visu, lai darbaļaudis novērstu no revolucionāras šķiru cīņas pret pastāvošo iekārtu. Latviešu meļševiki puda tradicionālo II Internacionāles sociāldemokrātisma viedokli. Saskaņā ar to buržuāziski parlamentārā demokrātija tika uzskatīta par galveno ieroci pakāpeniskai valsts varas iekarošanai strādnieku šķiras rokās. Sociāldemokrāti noliedza socialistiskās revolūcijas nepieciešamību, bet cīņu par socialismu saistīja ar socialistisko partiju kompromisu politiku un reformistisku darbību buržuāziskajā parlamentā.¹ F.Cielēns pēc otrā pasaules kara emigrācijā uzrakstītajos darbos īpaši pasvīturo tos sociālreformisma principus, uz kuriem savā darbībā balstījās LSDSP buržuāziskās diktatūras laikā. Viena no tēzēm bija, ka socialisms esot tālākās nākotnes ideāls, kas realizējams demokrātiskā ceļā tad, kad Rietumeiropa pāriešot uz šādu sabiedrisku iekārtu. 1905.gada "sarkanais revolūcijas karogs" latviešu sociāldemokrātiem kālpoja buržuāziskās valsts iekārtas nostiprināšanai.

Šīs Latvijas sociāldemokrātu idejiskās pozīcijas bija šķērslis, kas traucēja noskaidrot Latviešu sociāldemokrātiskās strādnieku partijas izcilo lomu proletariāta un zemniecības cīņas organizēšanā un vadīšanā 1905.-1907.gada revolūcijā, nedeva iespēju pareizi novērtēt revolūcijas raksturu, īpatnības un virzītāju spēkus. Sociāldemokrāti par savu uzdevumu uzskatīja rakstīt latviešu meļševisma vēsturi. 1929.gadā iznāca J.Augškalna-Aberberga darbs par Latvijas sociāldemokrātisko strādnieku partiju, kas pretendēja uz sistemātisku sociāldemokrātu vēstures izklāstu. Autors priekšvārdā norāda, ka darbā izmantoti Latvijas vēstures pētīšanas biedrības savāktie materiāli un grāmata uzskatāma

¹ Социал-демократические партии. Их роль в современном международном рабочем движении. М.-Л., 1927, с.13-14.

kā kolektīvs darbs. Iepazīstoties ar šo oficiālo Latvijas sociāldemokrātu pētījumu, redzam, ka tas bija mēģinājums uzrakstīt Latvijas meņševisma vēsturi. Darbā nav izmantoti arhīvu avoti, LSDSP un LSD kongresu materiāli. Visa latviešu sociāldemokrātiskās strādnieku partijas un LSD vēsture aplūkota atrauti no KSDSP un pirmās tautas revolūcijas Krievijā. Nepareizā gaismā tiek iztulkoti LSDSP II kongresa lēmumi bruņotās sacelšanās jautājumā, piedēvējot tiem krievu meņševiku viedokli. Pie J. Augškalna-Aberberga darbā dotā 1905. gada revolūcijas vērtējuma Latvija mēs vēl atgriezīsimies nākošajās lappusēs, konkrēti kritizējot viņa viedokli par revolūcijas raksturu un virzītāju spēkiem. Tagad vienīgi atzīmēsim, ka par šī darba apšaubāmo zinātnisko vērtību liecina tas, ka J. Augškalna-Aberberga sa- rakstītajā Latvijas sociāldemokrātijas vēsturē runāts tikai par 1905.-1907. gada un 1917. gada februāra buržuāziski demokrātiskajām revolūcijām, pēc tam "pazīd" vesels vēsturiskais periods - Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas uzvara un Padomju varas nodibināšanās Latvijā, tālāk seko slavinājumi buržuāziskajai demokrātijai, kuras veidošanā piedalījušies arī meņševistiskie Latvijas sociāldemokrātijas līderi.

Latviešu meņševiku līderi apzināti izolēja 1905. gadu no 1917. gada Oktobra sociālistiskās revolūcijas. Šo latviešu meņševiku nostāju "Cīņas Biedra" slejās nesaudzīgi atmaskoja J. Krūmiņš-Pilats. Viņš uzsvēra, ka tāda pieeja apliecina visu to gara nevarību un teorētisko glābulību, kāda pārņēmusi mūsdienu sociāldemokrātu idejisko barvežu galvas. Savus cildinājumus 1905. gada revolūcijai sociāldemokrāti izteica, lai, slāpējoties aiz 1905. gada buržuāziskās revolūcijas karogiem, apkarotu 1917. gada proletariāta sociālistisko revolūciju¹, rakstīja J. Krūmiņš-Pilats.

Nelielais ieskaits buržuāzisko vēsturnieku un latviešu meņševiku vēstures pētīšanas metodoloģijā ļauj secināt, ka

¹ "Cīņas Biedrs", 1926, Nr. 1(31), 15. lpp.

viņi nespēja dot zinātniski pamatotu Latvijas tautas revolūcionārās kustības vēstures analīzi. Vēstures zinātne kalpoja buržuāzijas ideoloģijas nostiprināšanai tautas masās.

Vienīgi LKP paveiktais darbs 1905.-1907.gada revolūcijas izpētē, īpaši P. Stučkas, J. Krūmiņa-Pilata un citu latviešu marksistu darbi dod zinātniski argumentētu teorētisko problēmu analīzi un vērtējumu.

Aplūkošim teorētisko cīņu jautājumā par 1905.-1907.gada revolūcijas raksturu Latvijā. Krievijas 1905.-1907.gada revolūcijas rakstura klasisku analīzi ir devis V. I. Ļeņins grāmatā "Sociāldemokrātijas divas taktikas demokrātiskā revolūcijā".¹ V. I. Ļeņins pirmo reizi marksisma vēsturē atsevišķi buržuāziski demokrātiskās revolūcijas īpatnības imperiālisma laikmetā, atklāja proletariāta hegemonu lomā cīņā pret patvaldību un muižniecību un parādīja, ka strādnieku šķiras sabiedrotais buržuāziski demokrātiskajā revolūcijā ir visa zmniecība. V. I. Ļeņins atklāja buržuāziski demokrātiskās revolūcijas sociāli ekonomiskos un politiskos cēlošus, noskaidroja boļševiku taktiku revolūcijā. V. I. Ļeņina izstrādātais Krievijas 1905.-1907.gada revolūcijas rakstura vērtējums pilnībā attiecas arī uz Latvijas revolūcionāro kustību. Te revolūcijas gaitā izpaudās kopējās buržuāziski demokrātiskās revolūcijas likumsakarības.

LKP nelegālā prese buržuāziskās diktatūras gados nopietnu vērību veltīja Krievijas 1905.-1907.gada revolūcijas noskaidrošanai. LKP teorētiskajā žurnālā "Cīņas Biedrs" tika ievietoti vairāki raksti, kuros aplūkoti revolūcijas pamatjautājumi.

Krievijas pirmās tautas revolūcijas rakstura, īpatnību un virzītāju spēku analīzei ir veltīts J. Krūmiņa-Pilata raksts "Piezīmes par 1905.g. revolūciju un viņas dzinējspēkiem (1905.-1907.)."² Tajā J. Krūmiņš-Pilats, balstoties uz V. I. Ļeņina darbu "Sociāldemokrātijas divas taktikas demokrātiskā revolūcijā", atmaskoja meļševiku nepareizo vie-

¹ Ļeņins V. I. Raksti. Tulkots no 4. izd., 9. sēj., 1.-109. lpp.

² "Cīņas Biedrs", 1926, Nr.1(31), 14.-38. lpp.

dokli, it kā buržuāzija būtu bijusi revolūcijas hegemonis, un ar faktiem pierādīja, ka buržuāzija revolūcijas laikā jo dienas, jo vairāk uzstājās taisni pret revolūciju, cenzdams izlīgt ar carismu. J. Krūmiņa-Pilata rakstā pasvītota Krievijas revolūcijas starptautiskā nozīme, uzsvērts, ka "Krievijas revolūcijas rīta vējš tiešām ir izpurinājis sociāldemokrātiski-mietpilsonisko snaudošu Vakareiropas strādnieku kustību". Autors parādīja Krievijas proletariāta izcilu lomu, kas godam stāv pasaules revolucionārā proletariāta avangardā un ir ievadījis jaunu proletāriskās revolūcijas laikmetu.¹

Pirmās tautas revolūcijas rakstura novērtēšanā īpaši izcilu vietu ieņem latviešu marksista P. Stučkas darbi. Tajos mēs atrodam ļeņinisku pieeju visa kopējā revolucionārā procesa analizē, viņa darbi deva nopietnu ieguldījumu vēstures zinātnes izstrādāšanā. P. Stučka rakstā "1905.-1925.g." atzīmēja, ka Piektā gada revolūcijas vēstures notikumi Latvijā vēl ne tuvu nav pienācīgi apgaismoti. "Visi tie notikumi, kas lielākos apmēros, bet atsevišķi norisinājās milzīgās Krievijas valsts robežās 1905.gadā, Latvijā bija kopoti uz nelielas teritorijas un te norisinājās ar tik dramatisku spēku un vienlaidību, kā to cilvēku, kaut lielākā rakstnieka, spalva līdz šim nav pat mēģinājusi uzrakstīt"²

Balstoties uz V. I. Ļeņina doto 1905.-1907.gada revolūcijas raksturojumu, P. Stučka uzsvēra, ka "...mums toreiz visiem bija skaidrība, ka tai jābūt buržuāziskai revolūcijai, taču nozīmē, ka cīņa iet ap demokrātijas iekarošanu."³

Vairākos buržuāzijas un meņševiku autoru darbos piektā gada revolūcija Latvijā arī raksturota kā buržuāziska, bet E. Blanks, E. Silzemnieks un citi autori noliedz šķiru cīņu un revolucionāro kustību Latvijā aplūko vienīgi kā nacionālu cīņu. Tādā kārtā tiek ignorēti revolūcijas sociāli ekonomiskie cēloņi un 1905.-1907.gada revolūcija

¹ "Cīņas Biedrs", 1926, Nr.1(31), 19.lpp.

² Stučka P. 1905.-1925.g. "Cīņas Biedrs", 1926, Nr.1(31), 13.lpp.

³ Turpat, 3.lpp.

Latvijā tiek vērtēta tikai kā politiska cīņa par nacionālas Latvijas valsts izveidošanu. E.Blanks un E.Silzemnieks savos darbos 1905.gada "nemieru" izcelšanās cēloņus raksturoja vienīgi kā nacionālo attiecību saasināšanās rezultātu. Buržuāziskie autori nikni uzbruka revolucionārās latviešu sociāldemokrātu partijas programmas prasībām nacionālajā jautājumā, apvainojot LSDSP nacionālā momenta ignorēšanā, kas esot uzskatāma kā viena no tās lielākajām politiskajām un vēsturiskajām kļūdām. Šiem un citiem līdzīgiem buržuāzisko autoru apgalvojumiem nebija nekāda vēsturiska pamata, jo latviešu sociāldemokrātiem bija izstrādātas revolucionāras prasības arī nacionālo attiecību jomā.

LSDSP prasības nacionālajā jautājumā P.Stučka izklāstīja 1906.gadā rakstā "Provinšu autonomija sociāldemokrātu partiju programmā"¹ LSDSP galvenā nacionālās programmas prasība bija nāciju pašnoteikšanās tiesības. Revolūcijas laikā P.Stučka, viens no pirmajiem Krievijas marksistiem, konkrēti izanalizēja apgabalu autonomijas prasību, parādīdams šīs partijas nacionālās programmas punkta būtību, nozīmi un saskaņu ar demokrātiskā centralisma principu. Latviešu sociāldemokrāti Krievijas pirmās revolūcijas laikā nacionālā jautājuma atrisināšanu saistīja ar visas Krievijas revolucionārās kustības kopējo uzdevumu atrisināšanu - patvaldības gašanu un demokrātiskas republikas nodibināšanu. LSDP nacionālās prasības bija konsekventi revolucionāras, tās pauda proletariāta šķiras intereses. P.Stučka 1905.gada revolūcijas laikā precīzi formulēja arī latviešu sociāldemokrātu nostāju par Latvijas attieksmi pret Krieviju:

"...mēs gribam būt tikai brīvās Krievijas brīva tauta..."²
(Jāpiebilst, ka baltēmigrants, bijušais latviešu meģševīku līderis F.Cielēns nekautrējās apgalvot, ka, lūk, viņš esot

¹ Stučka P. Nacionālais jautājums un latviešu proletariāts. Darbu izlase 1906.-1930. R., 1972, 30.-36.lpp.

² "Pēterburgas Latvietis", 1906, 1.janv.

LSD IV kongresā pirmo reizi formulējis šo nacionālo prasību konkrētā lozungā "Brīvu Latviju brīvā Krievijā". F.Cielēns tādā kārtā mēģināja "apzagt" P.Stušku un iztēlot sevi par nacionālās programmas principu autoru.)

Buržuāziskās diktatūras gados arī sociāldemokrātu prese un literatūra, līdzīgi buržuāziskai, pauda nacionalistisku viedokli, ka Latvijas strādniecība, ejot zem sociāldemokrātu karoga, 1905.gadā esot cīnījies par Latvijas valsti. Latviešu mežševiki un buržuāzija, neraugoties uz savstarpējiem strīdiņiem, kurai šķirai un politiskajai partijai piešķirt Latvijas valsts "krusttēva lomu", galu galā nonāca pie kopēja viedokļa, ka 1905.gada revolūcijai Latvijā bijis nacionāls raksturs, jo tajā cīnījies visa latviešu tauta par Latvijas valsti. Līdzīgus uzskatus savos sacerējumos pēckara gados emigrācijā ir pauduši B.Kalniņš, F.Cielēns, V.Eastjanis, A.Švābe. Raksturīgs arī viņu apgalvojums, it kā revolūcijas dalībnieku nacionālais sastāvs te spēlējis galveno lomu un revolūcija Latvijā uzskatāma tikai par latviešu revolūciju. Vēstures viltotāju politiskais mērķis skaidrs: maksimāli izolēt latviešu strādnieku un pārējo darbaļaužu cīņu pret carismu un muižniecību no krievu un citu nāciju un tautu cīņas pret carisko patvaldību un muižniecības jūgu. Šos latviešu emigrantu uzskatus cenšas izmantot starptautiskās reakcijas spēki, lai apšaubītu Piektais gads cīņās dzimušo krievu un citu tautu, tai skaitā arī latviešu, proletariāta sadraudzību.

Latvijā 1905.-1907.gada revolūcijas gaitā nostiprinājās latviešu, krievu, poļu, ebreju un citu nāciju strādnieku un pārējo darbaļaužu slāņu kopējā cīņa pret kopējo šķiras apspiedēju-patvaldību, muižniecību, pret politisko beztiesību. "Revolucionārās cīņās kritušo piemīņas grāmata" at-

rodam līdzās latviešu sociāldemokrātiem cīnījās no KSDSP un "Bunda" organizācijām, kurus, neatkarīgi no nacionālās piederības, vienoja viens kopējs internacionāls cīņas mērķis - gāzt patvaldību un nodibināt demokrātisku republiku. Šos darbaļaužu cīņas internacionālos momentus 1925. gadā iznākušajā grāmatā "9. un 13. janvāris", priekšvārdā īpaši uzsvēra P. Stučka: "9. un 13. janvāris". Tās ir piemiņas dienas apvienības līgumam, ar proletariāta asiņain rakstītām Ķeņģu un Rīgas sniega laukumos 1905. gadā. Sniegs nokusa, bet asiņainie burči palika abu proletariātu atmiņā un apziņā uz mūsu mūžiem.¹ P. Stučka arī savā darbā "1905. gads Latvijā" izvērta konsekvētu cīņu pret buržuāzijas un meļševiku nacionālistiskajiem revolūcijas rakstura vērtējumiem. Viņš rakstīja: "Latvijas revolūciju bieži sauc par nacionālu, vai par nacionālistisku revolūciju... Betu jādoma, ka vadot hegmona lomā 1905. gada revolūciju, partijai vajadzētu izbrīdīt nacionālu republiku, pat atdalīšanos... Patiesībā nedz sociāldemokrātija, nedz buržuāzija ne 1905, ne vēlākos gados līdz 1917. nekad nav prasījuse latviešiem republiku."²

P. Stučka savā darbā parādīja latviešu sociāldemokrātu internacionālo nostāju nacionālā jautājumā un atmākoja latviešu buržuāzijas politisko nevarību un kontrrevolucionāro gostāju revolūcijā. P. Stučka vērsās pret buržuāzisko vēsturnieku mēģinājumiem viltot revolūcijas virzītāju spēkus, kuri hegmona lomu buržuāziski demokrātiskajā revolūcijā piešķīra buržuāzijai, īpaši lauku turīgajiem saimniekiem. Latviešu buržuāzijas centieniem iztēlot sevi par tautas nacionālās atbrīvošanās cīņu vadošo spēku nav nekāda vēsturiska pamata. Vienīgi konsekvents cīnītājs revolūcijā par politisko, ekonomisko, sociālo un nacionālo atbrīvošanu ar carisma kundzības un feodālajiem spaidiem bija proletariāts. Par latviešu buržuāzijas nespēku, glābuvību, tās nodevību P. Stučka rakstīja: "... revolucionāras buržuāzijas Latvijas pilsētās nebija nedz 1905. g. priekšvakarā, nedz agrāk, nedz arī (piemētināsim) vēlāk."³ Latviešu buržuāzijai nebija nekādu

¹ Stučka P. Nacionālais jautājums un latviešu proletariāts.

² Darbu izlase 1906.-1930., R., 1972, 247. lpp.

³ Stučka P. 1905. gads Latvijā. M., 1926, 34. lpp.

³ "Cīņas Biedrs", 1926, Nr. 1(31), 3. lpp.

nacionālās programmas prasību par atdalīšanos no Krievijas.

Latviešu buržuāzija carismā meklēja politisko atbalstu cīņā pret vācu un citu tautību fabrikantiem. Savas saimnieciskās attīstības bāzi tie redzēja Krievijas tirgū un izejvielu avotos. Latviešu buržuāzija nebija lielākā opozīcijā pret carismu kā krievu buržuāzija un cīņā pret revolucionāro tautu tā pilnīgi nostājās carisma pusē.

1905.-1907.gada revolūcijas laikā latviešu buržuāzija nebija politiski organizēts spēks, kas spētu nostāties revolucionārās cīņas priekšgalā. Ja Krievijas buržuāzija savā politiskajā organizētībā ievērojami atpalika no Krievijas proletariāta organizētības pakāpes, tad, salīdzinot ar krievu, latviešu buržuāzijas politiskā organizētība atrada vēl zemākā pakāpē. Tai nebija izstrādātas arī nekādas prasības pēc nacionālas patstāvības. Latviešu buržuāzijas galēji labēja spārna pārstāvja Fr.Veinberga devīze bija savienot latviešu tautas lietu ar krievu valsts un valdības lietu. Viņš aicināja īsto latviešu tautas aizstāvi meklēt krievu valdībā.

Arī LKP nelēgalajā presē Latvijā bija ievietoti vairāki raksti, kuros atmaskota latviešu buržuāzijas nodevīgā politika 1905.gadā. 1932.gadā novembrī ar hektogrāfu izgatavotajā X rajona avīzē bija ievietots kāds ļoti politiski asi uzrakstīts raksts: "Latvijas valsts 14 gadi". Tajā teikts: "Latvijas buržuāzija nekad nav palaidusi garām gadījumu izdevīgā brīdī pārdot latvju tautu, lai tikai gutu sev kaut sīkus materiālus labumus. Kāda tad īsti izskatās nacionālās Latvijas valsts tapšanas vēsture, kādas rokas tai likušas pamatus? 1905.gadā revolūcijas laikā tautiskā buržuāzija zemiskā padevībā lien cara priekšā un meklē izlīgšanu ar vācu baroniem." Autors tālāk min faktu no J.Jan-sona (Brauna) grāmatas "Baltijas revolūcija" par 1905.gada aprīli Rīgā Melnagalvja namā notikušo vācu junkuru un latviešu nacionālās buržuāzijas priekšstāvju slepeno apspriedi, kuras mērķis bija rast izlīgumu, lai novērstu revolūcijas izvēršanos plašumā. No latviešu puses tajā piedalījās: J.Čakste, J.Veismanis, V.Plute, A.Krastkalns, A.Bergs u.c.

nenošānās starp baroniem un nacionālās buržuāzijas priekšstāvjiem nenotika. "...Ne lūgšanām klausīja vācu junkuri. Tie drebēja vienīgi darba tautas revolucionārā spēka priekšā. Un revolucionārā darba tauta gāja savu cīņas ceļu..."¹

Par buržuāzijas nodevību un tās kontrrevolucionāro lomu 1905.-1907.gada revolūcijā rakstīja arī Latviešu revolucionāro rakstnieku, dzejnieku, un mākslinieku apvienības izdevums "Vienota fronte" 1935.gadā.² Tajā uzsvērts, ka Latvijas liberālā un konstitucionālā buržuāzija necerēja ne uz kādu nacionālu neatkarību un, revolūcijas iebaidīti, drīz pārgāja carisma pusē. Viņa, tāpat kā Krievijas buržuāzija nekad nedomāja par carisma gāšanu. Dažas latviešu buržuāzisko inteligentu grupas bija tik vājas un nestabilas, ka nespēja sarakstīt savas peticijas.

Šiem IKP nelegālajā presē ievietotajiem rakstiem fašistiskās diktatūras laikā bija ļoti liela politiska nozīme reakcijas atmaskošanā un demokrātisko spēku saliedēšanā cīņā par fašisma gāšanu.

Latvijas sociāldemokrātu viedoklis par revolūcijas hegemonu bija ļoti tuvs buržuāzijai. Tā, K. Dēķens vispār noklusēja jautājumu par revolūcijas raksturu, norādot, ka galveno aktivitāti revolūcijā pret caru parādījušajiem zemniekiem un liberāļiem ar prasībām izvest reformas. Latvijas sociāldemokrātu revolūcijas virzītāju spēku vērtējums principā sakrita ar krievu meņševiku viedokli. Tomēr dažas oportūnistiska niānses varam atzīmēt - latviešu meņševiki par 1905.-1907.gada visas Krievijas buržuāziski demokrātiskās revolūcijas vienradzamāko avangardu uzskatīja nevis pilsetu, bet gan lauku buržuāziju. F. Cielēns, B. Kalniņš tavos pēckara sacerējumos pretstata latviešu strādnieku un zemnieku kustību - pārējo Krievijas novadu revolucionārai cīņai. Latvijas sociāldemokrāti - meņševiki, kā V. Caune, F. Cielēns,

¹ X rajona aģ. ze. X rajona komitejas izdevums. 1932, dec.

² "Vienota fronte", 1935, Nr. 2, 2. lpp.

J. Augškalns-Aberbergs neatzina proletariāta hegemoniju revolūcijā un uzskatīja, ka revolūcijas laikā īpaši svarīga loma bijusi saimnieku šķirai - t.i., lauku buržuāzījai. Emigrācijā F. Cielēns 1955. gadā atkārtoja divdesmitajos gados izteiktās atziņas, uzsverot saimnieku visaktīvāko līdzdalību revolūcijā un viņu vadošo lomu rīcības komitejās. Jautājums par zemniecības lomu 1905.-1907. gada revolūcijā Latvijā, par šķirisko noslāņošanos un iekšējo pretrunu attīstību zemniecībā ir dziļi un vispusīgi analizēti P. Stučkas darbā "Darbs un zeme", pie kura mēs pakāvēsimies, noskaidrojot latviešu sociāldemokrātu agrārpolitikas principus.

Buržuāziskajā Latvijā sociāldemokrātu prēsē par revolūcijas hegemonu un virzītāju spēkiem valdīja liels teorētisks juceklis. Oficiālajos LSDSP CK uzsaukumos pavīd doma, ka strādnieku šķira pirmā uzsākusi revolūciju, cīnījusies LSDSP vadībā. Bet tiklīdz sociāldemokrātu līderi mēģina atšifrēt, kura šķira bijusi hegemonu revolūcijā, tā nokļūst strupceļā. F. Cielēns, raksturojot 1905. gada revolūcijas virzītājus, bija atradis jaunu šķiru - inteligenci, kurai piederējusi izcila loma. Nemaz nekautrēdamies no sava politiskā analfabētisma viselementārākajos sabiedrības sociālo slāņu klasifikācijas jautājumos F. Cielēns rakstīja, ka idejisko 1905. g. revolūcijas sagatavošanu veikusi tā jaunā sabiedrības grupa, kura radusies pilsētās līdz ar jaunlaiku apstākļiem - inteligences šķira. P. Stučka ironizēja: "...tagad Rīgas "Sociāldemokrātam" (1925, 30. okt.) pieder tas gods, ka tas atklājis jaunu šķiru, kurai piederējusi 1905. gadā vismaz iniciatora, ierosinātāja loma, tā bijuse - inteligences šķira... Tātad trīs šķiras cīnās ap gožu būt

par Latvijas 1905.g. revolūcijas hegemoni jeb vismaz iniciatoru: strādnieku šķira, zemniecība un inteligences šķira. Pēdējā teorija priekš manas vecās galvas ir pārāk jauna, lai to... uzreiz "parvārtu, pareizāk, sagremotu..."¹

P. Stučka ar faktiem pierāda, ka revolūcijas avangards bija rūpniecības proletariāts. To pašu domu P. Stučka pauž arī citos darbos, piemēram, "1905.gads Latvijā".² Viņš rakstīja: "...ir neapšaubama patiesība, ka visā 1905.g. kustībā Latvijā hegemonija, vadītāja loma piederēja Latvijas proletariātam un viņa avangardei LSDS Partijai."³

P. Stučka pasvītro arī tādu svarīgu faktoru kā LSDSP sociālā bāze, jo tā toreiz bija noteikta strādnieku šķiras, bet ne inteligences partija.⁴ Šī partijas proletāriskā bāze pasargāja LSD no idejiskām svārstībām un oportūnisma virzieniem tās iekšienē nevien revolūcijas gados, bet arī iestājoties smagajam kontrrevolūcijas laikmetam.

Proletariāta hegemoniju revolūcijā Latvijā savos darbos ir īpaši pasvītrotis V. I. Ļeņins. Viņš rakstā "Cīņas jubilejas numuram" uzsvēra: "...streiku statistika par 1905. gadu rāda kums Vidzemes guberņā pirmajā vietā proletāriskās streiku cīņas neatlaidīguma ziņā."⁵ V. I. Ļeņins norādīja, ka latviešu proletariāta "vadošā pirmā loma uzbrukumā absolūtiem neaprobežojās ar streiku cīņu: viņš gāja bruņotās sacelšanās avangardā, viņš vairāk par visiem līdzēja pacelt kustību uz visaugstāko pakāpi, proti, uz sacelšanās pakāpi. Viņš diezin vai ne vairāk par visiem ievilka lielajā revolucionārajā cīņā pret carismu un pret muizniekiem latviešu lauku proletariātu un latviešu zemniecību"⁶ 1924.gadā "Cīņā" marta numurā, kas bija veltīts Ļeņina piemiņai, atkārtoti iespieda V. I. Ļeņina rakstu "Cīņas jubilejas numuram", kas bija uzrakstīts 1910.gadā. Šis dižā Ļeņina idejas

¹ "Cīņas Biedrs", 1926, Nr.1(31), 2.lpp.

² Darba Kalendārs 1926.gadam. M., 1926, 35.-70.lpp.

³ Turpat, 67.lpp.

⁴ "Cīņas Biedrs", 1926, Nr.1(31), 3.lpp.

⁵ Ļeņins V. I. Raksti, 16.sēj., 230.lpp.

⁶ Turpat, 118.lpp.

palīdzēja audzināt strādnieku šķiru un pārējos darbaļaudis cīņai pret kapitāla kundzību buržuāziskajā Latvijā.

Proletariāta vēsturiskā misija revolucionārajā procesā arī mūsdienās ir asas teorētiskās cīņas objekts. Imperiālistiskās buržuāzijas apoloģēti meklē dažādus "argumentus", lai vispār noliegtu strādnieku šķiras vispasaules vēsturisko lomu.

Pēckara gados kopsōli ar starptautiskās reakcijas spēkiem gāja latviešu buržuāziskais vēsturnieks emigrācijā A.Švābe. Viņš kategoriski uzstājās pret proletariāta hegemoniju 1905.-1907.gada revolūcijā Latvijā. A.Švābe nosodīja padomju vēsturnieku viedokli, ka revolūcijas vadītājs Latvijā bija proletariāts un ka tāpēc tā saucama par proletārisku.

A.Švābe neizprata Krievijas revolūcijas atšķirību no buržuāziskajām revolūcijām Rietumos, jo Krievijā virzošais spēks bija proletariāts. Tāpat kā visā Krievijā arī Latvijā revolūcija bija buržuāziski demokrātiska, bet proletariāta vadošās lomas dēļ, kā arī pēc cīņas līdzekļiem (vispārējs politisks streiks, kas pāraug par bruņotu sacelšanos) revolūcija bija proletāriskā.

P.Štučkas darbos par 1905.gada revolūciju Latvijā ir pārliedzinoši pierādīta strādnieku šķiras hegemonā loma revolūcijā. Viņš 1905.gada revolūciju Latvijā apskatīja kā vienotu revolucionāras šķiru cīņas procesu un pierādīja, ka cīņā pret carisko patvaldību un muižniecību proletariāta vadībā iesaistījās visplašākās zemniecības masas. Revolucionārā kustība Latvijas laukos sasniedza tik plašu vārienu, ka to pamatoti var uzskatīt par agrārrevolūciju. Marksistiski ļeņinskajam viedoklim par zemnieku revolūciju kā buržuāziskās revolūcijas sastāvdaļu nav nekā kopēja ar buržuāzisko falsifikatoru sludinātajām tēzēm. V. I. Ļeņins darbos "Sociāldemokrātijas attiecības pret zemnieku kustību"¹, "Sociālisms un zemniecība"² un it īpaši grāmatā

¹ Ļeņins V. I. Raksti, 9. sēj., 192.-200. lpp.

² Turpat, 261.- 268. lpp.

"Sociāldemokrātijas agrārā programma Krievijas pirmajā revolūcijā 1905.-1907.gadā,"¹ noskaidroja agrārās kustības objektīvos apstākļus, kas sagatavoja augsni veco ražošanas attiecību nomaiņai ar jaunām, lai attīrītu ceļu ražošanas spēku attīstībai lauksaimniecībā. Zemnieku cīņas, kuras norisa proletariāta vadībā, galvenais mērķis bija likvidēt feodālisma paliekas, kas kavēja zemes ekonomisko attīstību. Buržuāziski demokrātiskās revolūcijas gaitā bija vispirms jālikvidē muižnieciski monarhistiskā valsts iekārta, jo bez šī politiskā uzdevuma atrisināšanas nebija iespējama arī agrārā jautājuma atrisināšana. Savukārt, bez zemnieku revolūcijas attīstības nebija iespējama buržuāziski demokrātiskās revolūcijas uzvara. 1905.-1907.gada revolūcijā Krievijā agrārais zemnieku jautājums veidoja revolūcijas ekonomisko pamatu un nacionālo īpatnību.

P. Stučka savos darbos, pētiļot agrārās attiecības Latvijas laukos, ir noskaidrojis latviešu zemniecības sociālās noslāņošanās procesu, atklājis dziļu šķiru antagonisma pastāvēšanu pašā zemniecībā.

Analizējot latviešu sociāldemokrātu panākumu cēloņus revolūcijā, jau V.I. Ļeņins minēja, ka tie vispirms ir "augstaka kapitalisma attīstība tiklab pilsētā, kā uz laukiem, lielāka skaidrība un noteiktība šķiru pretrunās..."²

Buržuāzisko vēsturnieku E. Blanka, A. Švābes un citu darbos mēs neatrodam zemnieku agrāro attiecību, to cīņas sociāli ekonomisko cēloņu analīzi.

Vēsturiskajā literatūrā buržuāziskajā Latvijā sastopamies ar viedokli, ka Piekta gada revolūcija Latvijā vērtējama tikai kā agrārrevolūcija vai vienkārši "neizdevies zemnieku dumpis", kur zemnieki cīnījušies, lai tiktu pie "sava zemes stūrīša". Zemnieku kustība tiek pretstatīta strādnieku cīņai. Vēlāk pēckara gados buržuāzisko emigrantu darbos šī pamatideja rod tālāku attīstību. Tā, A. Spekke

¹ Ļeņins V.I. Raksti, 13. sēj., 187.-377. lpp.

² Ļeņins V.I. Raksti, 16. sēj., 231. lpp.

rakstīja, ka 1905.gada revolūcijas raksturīgākās iezīmes neesot poli-iskie generālstreiki, demonstrācijas un lielas tautas sapulces pilsētās, bet gan degošās muižu pilis un latviešu zemnieku bruņotā sacelšanās. Buržuāziskie vēsturieki pilnīgi ignorēja strādnieku šķiras vadošo lomu 1905.-1907.gada revolūcijā. Pašu zemniecības cīņu pret muižniekiem, piemēram, A.Švābe iztulko vienīgi no morālo principu viedokļa, kā atreibības vai aizsardzības aktus. Visi latviešu zemniecību revolūcijas laikā buržuāzijas un sociāldemokrātu autori aplūko kā vienotu, saliedētu spēku, bez jebkādām šķiru pretrunām tās iekšienē.

Buržuāziskie autori E.Silzemnieks un A.Švābe par galveno trūkumu LSDSP darbībā uzskata to, ka tai nebija izstrādāta sava agrārprogramma. A.Švābe norādīja, ka ne savā programmā, ne politikā partija neparedzēja agrāro revolūciju un šai ziņā Latvijas Satversmes sapulce gāja daudz tālāk. Sociāldemokrāts J.Augškalns-Aberbergs savukārt noliedz latviešu sociāldemokrātu lomu zemnieku cīņas vadīšanā, rakstīdams, ka partija palikusi uzticīga saviem tīri proletāriskiem principiem, tai nebijusi pat sava agrārā programma un arī neesot bijusi sevišķa vajadzība pēc tās. Visu šo autoru viedoklim ir viena kopīga pamatdoma, proti, ka zemnieku revolucionārā kustība Latvijā noritējusi stihiski bez sociāldemokrātu vadības, jo tai trūkusi zinātniski pamatota programma. Šādā veidā buržuāziskie autori (ieskaitot arī sociāldemokrātus) izvērs uzbrukumā LSDSP teorētiskajiem agrārpolitikas pamatiem.

Latviešu sociāldemokrātiem revolūcijas laikā nebija izstrādāta sava agrārprogramma, bet tas nenozīmē, ka sociāldemokrāti nebūtu idejiski vadījuši zemnieku agrāro kustību. P.Štučka par lielu sociāldemokrātu nopelnu uzskata to, ka

LSDSP izdevās atmaskot Latvijas sociālistu savienības sīkburžuāzisko lozungu "ikvienam savu stūrīti zemes un savu namiņu." Sociāldemokrātiem izdevās atturēt lauku proletariātu no šīm ilūzijām.

Viens no pirmajiem ievērojamākajiem darbiem, kurā apskatīta zemnieku revolucionārā cīņa Latvijā 1905.gada revolūcija bija 1912.gadā uzrakstītā J.Jansona (Brauna) grāmata "Baltijas revolūcija", kuru atkārtotā izdevumā laida klajā buržuāziskajā Latvijā 1921.gadā J.Jansons (Brauns) kopoto rakstu 1.sējumā. J.Jansons (Brauns) grāmatas priekšvārdā rakstīja: "Šis brošūras nolūks nav aptvert 1905.gada revolūcijas vēsturi, tā apskata tikai vienu daļu - pašu briesmīgāko un asiņaināko - par kontrrevolūcijas šausmu darbiem. Baltijā, par baltiešu junkuru rīkotām un vadītām sodekspedīcijām... Šī brošūra tāpat uzskatāma tikai par priekšdarbu nākotnē sarakstāmai revolūcijas vēsturei un tā lai noder arī par ierosinājumu vākt un krāt materiālus iz pagājušo cīņu dienām, līdz tās vēl nešak segt aizmirstības krēsla."¹

J.Jansons (Brauns) savā darbā apgaismoja lauku proletariāta taktiku cīņā pret muižniecību, parādīja zemniecības masu demokrātiskās cīņas saturu, atklāja revolucionārās cīņas formas un metodes.

Agrārā jautājuma teorētiskās problēmas un Latvijas Sociāldemokrātijas agrāro prasību būtība 1905.-1907.gada revolūcijas laikā dziļi un vispusīgi ir apgaismota P.Stuškas darbos. 1920.gadā iznāca P.Stuškas grāmata "Darbs un zeme", kurā bija ievietots agrāk, 1906.gadā, publicētais raksts "Latvija un agrārjautājums"² un 10.nodaļā "Latvijas lauki pēc 1905.gada", dots zemniecības šķiriskais raksturojums, parādīta lauku buržuāzijas-saimnieku pāreja kontrrevolūcijas nometnē. P.Stuška "Darbā un zemē", kā arī 1926.gadā iznākušajā brošūrā "1905.gads Latvijā" un citos darbos iztirzāja Latvijas sociāldemokrātijas agrārās prasības revolūcijā, vispārināja zemnieku revolucionārās kustības praksi, un atmaskoja Latvijas sociālistu-revolucionāru sīkburžuāzī-

¹ Jansons (Brauns) J. Kopoti raksti. 1.sēj., R., 1921, 13.-14.lpp.

² "Вестник жизни", 1906, №12.

ki utopiskos uzskatus agrārajā jautājumā.

P. Stučkas darbos visā pilnībā ir atklātas šķiru attiecības Latvijas laukos. Valdošā šķira bija plēsīgā, necilvēcīgā vācu muižniecība (cittautiešu muižnieku pavisam niecīgs skaits), otrā pusē - latviešu zemnieki, no kuriem patiesībā lielākā daļa bija bezzemnieki. P. Stučka uzsvēra, ka "asa šķiru pretešķība un ienaidība šē slēpjas aiz tautību pretišķībām un tautību naida".¹ Tā kā muižniecība, kuras īpašumā atradās lielas zemes platības, kas baudīja dažādas privilēģijas un ar augstajām rentes un izpirkšanas summu procentiem izsūca zemniekus - bija vācu tautības, tad, iesākoties revolūcijai, zemnieku kustība "savas šķiras attiecības ... zināmā mērā formāli slēpa nacionālā cīņā ar vācu muižnieku".² Tātad, cīņa par feodālu ekonomiskā un politiskā jūga likvidēšanu Latvijā bija saistīta arī ar cīņu pret nacionālo apspiestību, jo šķiru antagonisma paasināšanās bija saistīta arī ar nacionālajiem spaidiem.

Buržuāziskie vēsturnieki, tāpat arī sociāldemokrāti aiz šīm tautību pretešķībām vispār nesaskata šķiru pretrunas, kādas tolaik pastāvēja latviešu zemniecībā.

P. Stučka, izmantojot 1897.gada statistiskos datus, norāda, ka Vidzemē uz 1 saimnieku ir 9,8 kalpu, Kurzemē - 8,8 un pagastu sapulcēs 1 zemniekam - saimniekam ir tikpat balsu, cik 10 bezzemniekiem, t.i., kalpi sūta pa vienam delegātam no 10, saimnieki balso ik viens.³ Revolucionārās cīņas gaitā visai drīz atklājās šķiru pretrunas laukstrādnieku un saimnieku vidū. Latviešu sociāldemokrātu taktika bija bolševistiska. LSDSP uzskatīja proletariātu par revolūcijas vadošo spēku un, ņemot vērā dziļo šķiru diferenciāciju laukos, organizējot cīņai lauku iedzīvotāju neproletāriskos slāņus, aicināja balstīties uz laukstrādniekiem. Plašais laukstrādnieku streiks 1905.gada vasarā, kurā piedalījās arī saimnieki, bija vērsts pret muižnieku, bet tanī pašā laikā tas bija

lūzums uz laukstrādnieku vispārēju šķiru cīņu arī pret saimniekiem.⁴ Laukstrādnieki saimniekiem izvirzīja prasības saīsināt līdz 10 stundām darba dienu un palielināt darba algu

¹ Stučka P. 1905.gads Latvija. M., 1926, 3.lpp.

² "Cīņas Biedrs", 1930, Nr.9, 7.lpp.

³ Darba Kalendārs 1926.gadam, M., 1926, 35.lpp.

⁴ "Cīņas Biedrs", 1930, Nr.9, 7.lpp.

Piektā gada revolūcijā sociāldemokrātu vadībā ar proletariātu priekšgalā cīņā pret carismu un baronu feodālajām tiesībām un privilēģijām, par feodālisma palieku likvidāciju piedalījās visa zemniecība. Saimnieki un kalpi izgāja kopīgā cīņā ar lozungiem "Nost muižniecību! Nost patvaldību!" P. Stučka norāda, ka šini cīņā pret patvaldību un muižniecību bija izveidojusies vienota fronte.

Kādi bija tie cīņas kopīgie mērķi, kas varēja apvienot laukstrādniekus un lauku buržuāziju? "Zināms, tur lielu lomu spēlēja muižniecības feodālā vara, kas vienādi pret sevi saņikvoja visu Latvijas zemniecību un varbūt saimniekus pat vairāk, nekā kalpus, Bet tā nebūtu pieticis, lai apvienotu divas naidīgas puses, ja te nespēlētu lomu sociāldemokrāti, kā bez šaubām visas revolūcijas idejiskā vadība ar agrārjautājumā."¹

Šķīru cīņas analīze laukos liecina, ka zemnieku revolucionārās kustības vadošais spēks bija lauku proletariāts. Nav nekāda pamata falsifikatoru apgalvojumiem, it kā saimniekiem būtu bijusi vadošā loma revolucionārajā kustībā. Plašās baznīcu demonstrācijas un mitiņi, streiki un partizānu cīņa norisa sociāldemokrātu vadībā un to galvenais spēks bija laukstrādnieki.

Buržuāzisko falsifikatoru atsaukšanās uz to, ka visās rīcības komitejās ievēlēja proporcionāli daudz vecsaimnieku un skolotāju un gandrīz visur viņi figurējuši kā priekšsēdētāji, nedod pamata apgalvot, ka lauku buržuāzija rīcības komitejās spēlējusi vadošo lomu. Gluži otrādi. Rīcības komitejās saimnieki padevās kalpiem. Tās vadīja sociāldemokrāti. 1905. gada novembrī un decembrī, kad Latvijā tika izvēlētās rīcības komitejas, vēl netika izvirzīts kalpu darba apstākļu jautājums. "Ja rīcības komitejas būtu pastāvējušas ilgāk, tad pretešķības tur būtu izcēlušās visā spilgtumā"², tā novērtēja P. Stučka šo zemniecības "vienoto fronti" revolūcijas laikā.

¹ Stučka P. Darbs un zeme. "Spartaks", 1920, 78. lpp.

² Stučka P. Darbs un zeme, "Spartaks", 1920, 80. lpp.

Jau 1906.gada aprīlī LSDSP pavasara konferences rezolūcija uzsvēra "milzīgu šķiru attiecību paasināšanos starp saimniekiem un kalpiem, kādēļ", norādīja P.Stučka, "nevar būt runas par šo šķiru sajaukšanu vienā zemniecībā..."¹ Vēsture apliecināja arī latviešu lauku buržuāzijas kontrrevolucionāro nostāju revolūcijā. P.Stučka parādīja, ka kontrrevolūcija pāstrināja vienotas frontes iziršanu. Starp saimnieku un kalpu radās nepārkāpjama plaisa, to pildīja sodu ekspedīciju asins straumes. Sodu ekspedīcijās cieta gan arī saimnieki, saimniekdēli, skolotāji. Visvairāk cieta vismazāk apraudātie - lauku kalpi. Saimnieki grūda vainu uz kalpiem, viņus pabalstīja pat ģenerālgubernatora ziņojums.² Kā liecina revolucionārās cīņās kritušo piemiņas grāmatā apkopotie dati par 1905.gada revolūcijā Latvijā kritušo sociālo piederību, tad redzam, ka strādnieku un laukstrādnieku skaits bija 39,3 procenti, t.i., vairāk nekā trešā daļa. Patiesībā viņu skaits ir lielāks, jo daļa no tiem, kuru nodarbošanās nebija noskaidrota - 37,4 procenti no visu kritušo skaita, ietver sevī strādniekus un laukstrādniekus.³

Ierodoties soda ekspedīcijām, bagātā zemniecība atklāti pārgāja kontrrevolūcijas pusē. Tas ir likumsakarīgs process, ka, iestājoties reakcijai, no revolūcijas noņemtes aiziet revolūcijas līdzskrējēji. To pauž LSD sociālais sastāvs šajā cīņu posmā. Apgabalu sociāldemokrātu organizācijās par īsto pamatu kļūst kalpi un no saimniekdēļiem tur vairs atliek tikai patiesi proletarizēta daļa.⁴

LSDSP lozungi agrārajā jautājumā 1905.-1907.gadā izanalizēti P.Stučkas grāmatā "Darbs un zeme". Latviešu sociāldemokrātu prasība bija: iznīcināt visas viduslaiku feodālisma atliekas. Tika pārtraukti rentes un izpiršanas summu procentu maksājumi. Revolūcijas gaita Praktiski noveda pie muižnieku īpašuma konfiskācijas. Rīcības komitejas - revolūcijas

¹ IKP 25 gadi. Rakstu un materiālu krājums. M., 1929, 15.lpp.

² Darba kalendārs 1926.gadam. M., 1926, 70.lpp.

³ Revolucionārās cīņās kritušo piemiņas grāmata. I.M., 1933, VI, lpp.

⁴ Stučka P. Darbs un zeme. "Spartaks", 1920, 270.lpp.

laikā izvēlētās proletariāta un zemniecības demokrātiskās diktatūras orgāni - pārņēma savās rokās muižas un organizēja tautsaimniecību. Vēlāk, 1930.gadā, P. Stučka rakstīja: "...revolūcija dzīvē faktiski izveda konfiskāciju, bet mēs to darījām ne pēc prog-grammas, bet neapziņīgi."¹

Ko darīt ar muižniekiem konfiscēto zemi? Uz šo jautājumu 1905.gadā latviešu sociāldemokrāti vēl nevarēja atbildēt. Bet, ja mēs apūkojam KSDSP III kongresa lēmumu, tad redzam, ka arī te šis jautājums ir atstāts atklāts. Izskaidrojumu dod V. I. Ļeņins savos rakstos "Sociāldemokrātu attiecības pret zemnieku kustību" un "Socialisms un zemniecība". V. I. Ļeņins norādīja, ka jautājumu par to, kam atdot muižniekiem atņemto zemi, partijas III kongresā neizlēma. Un tā nebija nejaušība, jo šā jautājuma iepriekšējā izlemšana tika atzīta par nesaprātīgu. "Zemnieku sacelšanās mums visādi jāatbalsta līdz pat zemes konfiskācijai," rakstīja Ļeņins "bet nebut ne līdz pat visādiem sīkburžuāziskiem projektiem."²

V. I. Ļeņins norādīja, ka cīņā pret muižniekiem un pret carisko valsti "vienīgais pareizais lozungs: konfiskācija, izmantojot revolucionārās zemnieku komitejas. Ko darīt ar konfiscēto zemi, - tas ir otrās šķiras jautājums... Tā izlemjot, tieši sāksies cīņa starp proletariātu un buržuāziju zemniecībā."³ 1906.gadā KSDSP IV (Apvienošanās) kongresā V. I. Ļeņins izvirzīja zemes nacionalizācijas programmu. Cīņa par zemes nacionalizāciju tajā pašlaikā nozīmēja cīņu par strādnieku un zemnieku revolucionāri demokrātiskās diktatūras nodibināšanu, par apstākļu izveidošanu buržuāziski demokrātiskās revolūcijas pāraugšanai sociālistiskajā. Ja revolūcijas pāraugšanas politiskais priekšnoteikums bija proletariāta un zemniecības revolucionāri demokrātiskās diktatūras valdība, tad par ekonomisko nosacījumu vajadzēja kļūt zemes nacionalizācijai.

¹ "Cīņas Biedrs", 1930, Nr. 9(84), 6.lpp.

² Ļeņins V. I. Raksti, 9.sēj., 197.lpp.

³ Ļeņins V. I. Raksti, 9.sēj., 267.lpp.

Savos darbos P. Stučka atzīmē, ka, nodibinoties demokrātiskai diktatūrai, tā dabiski būtu novedusi arī pie muižnieku zemes nacionalizācijas. Latviešu sociāldemokrāti buržuāziski demokrātiskās revolūcijas laikā atbalstīja Ļeņina izvirzīto prasību par zemes nacionalizāciju bez atmaksas.

P. Stučka rakstīja: "...es aizstāvēju domas, ka prasība pēc zemes nacionalizācijas ir zemniecības interesēs un ka mēs tādu prasību pabalstīsim, ja zemniecība viņu iesniegs, bet tikai un vienīgi, ja tā tiks pieprasīta bez atmaksas, jo uzņemties uz strādnieku šķiras pleciem kaut daļu tādu izdevumu mēs nevaram."¹ Arī P. Stučka zemes nacionalizāciju tāpat kā V. I. Ļeņina saistīja ar buržuāziski demokrātiskas revolūcijas pāraugšanu sociālistiskajā. Tomēr revolūcijas laikā latviešu sociāldemokrātu teorētiskā doma agrārpolitikas jautājumos vēl netika formulēta agrārprogrammas veidā. P. Stučka rakstā "Agrārā daļa Latvijas komunistiskās partijas programmā" 1930. gadā rakstīja: "...mums nebija pietiekoši drosmes atbildēt uz jautājumu par to, kas būs pilsoniskās revolūcijas uzvaras dienā. Gan jau to izšķirs apvienotās partijas jeb, pareizāk sakot, lielnieku partijas CK vadība (citiem vārdiem - Ļeņins)." ²

KSDSP IV (Apvienošanās) kongresā pieņemtajā agrārajā programmā tika ietverta bolševiku prasība konfiscēt muižnieku zemi, tas nozīmēja, ka strādnieku šķiras partija noteikti nostājās uz zemnieku agrārās revolūcijas ceļa.³ Municipalizācijas programma, ko pieņēma kongress, saglabāja zemnieku īpašuma tiesības uz iedalīto zemi. Lielniekiem konfiscēto zemi paredzēja nodot zemstām, to tālāk izrentēt zemniekiem. "Betībā tas ir kaut kas vidējs starp istu agrāru revolūciju un kadetu agrārreformu. Šādu plānu zemnieki nepieņems. Viņi prasīs vai nu tiešu zemes sadalīšanu, vai visas zemes pārīšanu veltas īpašumā,"⁴ rakstīja V. I. Ļeņins.

¹ Stučka P. Darbs un zeme. "Spartaks", 1920, 232. lpp.

² "Cīgas Biedrs", 1930, Nr. 9, 7. lpp.

³ См. История Коммунистической партии Советского Союза. Т. 2. М., 1966, с. 166.

⁴ Ļeņins V. I. Raksti, 10. sēj., 273. lpp.

Latvijas zemnieki 1905.-1907.gada revolūcijas laikā neizvirzīja prasību pēc zemes dalīšanas - rīcības komiteja pārņēma savā pārvaldē muižas un tās apstrādāja kalpi. Zemes īpašuma tiesību jautājuma izlemšanu atlika līdz Vislatvijas Satversmes sapulces sanāksšanai.

Latviešu sociāldemokrātiem KSDSP IV kongress atļāva izstrādāt savu agrāro programmu, bet, lai to varētu izstrādāt, bija nepieciešama zemniecības masu revolucionārās cīņas pieredzes zinātniska analīze.

No P. Stučkas darbiem, kuros dota latviešu sociāldemokrātu uzskatu un agrārpolitikas principu, kā arī revolucionārās cīņas uzkrātās pieredzes analīze, redzams, ka latviešu bolševiki aizstāvēja ļeņiniskos agrārās programmas pamatprincipus un saskaņā ar tiem vadīja zemniecības cīņu pret muižniecību. Latviešu sociāldemokrāti krasi norobežojās no sīkburžuāziski utopiskiem "sava kaktiņa, sava zemes stūrīša" ideju propagandētājiem.

Buržuāziskajā Latvijā, laikā, kad Satversmes sapulce apsprieda (1920.-1922.g.) un pieņēma likumu par agrāro reformu, buržuāzija un sociāldemokrāti piekopa visplašāko demagogiju, solot visus bezzemiekus un trūcīgos zemniekus apgādāt ar zemi, sējot sīkburžuāzisko "sava kaktiņa, sava stūrīša" ilūziju piepildīšanos. Faktiski buržuāzija ar agrārās reformas palīdzību nostiprināja savu ekonomisko stāvokli un paplašināja savu sociālo bāzi laukos. Tika atcelta 1919.gada padomju varas realizētā nacionalizācija, atjaunots zemes privātipašums, daļēji arī muižniekiem. Sociāldemokrātu līderis F.Cielēns un citi skaļi bazūnēja, ka ar agrāro reformu sasniegti 1905.gada revolūcijas vispārējie demokrātiskie mērķi.

Istenībā buržuāziskā agrārā reforma bija liels solis atpakaļ, salīdzinot ar tiem agrārpolitikas principiem, no kuriem savā cīņā vadījās latviešu sociāldemokrāti 1905.gada revolūcijas laikā.

Bez teorētiskās cīņas, LKP izvērsta jo plašu un neatlaidīgu ideoloģisku cīņu darbaļaužu masās, atmaskojot buržuāzijas

un sociāldemokrātu līderu demagogiju, kuri sakarā ar 1905.gada revolūcijas atceres dienām sava politiskā prestiža nostiprināšanai tautas masās presē, masu mītiņos un sapulcēs nepareizā gaismā parādīja revolūcijas mērķus, raksturu, virzītāja spēkus un īpatnības.

Sociāldemokrātu līderu politikas mērķis bija radīt plaīsu vēsturiskajās piektā gada revolūcijas un turpmākajās cīņās kaldinātajā krievu un latviešu proletariāta kaujas vienībā. Viņi aicināja atzīmēt nevis 9., bet tikai 13.janvāra piemiņas dienu. LKP CK un Rīgas komiteja šādu sociāldemokrātu rīcību novērtēja kā nacionālisma izpausmi un savā lēmumā 1921.gadā norādīja, ka LKP organizācijām jāorganizē pasākumi 9.janvāra - Krievijas pirmās revolūcijas sākuma - atzīmēšanai. LKP Rīgas organizācijas biedri 9.janvārī bija pilsētā uzvilkuši 12 sarkanos karogus, izplatījuši LKP CK un LKJS CK uzsaukumus. Tomēr LKP Rīgas komitejai neizdevās noorganizēt 1921.gada 9.janvārī iecerēto masu uzstāšanos.¹ Lielākais pasākums bija Rīgas arodbiedrību centrālbiroja sarīkotā plaša masu sapulce, kurā par 1905.-1907.gada revolūciju referēja Vilis Dērmanis un M.Šacs. Visi sapulces dalībnieki RABCB orķestra pavadījumā dziedāja Internacionāli. Sākot ar 1921.gadu, RABCB klubs piedalījās visos strādnieku cīņas piemiņas dienu sarīkojumos, tos kuplināja ar saturīgiem mākslinieciskiem priekšnesumiem.

1921.gadā arī LKP Vidienas organizācija atzīmēja Krievijas pirmās tautas revolūcijas piemiņas dienu. Par to savas atmiņas stāsta pagrīdnieces Emma Čūlīte un Emma Jansone, kuras tolaik mācījās Valmieras gimnāzijā un komercskolā. Viņas izvērta plašu partijas darbu Valmieras jauniešu vidū, izplatot revolucionāro literatūru. "1921.gadā Valmieras komercskolā liels notikums bija 1905.gada janvārī kritušo revolucionāru piemiņas dienas atzīmēšana", raksta M.Jansone. "26.janvārī visi trešās klases skolēni demonstratīvi aizgāja

¹ LKP CK PVI PA, 240.f., 1.apr., 445.lieta, 27. un 28.lpp.

no skolas. Par to otrā dienā visus šīs klases audzēkņus no skolas izslēdza un aizdzina uz mājām. Ar lielām pulēm un Valmieras pilsētas valdes atbalstu izslēgtie vēlāk panāca, ka viņus uzņēma komercskolā atpakaļ.¹ E.Čalīte atceras: "1921.gada janvārī 1905.gadā kritušo biedru piemiņai veltītos partijas CK uzsaukumus saņēnām no Rīgas. Mēs kopā ar Emmu Jansoni uzsaukumus izplatījām pilsētas centrā, citi biedri - pārējā pilsētas daļā. Politiskās apsardzes agenti bija savervējuši dažus reālskolniekus sev palīgos un... mūs abas uz ielas ar dažām proklamācijām rokās arestēja."²

LKP CK uzsaukums atmaskoja Latvijas buržuāzijas un sociāldemokrātu līderu nepamatoto dīžošanu ar 1905.gada revolūcijas ideālu piepildīšanos buržuāziskajā Latvijā.

Proletariskā internacionālisma ideju izplatīšanai un darbaļaužu audzināšanai 1905.gada revolucionāro kaujas tradīciju garā izcila nozīme bija "Cīņā" ievietotajiem P. Stučkas rakstiem. 1922.gadā rakstā "9.-13. janvāris 1905.g." P. Stučka uzsvēra, ka buržuāzija kopīgi ar sociāldemokrātiem sēj neuzticību Latvijas proletariāta vidū pret Krievijas darbaļaudīm. Izceļot 13. janvāra pieņemtas atceri, viņi gribēja, lai Latvijas darbaļaudis aizmirstu Krievijas pirmās tautas revolūcijas sākumu 9. janvārī - asiņaino svētdienu. "Mēs uzsveram devīto, kā to pirmo un svarīgāko, jo, cik arī upurus nenestu Rīgas proletariāts trīspadsmitā, bez devīte tie būtu bijuši tikai lieki upuri."³ Tieši ar revolūcijas pirmajām dienām nostiprinājās Latvijas proletariāta internacionālā solidaritāte. Par to P. Stučka rakstīja: "9. un 13. janvāris atvēra abēju cietēju brāļu acis un sirdis un nodibināja viņu starpā to ciešo cīņas brālību, kurā tie ne vienreiz visu līdz šai dienai savas asinis lējuši kopējās revolūcijas kaujās. Kopš šī laika Krievijas proletariāta prieki un bēdas ir Latvijas proletariāta prieki un bēdas un otrādi."⁴ P. Stučka uzsvēra, ka "Devītais

¹Vidienas liesmo. Atmiņu krājums par LKP un LKJS Vidienas apgabala organizācijas darbu 1920.-1940. R., 1966, 61. un 13. lpp.

²Turpat.

³"Cīņa", 1922, janv.

⁴Turpat.

janvāris-pirmais akords no lielās Pasaules Revolūcijas, kuras otrais cēliens norisinās kopš 1917.gada"¹, kad tika gēzts carisms un uzvarēja Oktobra sociālistiskā revolūcija. Arī latviešu darba tautas atbrīvošanās cīņa norise plecu pie pleca ar krievu proletariātu. Tāpēc ar vislielāko sašutumu P. Stučka rakstīja par sociāldemokrātiem: "Viņiem nav kauna še ar savu nacionālo 13. janvāri ienest šķelšanu revolūcijā, pārdodot 13. janvāri kritušo piemīgu buržuāzījam."²

LKP CK buržuāziskās diktatūras gados aicināja darbaļaudis turēt augstu proletāriskā internacionālisma karogu un ik gadus tika svinēta 9. janvāra - asiņainā svētdienas Pēterburgā piemiņa un pēc tam Rīgas 13. janvāra upuru atceres dienas.

Īpaši plaši 1905.gada revolūcijas atceres dienas LKP CK organizēja 1925.gadā, kad bija pagājuši 20 gadi, kopš Krievijas pirmās tautas revolūcijas sākuma. Komunistiskās partijas legalās preses slejās - kreiso arādnieku žurnāla "Strādnieku Vienība" rakstā "20 gadi" bija pastāstīts par 1905.gada revolūcijas sākumu Krievijā. "Drausmīgais notikums 22.(9.) janvāri pie Ziemeļas pils izgaissināja maldīgu ilūziju uz cara šēlastību, un katra strādnieka un zemnieka krūtīs brieda naidis, naidis pret visu Krievijas varmācības režīmu un vēlāk šī naida liesma pārņēma visu Krieviju."³

Divdesmitajos gados Latvijā jau bija izaugusi jauna paaudze, kas neatcerējās piekto gadu, jo nebija šo vēsturisko cīņu laika biedri. Tāpēc Komunistiskā partija revolucionārajos preses izdevumos, sapulcēs un mītiņos vispusīgi noskaidroja 1905.gada cīņu mērķus un Latvijas sociāldemokrātijas vadošo lomu revolucionārās kustības organizēšanā un vadīšanā, noskaidroja strādnieku šķiras cīņas pašreizējos uzdevumus. RABCB klubs 1925.gada 22.(9.) janvāri Amatnieku biedrības zālē sarīkoja 1905.gada piemiņas dienu. Pārpildītā zāle liecināja, ka Rīgas strādniecība

¹ "Cīņa, 1922, janv.

² Darba kalendārs 1926.gadam. M., 1926, 37.lpp.

³ "Strādnieku Vienība", 1925, Nr.2, 13.-14.lpp.

nav aizmirsusi revolūciju. RABCB kluba dramatiskā sekojja izrādīja L.Paegles lugu "9.janvāris". Pēc dažām dienām, 26.(13.) janvāri, atkal RABCB klubā pulcējās strādnieki, lai atzīmētu revolūcijas sākumu Rīgā. Referātu par 1905.gada revolūciju nolasīja pazīstamais Tautas augstskolas lektors A.Jablonskis. "Rīgas strādniecība nekad neaizmirsīs savus kritušos varoņus"¹ - tāda bija vakara izskaņa.

Revolūcijas piemiņas dienu atceres pasākumi izvērās par plašu darbalaugu politiskās audzināšanas skolu visā Latvijā. Ventspils strādnieku arodbiedrības sarīkotajos piemiņas svētkos 1925.gada janvārī savā referātā kreisais domnieks A.Reihenbahs plaši apgaismoja 1905.-1907.gada revolūcijas notikumus, noskaidroja revolūcijas sakāves cēloņus un tās vispasaules vēsturisko nozīmi.² Viņš uzsvēra, ka strādnieku sekmīgai cīņai par labāku nākotni buržuāzijas diktatūras apstākļos nepieciešams vispirms organizēties revolucionārās arodbiedrībās. Ventspils strādnieku arodbiedrības sarīkojumā tika izplatīts RABCB žurnāls "Strādnieku Vienība". Revolūcijas atceres dienas saliedēja strādnieku cīņai pret kapitāla kundzību. Arī atzīmējot Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas uzvaras desmito gadadienu, 1927.gada 6.novembrī Ventspils arodbiedrības klubā "Družba", pulcējās vairāk nekā 600 apmeklētāju. Savā referātā kreisais aroddomnieks K.Iesalnieks 1905.gada revolūciju saistīja ar 1917.gadu, uzsverot, ka tā bija Oktobra iezvanītāja. Godinot revolūciju upuru piemiņu, vakara dalībnieki nodziedāja revolucionāro cīņu dziesmu "Ar kaujas saucieniem uz lūpām". K.Iesalnieks referātu ilustrēja ar diagrammām un "gaismas bildēm", parādot PSRS sasniegumus saimniecībā un kultūrā, un uzsvēra, ka Padomju Savienības sociālisma iekārtā strādniecība redz savas cīņas ideālu piepildījumu.³

Komunistiskās partijas vadītās kreisās arodbiedrības savos masu sarīkojumos un presē noskaidroja strādniekiem 1905.gada revolūcijas cēloņus, parādīja revolucionārā procesa

¹ "Strādnieku Vienība", 1925, Nr.2, 14.lpp.

² Turpat.

³ "Strādnieku Cīņas Vienība". Latvijas transportstrādnieku arodbiedrības izdevums, 1927, Nr.2, 10.lpp.

tālāko attīstību. Kreiso arodnieku rakstu krājumā "Strādnieku vienota cīņa" ievadrakstā "Ar kaujas saucieniem" atzīmēts, ka ik gadu Latvijas strādnieku šķīra svin 1905.gada 9. un 13. janvāra piemīu. "Šās jaavāra dienas jāuzskata par krustceļiem, no kuriem strādniecība stājās uz...revolūcijas ceļa. Asinis 1905.gada janvāra sniegā iezīmēja jauna cīņas posma sākumu ne tik vien bijušā patvaldnieciskajā Krievijā, bet arī daudz tālāk ārpus...robežām." Autors (nav zināms) norāda, ka 1917.gada Oktobra sociālistiskās revolūcijas uzvara, PSRS nodibināšanās un pasaules strādnieku kustības revolucionārā procesa attīstības sākumi iesniedzas 1905.gada janvāra dieu asinis, arī tanis asinis, kas lija Rīgā, pie dzelzstīla.¹

Latvijas sociāldemokrāti 1905.gada revolūcijas piemiņas sapulces izmantoja, lai cildinātu buržuāzisko demokrātiju. Tas izraisīja strādniekos neapmierinātību. Par to liecināja žurnālam "Strādnieku Vienība" 1925.gadā no Liepājas atsūtītā vēstule. Tajā lasām: "Sapulce noritēja auksti, bez tādai dienai piemērotas sajūsmas... Starp citu mums vēstīja, ka tās prasības un tie lozungi, par kuriem Latvijas sociāldemokrātija 1905.g. cīnījies, esot panāktas un, ja Latvija tagad esot demokrātiska valsts, tad tas esot sociāldemokrātu nopelnis."² Sapulces beigās aizliedza dziedāt Internacionāli, tāpēc vēstules autors ironizē, ka "prasības un lozungi par kuriem mēs 20 gadus esam cīnījušies, esot panākti, bet Internacionāli kā nedrīkst, tā nedrīkst dziedāt".

Ļoti svarīga politiska nozīme bija tam faktam, ka 1905.gada revolūcijas piemiņas svētki pulcināja vienkopus visplašākās darbaļaužu masas, kas pieņēma asas protesta rezolūcijas. RABCB organizētajā vakarā 1927.gada 23.janvārī "Uļejā" bija ne mazāk kā 2500 cilvēku. Pēc A.Krūmiņa referāta "Piektā gada nozīme" pieņēma rezolūciju, kurā nosodīja fašisma spēku organizēšanos, buržuāzijas uzbrukumus strādnieku organizācijām un darba tautas ekspluatācijas

¹ Strādnieku vienota cīņa. Latvijas Mājkaltpotāju arodbiedrības rakstu krājums. R., 1928, l.-2.lpp.

² "Strādnieku Vienība", 1925, Nr.3, 12.lpp.

pastiprināšanos. RABCB masu sapulces rezolūcija aicināja apvienot strādniekus vienotā frontē pret buržuāziju, visiem strādnieku kustības vadošajiem orgāniem nekavējoties ķerties pie arodkustības apvienošanas, kopīgi cīnīties par politisko brīvību paplašināšanu, strādnieku materiālā stāvokļa uzlabošanu un panākt visu fašistisko organizāciju slēgšanu.¹ Tomēr sociāldemokrātu vadītais LABCB neatšaucās šim revolucionārā RABCB aicinājumam un turpināja Latvijas arodkustības un visas strādnieku šķiras cīņas šķelšanu.

1927.gada janvārī LKP CK un IKJS CK izdeva nelegālas lapiņas, veltītas 1905.gada 9. un 13.janvāra dienās kritušo piemīnai. Sakarā ar fašistisko apvērsumu Lietuvā, Latvijas komunistiskā partija aicināja demokrātiskos spēkus dibināt vienotu antifašistisku tautas fronti. 1905.gada revolūcijas atceres dienas Komunistiskā partija izmantoja, lai saliedētu visus darbaļaudis cīņai pret buržuāzisko diktatūru, pret reakcijas spēkiem, kuri gatavojās arī Latvijā nodibināt fašismu.

1905.gada revolūcijas dienu atceres pasākumus organizēja visas LKP apgabalu organizācijas. Komunisti partijas teorētiskajos pulciņos studēja materiālus par 1905.gada revolūciju, organizēja LKP CK uzsaukumu un citas revolucionāras literatūras izplatīšanu iedzīvotāju vidū. Ipaši liels darbs bija jāpievērš laukstrādnieku un darba zemniecības masu idejiskajai audzināšanai, partijas propagandas darba pilnveidošanai laukos. P.Stuška rakstā "Jubilejas dienā" uzsvēra: "...nepietiek ar to, ka mēs izlaižam vienu vai otru uzsaukumu, zemniecības masām mēs neesam varējuši vai neesam pratuši pieiet."² Tāpēc, atzīmējot 1905.gada revolūciju kritušo varoņu piemīnu, kā viena no masu agitācijas formām bija revolūcijas sarkano karogu uzvilksana. Tie pļivoja pie kritušo cīnītāju atdusas vietām, pilsētās un lielceļu krustceļos. LKP apgabalu organizācijas ar kreiso aroddarbību un citu legālo masu organizāciju palīdzību provinču

¹"Jaunā Darba Vienība", 1927, Nr.1, 14.lpp.

²"Cīņa", 1924, jūlijs.

pilsētās ik gadus noorganizēja plašus masu sarīkojumus piektā gada revolūcijas atcerei. Sevišķi plaši sarīkojumi notika 1927.gada janvārī Liepājā, kurus organizēja Kurzemes arodbiedrību centrālbirojs, kuldīgas strādnieku arodbiedrība un Irnieku biedrības Tukuma nodaļa.¹ Šo revolūcijas piemiņas vakaru nozīme bija ļoti liela. Tajos populārie lektori no Darba studentu vidus, piemēram, kreisais arodnieks Oto Grīnbergs, prata ļoti aizrautīgi un pārliecinoši raksturot Krievijas revolūcijas cēloņus un gaitu, revolūcijas vēsturisko nozīmi, atmāskot latviešu buržuāzijas nacionālistiskos un sociāldemokrātu meļševistiskos uzskatus revolūcijas teorijas jautājumos. O.Grīnbergs lekciju ilustrēja ar gaismas bildēm, kas attēloja 1905.gada notikumus. Vakara apmeklētājos pacilāto noskaņu radīja tas, ka zāle bija dekorēta ar arodbiedrību sarkanajiem karogiem, emocionālo noskaņu vēl vairāk pastiprināja kora priekšnesumi un revolucionārās dzejas lasījumi. Lielu atsaucību klausītājos ieguva revolucionāro rakstnieku Leona Paegles un Linarda Laicena lugas.

Kreiso arodnieku sarīkojumos tika atmāskota buržuāzijas un sociāldemokrātu līderu politika, tāpēc buržuāziskie varas orgāni 1930.gada janvārī noliedza kreiso strādnieku masu demonstrāciju, kuru LKP paredzēja organizēt revolūcijas 25 gadu atcerei. 1905.gada revolūcijas atceres sarīkojumā Rīgā notika plaši kreiso strādnieku aresti un piekaušana, tur piedalījies arī B.Kalniņa vadītie strādnieku Sports un Sai Soli pa solim buržuāzijas represijas rezultātā Latvijas strādnieku špirai tika atņemtas iespējas legāli atzīmēt pirmās tautas revolūcijas atcerei. Buržuāzijai nebija pa prātam, ka šie svētki visā Latvijā izvērsās par darbaļaužu idejiskās audzināšanas nozīmīgu pasākumu.

Izciņu vietu 1905.-1907.gada revolūcijas vēsturiskās nozīmes noskaidrošanai, buržuāzijas un sociāldemokrātu līderu falsifikāciju atmāskošanai ierādīja kreiso arodbied-

¹ "Jaunā Darba Vienība", 1927, Nr.1, 14.-15.lpp.

² Grauds J. Ko Saesma ir devusi strādniecībai un trūcīgai zemniecībai. R., 1931, 11. un 13.lpp.

rību preses izdevumi. Sagraujot vestures viltotāju nepareizos uzskatus kreisā arodnieku prese deva strādniekiem skaidru un nepārprotamu atbildi - 1905.gada cīņas mērķi buržuāziskajā Latvijā nav sasniegti. Asa buržuāzijas un sociāldemokrātu līderu politikas kritika izteikta "Strādnieku Vienībā" ievietotajā rakstā "Vai 1905.gads ir piepildīts?" Tā autors uzsver, ka sociāldemokrātu līderi stāstīdami, it kā visi 1905.gada mērķi jau sasniegti, mēģina iefūzot strādniekus demokrātisko maņu miegā. "Tikai mēs visi, kas 1905.gadu esam redzējuši... to gan zinām, ka pasacīja par tā laika strādnieku kustības mērķu sasniegšanu... ir salti politiski meli."¹ Raksta uzsvērts, ka buržuāziskajā Latvijā nav īstenoja neviena no strādnieku ekonomiskajām prasībām: netiek ievērots likums par 8 stundu darba dienu; bailēs no bezdarba rēga strādnieks spiests strādāt virsstundas; valstī nepastāv sociālā likumdošana, kas nodrošinātu mierīgas vecumdienas; strādniekiem nav tiesību organizēties, dibināt strādnieku fabriku komitejas. Strādnieks tāpat kā vecos "zelta" laikos ir viens sava visvarena "maizes tēva" priekšā. Strādnieku kreiso arodbiedrību vajāšanas, revolucionāro preses izdevumu konfiscēšana - tas viss liecina, ka Latvijā nepastāv ne biedrošanās, nedz preses brīvība, par ko tauta cīnījās piektajā gadā. "Tas laikmets, kas nācis pār Latviju, nav piepildījis piektā gada mērķus..."² Savus personiskos mērķus bija sasnieguši vienīgi sociāldemokrātu līderi, kuri ieņēma ienesīgus amatus un saņēma lielas algas. Latvijas proletariātam Komunistiskās partijas vadībā bija jāizveido strādnieku šķiras vienota fronte, jānodibina savienība ar zemniecību, lai pakāpeniski sagatavotu sociālistiskās revolūcijas politisko armiju.

Kādi bija LKP teorētiskās cīņas galvenie rezultāti, noskaidrojot 1905.-1907.gada revolūcijas Latvijā pamatproblēmas? Pavisam īsi rezumējot paveikto, varam konstatēt sekojošo:

- buržuāziskās diktatūras laikā LKP arzemju biroja iz-

¹ "Strādnieku Vienība", 1925, Nr.11, 3.lpp.

² Turpat.

veidotā LKP vēstures komisija veica ievērojamu zinātnisku darbu, izdodot materiālus par 1905.-1907.gada revolūciju Latvijā, kuri dziļi un vispusīgi atmaskoja buržuāzisko falsifikatoru tēzes visos 1905.-1907.gada revolūcijas jautājumos

- sasniegtais LKP vēstures pētišanas zinātniskais līmenis ļāva sekmīgi izvērst teorētisko ciņu, kas kalpoja kā svarīgs faktors LKP ideoloģiskajā ciņā darbaļaužu idejiskajā audzināšanā;

- izcila nozīme 1905.-1907.gada revolūcijas Latvijā rakstura, īpatnību un virzītāju spēku noskaidrošanai, buržuāziskā nacionālisma atmaskošanai bija P. Stučkas darbiem, kuros revolūcija Latvijā aplūkota kā visas Krievijas revolūcijas organiska sastāvdaļa, parādīta latviešu un krievu proletariāta kaujinieciska savienība, dota konsekventa proletāriskā internacionālisma nostādne visos revolūcijas jautājumos;

- P. Stučkas, J. Krūmiņa - Pilata u.c. autoru darbos ir parliedzinoši pierādīta strādnieku šķiras hegemonā loma revolūcijā un apgaismota latviešu buržuāzijas kontrrevolucionārā nostāja revolūcijas laikā.

- sevišķi nozīmīgu vietu visa kopējā revolucionārā procesa analizē ieņem P. Stučkas darbos dotais zemnieku revolucionārās ciņas satura izskaidrojums. Uzstājoties pret buržuāzijas viedokli, kuri piektā gada revolūciju Latvijā vērtēja vienīgi kā agrārrevolūciju, P. Stučka savos darbos izsmelši noskaidroja agrārās attiecības laukos un atklāja dziļu šķiru antagonismu zemniecības iekšienē, noskaidroja agrārā jautājuma teorētiskās problēmas un Latvijas Sociāldemokrātijas agrāro prasību būtību 1905.-1907.gada revolūcijas laikā;

- LSD agrārpolitikas principu un 1905.-1907.gada revolūcijā uzkrātās pieredzes analīze liecina, ka latviešu bolševiki aizstāvēja ļeņiniskos agrārās programmas pamatprincipus un saskaņā ar tiem vadīja zemniecības ciņu pret muižniecību;

- LKP teorētiskais darbs bija cieši saistīts ar darbaļaužu politisko audzināšanu. Buržuāziskās diktatūras laikā 9. un 13. janvāra atceres dienu atzīmēšana izvērsās par plašu darba-

laužu masu politiskās audzināšanas skolu. Atceres dienu organizēšanā galvenā loma bija Komunistiskās partijas vadītam tīgas arodbiedrību centrālbirojam;

- Sapulcēs, mitiņos, Komunistiskās partijas preses izdevumos tika noskaidroti ne vien 1905.gada revolūcijas mērķi un LSDSP vadošā loma revolucionārajā kustībā, tika dota arī asa buržuāzijas un sociāldemokrātu ideoloģijas un politikas kritika, atmaskoti to demagogiskie apgalvojumi, it kā buržuāziskajā Latvijā būtu piepildīti 1905.gada mērķi. LKP savā propagandā uzsvēra proletariāta un zemniecības uzdevumus saliedēt spēkus cīņai par buržuāzijas diktatūras nogāšanu, par Padomju varas atjaunošanu.

А. КУЩОВ

Латвийский государственный
университет им. П. Стучки

ИЗ ИСТОРИИ БУРЖУАЗНОГО ЛИБЕРАЛИЗМА В РОССИИ
В НАЧАЛЕ XX ВЕКА. /РУССКАЯ ВЫСШАЯ ШКОЛА
ОБЩЕСТВЕННЫХ НАУК В ПАРИЖЕ/

Активизация либерализма в России в начале XX века - следствие обострения социально-экономических противоречий в своеобразной обстановке, когда процесс становления империализма совпал с назреванием первой буржуазно-демократической революции, роста рабочего и революционного движения, возникновения марксистской партии.

В осуществлении своей политической программы либералы большое значение придавали развитию народного просвещения. "Если что-либо должно быть бесспорным в России, так это - истина, что путь к благосостоянию и могуществу открывает народам просвещение: чтобы действовать надо знать и уметь",¹ - писал один из идеологов либерализма, историк П.Г. Виноградов. Подобные мысли высказывались либералами и в земских собраниях при рассмотрении конкретных местных нужд. "Вопрос о народном образовании - это вопрос народной нищеты, беспомощности, неурожая и голодовок, производительности народного труда и всего благосостояния народа,"² - говорил И.И. Петрункевич. С.В. де-Роберти, брат известного русского философа Е.В. де-Роберти, ставил общественный прогресс в прямую зависимость от увеличения суммы отвлеченных и прикладных знаний.³

1 Виноградов П.Г. Учебное дело в наших университетах. - "Вестник Европы", 1901, кн. 10, с. 537.

2 Протоколы Новгородского уездного земского собрания очередной сессии 1902 г. и чрезвычайного собрания 18 мая 1903 г. Торжок, 1903, с. 37.

3 Стенографический отчет заседаний очередного Тверского губернского земского собрания сессии 1901 г. 15 ноября - 1 декабря и чрезвычайного 19-20 декабря, Тверь, 1902, с. 430.

Организованная в ноябре 1901 г. в Париже Русская высшая школа общественных наук явилась одним из идеологических центров левого либерализма. Ее возникновение было подготовлено деятельностью либеральных преподавателей в русском отделе Международной школы парижской выставки 1900 г. и еженедельными публичными лекциями в первой половине 1901 г., устроенными при содействии Русского студенческого общества в Париже. Во главе Русской высшей школы общественных наук стояло исполнительное бюро: И.И. Мечников /номинальный председатель/, М.М. Ковалевский, Ю.С. Гамбаров, Е.В. де-Роберти. Фактическим организатором школы и ее главой был М.М. Ковалевский. Обязанности секретаря исполнял социал-демократ, искровец М.А. Ингбер.¹

Материальную базу школы составили средства М.М. Ковалевского, пожертвования литературных единомышленников и взносы слушателей. "В свою очередь представители промышленного и торгового класса не отказали нам в своих добрых советах",² - иронизировал М.М. Ковалевский.

Для чтения лекций привлекались ведущие буржуазные специалисты из России и Западной Европы: Е.В. Аничков, П.Г. Виноградов, Т.Б. Иоллос, А.А. Исаев, И.И. Мечников, Н.И. Кареев, Г. Брандес, Р. Вормс, Ш. Эйд, Г. Лагардель, Г. Тард и др. Школа испытывала трудности с преподавателями. Так как преподавателей постоянно живущих в Париже было несколько человек, а остальные читали наездами, то основную лекционную нагрузку довольно часто приходилось брать на себя М.М. Ковалевскому.³

В первый год существования в школу записалось более 300 постоянных слушателей. На некоторых лекциях присутствовало 400-500 человек, Высокую посещаемость занятий отмечали и

¹ См.: Архив Академии наук СССР. М.М. Ковалевский. Моя жизнь, лл. 279-286; Ю.С. Гамбаров и М.М. Ковалевский. Русская высшая школа общественных наук в Париже, Ростов н/Д., 1903, с. 17-19.

² Гамбаров Ю.С. и Ковалевский М.М. Указ. соч., с. 57.

³ См.: Сафронов Б.Г. М.М. Ковалевский как социолог. М., Изд-во Моск. ун-та, 1960, с. 28; Отдел рукописей Института русской литературы (Пушкинский Дом) АН СССР. Ф. 62, оп. 1, ед. хр. 4, л. 80об. (Письмо П.Д. Боборыкина к П.И. Вейнбергу от 28 апреля 1902 г.).

сами преподаватели.¹ Это была в основном молодежь из революционной русской колонии в Париже, приехавшая из самых различных мест России. Аудитория более чем наполовину была женской по составу.² По образовательному уровню и социальному положению состав слушателей был довольно разнообразным.³

В аудиторию школы приходила и социал-демократическая молодежь. Когда В. Либкнехт, намереваясь отправить одного из своих сыновей на семестр в Женевский университет для изучения общественных наук, обратился за советом к Г. В. Плеханову, последний ответил, что хотя политэкономия читает и не первосортный ученый, но идеи Э. Бём-Баверка он излагает ясно, и чтобы социал-демократы могли успешно бороться с этими ложными идеями, "... их все-таки надо знать, и если Ваш сын ... не пренебрегает познакомиться с теориями австрийской школы, то не потратит даром своего времени в Женеве!"⁴ Эти слова Георгия Валентиновича в известной степени объясняют нам, почему так активно посещали парижскую школу российские социал-демократы.

Создание либералами парижской школы преследовало цели: 1/ получить легальную трибуну для идейно-политического воздействия на демократическую молодежь, 2/ привлечь внимание общественного мнения Западной Европы к либеральному движению в России, 3/ практически осуществить свои методические принципы в преподавании общественных наук, что было невозможно в условиях России того времени.

1 См.: Архив Дома Плеханова. № 2267, В. 191. 22 (Письмо А. А. Исаева к Г. В. Плеханову от 26 марта 1902 г.); ИРЛИ. ф. 62, оп. 1, ед. хр. 4, л. 80.

2 "С-Петербургские ведомости" 1901, 28 января (10 февраля) дают этому следующее объяснение: если по условиям допущения женщин к высшему образованию все университеты могут быть сгруппированы в шесть категорий, то Россия со своими преподавателями женскому образованию не подходит не под одну из них.

3 См.: Статистический отчет о составе учащихся в Русской высшей школе за 1901-1902 учебный год. - Русская высшая школа общественных наук в Париже. Париж, 1903, с. 65-67.

4 Философско-литературное наследие Г. В. Плеханова, т. 2. М., 1973, с. 130.

Школа не претендовала на роль организованного университета, дающего систематическое высшее образование. Преподавание ставило задачей указать слушателям способы, методы подхода к изучению фактов общественной жизни, познакомить их с методологией научного исследования, применяемой либеральным буржуазным обществоведением.¹ Прохождение полного курса было рассчитано на 2-3 года. Для более полного изучения интересующей слушателя области знаний последнему открывался доступ на лекции в аналогичные вольные французские институты: Свободный колледж общественных наук и Школу высших общественных знаний. Обучение в них было платным, но для учащихся других учебных заведений, в том числе и Русской высшей школы общественных наук, взносы были меньше в 2-3 раза. В аудитории и кабинеты государственных высших школ можно было входить так же свободно, как входят в церковь, вспоминал П.Д. Боборыкин.²

Руководство школы стремилось придать преподаванию академический характер, делая упор на методологических проблемах социальных наук, но провести это последовательно не смогло. Русские либеральные профессора школы были не только специалистами в социальных науках, но и идеологами своего класса - буржуазии. Даже западноевропейская история, особенно история Англии, служила в их руках средством для познания российской действительности, для утверждения симпатий к государственному устройству с сильной исполнительной властью, обеспечивающей "порядок", при гарантии известных политических свобод. Учащихся такие политические перспективы развития России не удовлетворяли. Они сетовали,

¹ См.: Ковалевский М.М. О задачах Школы общественных наук. - "Вестник воспитания", 1903, № 6, с. 16-17.

² См.: Боборыкин П. Столицы мира. М., 1911, с. 76-77, 83, 103.

что "приезжие русские профессора читают в Париже так, как будто бы и не переезжали русской границы."¹

В арендуемой русскою школою лекционной аудитории в Латинском квартале /улица Сорбонны, 16/ развертывались острые дискуссии между сторонниками и противниками марксизма. К.Р. Качоровскому на одной из лекций по аграрному вопросу была устроена такая бурная обструкция, что привратник был вынужден обратиться в полицию, а арендаторам пришлось уплатить за ремонт мебели.²

Критика марксизма либеральными лекторами шла как в плоскости теоретической, так и при рассмотрении насущных политических и экономических российских проблем. Типичной в либеральной оценке марксизма была позиция Е.В. де-Роберти: отрицание марксистской теории как общесоциологической и признание за ней некоторых заслуг в границах исключительно конкретного исторического исследования, где первенствует экономический фактор.³

Для чтений лекций по аграрному вопросу наряду с либеральным экономистом А.И. Чупровым кафедра была предоставлена народникам - К.Р. Качоровскому и В.М. Чернову. Взгляды народников в аграрном вопросе имели много точек соприкосновения с буржуазным либерализмом: стремление опереться на общинные и трудовые воззрения мелкого земельного собственника; подчеркивание особенностей мелкого земледелия в России, обеспечивающих его жизнеспособность и преимущество в сравнении с крупным сельскохозяйственным производством; замена классовой борьбы развитием широкого кредита для развития трудового хозяйства на кооперативных началах,

1 Отдел рукописей Государственной библиотеки СССР им. В.И. Ленина. Ф.199, к.44, ед.хр.7 / Н.И.Кареев. Прочитое и пережитое, гл.9/, л.11.

2 См.: Архив АН СССР. Ковалевский М.М. Моя жизнь, лл.289-290.

3 См.: Русская высшая школа общественных наук в Париже. Лекции профессоров. СПб, 1905, с. 56-57.

открывающих якобы крестьянам доступ к тем главным выгодам, при помощи которых крупное хозяйство торжествует над мелким. Народническая аграрная программа отражала потребности развития капитализма в сельском хозяйстве. Их социализм был буржуазным социализмом. Народники "... предлагают и проводят, - писал В.И. Ленин, - максимальную-последовательную и решительную капиталистическую меру в области аграрного вопроса в России."¹

Парижская искровская группа добилась от администрации школы приглашения для выступления по аграрному вопросу В.И. Ленина. В.И. Ленин прочитал в феврале 1903 г. с огромным успехом четыре лекции на тему: "Марксистские взгляды на аграрный вопрос в Европе и в России."² О лекциях В.И. Ленина в Парижской школе опубликованы воспоминания и статьи в периодической печати 20-х и 30-х годов.³ Привлекли они внимание и современных исследователей.⁴

В 1905 г. по мере усиления революционного натиска на самодержавие в России все труднее было обеспечивать работу школы - либеральные идеологи стремились занять место в лагере своего класса в самой России. Тем более рвалась к практической деятельности демократическая молодежь,

1 Ленин В.И. Полн. собр. соч. Изд. 5-е., т. 22, с. 119.

2 См.: Ленин В.И. Полн. собр. соч. Изд. 5-е., т. 7, с. 107-116.

3 Окулич И. Ильич - лектор Высшей школы в Париже. - "Коммунист", Нижний Новгород, 1927, № 1; Ингбер М. Лекции Владимира Ильича в Парижской "Высшей русской школе общественных наук" /1902/. - "Пролетарская революция", 1924, № 3; Плотников А. Воспоминания о лекциях Ленина в Русской высшей школе в Париже. - "Вестник АН СССР", 1934, № 1; Ступлов П.М. В.И. Ленин и Русская высшая школа общественных наук в Париже /1902-1903 гг./ - Там же; Пермский П. Ленин в Парижской школе общественных наук в 1903 году. - "Исторический журнал", 1937, № 1.

4 Каганова Р.Ю. Ленин во Франции. М., 1972, с. 25-26.

оставлявшая основной контингент школы. Либеральная профессура, подходявшая к оценке положения в революционной России с точки зрения своего излюбленного тезиса об общественной солидарности, ее совершенно не удовлетворяла. Открылись и реальные перспективы создания подобного учебного заведения /Народного университета А.Л. Шанявского/ в самой России.¹ Либералы видели в этом завершение предпринятого ими за границей дела. Школа в Париже переживала глубокий кризис. Предпринятые в 1906 г. и начале 1907 г. попытки спасти школу путем реорганизации ее в социалистическую оказались безуспешными.² Парижская школа, ставившая наряду с журналом "Освобождение" задачу подчинения демократических сил идейному влиянию либерализма, прекратила свое существование, так и не достигнув этой цели.

¹ См.: ОР ГБМ.Ф.554, к.1, ед.хр. II /Письмо А.Л.Шанявского к М.М. Ковалевскому от 22 сентября 1905 г./; Там же, к.2, ед.хр. 29 /Письмо А.И. Чупрова к М.М. Ковалевскому от 16 августа 1905 г./.

² АИИ. № 3823, Г. 12.2 (Письмо старост Русской школы социальных наук в Париже к Г.В. Плеханову от 15 октября 1906 г.); Там же, № 3059, В. 359.2 (Письмо М.Рейснера к Г.В. Плеханову от 2 февраля 1907 г.).

СО Д Е Р Ж А Н И Е

А.Литвиненко. Некоторые вопросы организационного строительства РСДРП в годы первой русской революции 1905-1907 гг.	5
П.Алексеевков. Большевизация Двинской (Даугавпилсской) организации РСДРП в 1905 г.	27
L.Dribins. Latviešu sociāldemokrāti Pēterburgā 1905.-1907.gada revolūcijas laikā	47
M.Imanta, A.Mortulevs. LSDSP legālā prese - darbalaužu mobilizētāja 1905.-1907.gada revolūcijas laikā	65
V.Šalda. Kontrrevolucionārais terors Latvijā un tā atskanas Valsts Domē	84
L.Spruge. 1905.gads - cīņas skola Latvijas lauku proletariāta revolucionārajai darbībai no 1910. - 1914. gadam	103
A.Arnte. Par IKP teorētisko cīņu 1905.-1907.gada revolūcijas jautājumos buržuāziskajā Latvijā	123
А.Кушцов. Из истории буржуазного либерализма в России в начале XX века. (Русская высшая школа общественных наук в Париже)	162

ПРОБЛЕМЫ СТРАТЕГИИ И ТАКТИКИ
КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ ЛАТВИИ
Революция 1905-1907 годов

Республиканский межвузовский сборник
научных трудов

На латышском и русском языках

LATVIJAS KOMUNISTISKĀS PARTIJAS STRATĒGIJA UN TAKTIKA
1905.-1907.gada revolūcija

Republikas augstskolu zinātnisko rakstu krājums
Latviešu un krievu valodā

Redaktori: I.Kapeniece, T.Fadejeva, S.Paukšte
Tehniskais redaktore L.Spruge
Korektors L.Spruge

P.Stučkas Latvijas Valsts universitāte
Rīga 1976

Parakstīts iespiešanai 28.10.1976. JT 12266. Pasūt.Nr. 1304.
Papīrs Nr.1. Papīra formāts 60x84/16. Fiz.iespiedl.11,0.
Uzsk.izdevn.1. 8,2. Metiens 500 eks. Maksā 52 k.

Iespiests ar rotaprintu, Rīgā-50, Veidenbauma ielā 5,
P.Stučkas Latvijas Valsts universitātē